

1 ліпеня 1994 г.

№ 26 (3748)

Кошт 250 руб.

ШТО НАМ РАБІЦЬ З НАМІ?

ПЕРШЫ ТУР ПРЭЗІДЭНЦКІХ ВЫБАРАЎ
НЕ ПАКІНУЎ ІЛЮЗІЙ І ВЫБАРУ

...Як ні дзіўна, але вонкава ўсё ў нас выглядае досыць прыстойна. Адна з маладых краін — не самая вялікая, але й не самая маленькая, не самая заможная, але й не самая бедная, — на абсягах былой камуністычнай імперыі спрабуе па-новаму ладзіць уласнае жыццё. Будзе сваю дзяржаўнасць, стварае інстытуты дэмакратычнага грамадства, сцвярджае сябе ў свеце. Прынята Канстытуцыя. Прайшоў першы тур першых прэзідэнцкіх выбараў, які засведчыў высокую актыўнасць насельніцтва. Наперадзе — выбары новага парламента...

За тым, што адбываецца і мае адбыцца на Беларусі ў бліжэйшыя тыдні, напэўна, надзвычай цікава назіраць. Але, пажадана, аднекуль збоку. З Масквы, напрыклад, ці з Мюнхена. Найлепш — з-за акіяна. Увогуле, чым далей, тым, мабыць, больш цікава.

Хіба ж не цікава — кандыдат у прэзідэнты нібыта суверэннай краіны дэманструе на ўвесь свет выспятак, атрыманы ў сутычцы з міліцыянерамі. Пікантнасць сітуацыі надае тое, што «разборка» адбываецца не абы-дзе, а ў Доме ўрада. Абрагатацца можна! Абавязкова захавайце газеты з гэтымі фотаздымкамі — у якасці своеасаблівага тэсту для дзяцей, унукаў і праўнукаў. Хацелася б ведаць, у якім пакаленні нашы нашчадкі нарэшце перастануць разумець, якое дачыненне мае гэтая і іншыя скандальныя, з нападкрымінальным прысмакам гісторыі да прэзідэнцкіх выбараў?

Лічба 45 (працэнт пададзеных за Аляксандра Лукашэнку галасоў) нагадвае небяспечна высокую тэмпературу, пры якой хворы, што называецца, не «тут» і не «там». Увогуле, да таго стану грамадства, які засведчылі выбарамі, лягчэй адшукаць тлумачэнні ў сферы медыцыны і псіхалогіі, чым у сферы палітыкі.

Інтэрпртуючы сёння вынікі першага тура прэзідэнцкіх выбараў, кожная з палітычных сіл цягне коўдру на сябе. Гэта цалкам натуральна, асабліва ў сітуацыі, калі ўсе, што называецца, селі макам, паўтарыўшы фэбулу гоголеўскага «Рэвізора».

Сітуацыя, між тым, тупіковая. Яна абумоўлена тым, што найбольш якасная, палітычна зарыентаваная і свядомая частка насельніцтва — электарат Пазняка і Шушкевіча — па сутнасці апынулася па-за гульні і шляхам гэтых выбараў не мае магчымасці ўплываць на лёс сваёй дзяржавы. Адзінае, што яшчэ ёй даступна, — скрываць высілкі на тое, каб выбары ў другім туры не адбыліся. Але і гэта не мае вялікага сэнсу, бо ўсяго толькі працягне палітычнае жыццё Вячаславу Кебічу. Што і казаць, багаты выбар — паміж ім, кіраўніком і натхняльнікам нашай агоніі, і ініцыятарам крутога наменклатурнага пераўрадкавання Аляксандрам Лукашэнкам.

Паводзіны вялікіх груп насельніцтва, што прывялі да аглушальнай перамогі Лукашэнкі ў першым туры, з'яўляюцца рэфлекторнымі, а не ўсвядомленымі. Гэта, вядома ж, крыўдна, ды гэта так. Крыўдна, бо мы паранейшаму ледзь не абагаўляем такое паняцце як «народ», а пасля незвычайна здзіўляемся, чаму ж гэты самы «народ» дзейнічае, мягка кажучы, не зусім так, як гэта належыць носьбіту шматвяковай мудрасці.

Людзі як людзі, казаў булгакаўскі Воланд, хіба кватэрнае пытанне іх крыху салсавала. Ідэя — скупая пані, ні шэлага не плаціць, — з жалезнымі аргументам тутэйшага Зносака таксама не паспрачаешся. Ці вось гэта згадаць: «Па колькі нам дасі чырвонаў, калі мы пойдзем за табой?»

Выказаць незадаволенасць якасцю «чалавечага матэрыялу» — справа марная. Усё адно што скардзіцца на дождж ці на спякоту. Паміж светам ідэй і рэальнымі людскімі клопатамі заўсёды існуе дыстанцыя, якая не дазваляе канчаткова ператварыць жыццё ў палігон для «філосафаў», што спрабуюць перарабіць свет». Часам та дыстанцыя небяспечна памяншаецца, і тады нароўнае далёка не ў самых светлых галовах пачынае лагражаць самім жыццёвым асновам. Часам, як гэта адбываецца цяпер, — не менш небяспечна павялічваецца, і тады ўтвараецца няўтульны вакуум, у якім чалавеку няма на што абалерціся. Грамадства ў такім стане можа хіснуцца куды заўгодна. І тады цалкам верагоднае з'яўленне на палітычнай сцэне персанажа, які, падобна герою «Клеменса», даўняга спектакля Валерыя Маслюка, шчоўкне бізуном і скажа: «А паколькі выбіраць мы не ўмеем, то старасту надалей буду прызначаць самі!»

Андрэй ГАНЧАРОЎ

На стар. 4 гэтага нумара нашы карэспандэнты і аўтары працягваюць асэнсоўваць ход прэзідэнцкіх выбараў.

ГЭТАЕ САЛОДКАЕ СЛОВА — ВЫЗВАЛЕННЕ

Загад наркома абароны
СССР. Масква, 22.6.41г.,
0.30 мін.:

«На працягу 22—23 чэрвеня магчымы раптоўны напад немцаў... Напад можа пачацца з правакацыйных дзеянняў. Задача нашых войск не паддавацца ні на якія правакацыйныя дзеянні, што могуць выклікаць буйныя ўскладненні. Загадаю: на працягу ночы на 22 чэрвеня скрытна заняць агнавыя пазіцыі ўмацаваных раёнаў на дзяржаўнай граніцы. Перад світаннем 22-га разгрупаваць на палюх аэрадромах усю авіяцыю, у тым ліку і вайсковую, і старанна яе замаскіраваць...»

Народны камісар абароны
СССР, маршал Савецкага
Саюза Цімашэнка; начальнік
генеральнага штаба генерал
арміі Жукаў.

Баявое данясенне штаба
4-й арміі Заходняй асобай
ваеннай акругі.
22 чэрвеня 1941 г., 11.55:

«Да 10 гадзін 22 чэрвеня часці арміі працягвалі выходзіць у раён абароны... 6 стр. дывізія ў 7.00 22 чэрвеня вымушана была з баямі здаць г. Брэст. Праціўнік пануе ў паветры. Нашы авіяпалкі нясуць вялікія страты (да 30—40 працэнтаў асабовага складу).

Адаў загад: 28-й стр. дывізіі не дапусціць далейшага прасоўвання праціўніка на Жабінку, Кобрын...

Камандуючы войскамі 4-й арміі генерал-маёр Карабкоў; член ваеннага савета дывізіі камісар Шмыгаў; нач. штаба палкоўнік Сандахаў.

«Масква. НКА. Па-за ўсёй карэй! Да 1000 танкаў абыходзіць Мінск з поўднёвага захаду, прайшлі ўмацаваны раён у Казекава. Працідзейнічаць няма чым.

Камандуючы Заходняй асобай ваеннай акругі генерал арміі Паўлаў.

Загад Вярхоўнага
Галоўнакамандуючага:

«Войскі 3-га Беларускага фронту пры садзейнічэнні войскаў 1-га Беларускага фронту ў выніку глыбокага абходнага маневру сёння 3-га ліпеня 1944 года штурмам авалодалі сталіцай Савецкай Беларусі горадам Мінскам».

Паміж апошнім дакументам і трыма першымі — тры вогненныя, пакутлівыя гады Вялікай айчынай і... пяць крокаў пераходу з адной музейнай залы ў другую. Ці гэта было так задумана, ці атрымалася выпадкова, але «афіцыйны» маршрут па Беларускім дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчынай вайны зараз пачынаецца насуперак, так скажам, храналогіі — з выстаўкі, прысвечанай вызваленню Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, а ўжо адсюль наведвальнік-экскурсант трапляе ў залу, экспазіцыя якой уваскрашае трагічныя дні і месяцы пачатку вайны, калі, здаецца, нястрымным валам кацілася на ўсход узброенае да зубоў гітлераўскае войска, сцючы на сваім шляху гора і смерць.

І мне гэты роздум з нагоды музейнай выставы, у цэнтры ўвагі якой пераможны для нашай рэспублікі ліпень 1944 года, хочацца пачаць менавіта з падзей, пазначаных у нашай свядомасці канцом чэрвеня сорок першага года.

(Працяг на стар. 2-3)

Наступным днём пасля выбараў тэлевізар адпачываў ад Кебіча. А тыднем раней і асабліва ў апошнія дні прэзідэнцкай «стометроўкі» дастаткова было ўключыць тэлевізар на Беларускай праграме раніцою, днём альбо вечарам, каб натрапіць на самога Кебіча, альбо на каго-небудзь з ягонай каманды, альбо на «незалежнага» аглядальніка ці гасця з блізкага замежжа, якія на ўсе галасы тварылі хваласпеў прэм'еру як адзінаму вартаму кандыдату ў прэзідэнты. І раптам — цішыня...

Што здарылася з шанюным Вечаславам Францавічам? Ці не захварэў? А захварэць было ад чаго. Усе разлікі ягонай каманды будаваліся на тым, што Кебіч выходзіць на другі тур, маючы хоць мінімальную перавагу над канкурэнтам. А тут разгром, як кажуць, з хакейным лікам! Паўстае пытанне: ці будзе ўвогуле другі тур выбараў, калі загадзя вядома, што Кебічу ён не абяцае нічога добрага? Нездарма на экране тэлевізара замільгаеў Мячаслаў Грыб, які, згодна Канстытуцыі, можа ў пэўных абставінах часова выконваць абавязкі прэзідэнта...

ПРЭС-КАНФЕРЭНЦЫЯ ТЫДНЯ

Па выніках першага тура выбараў кіраўніцтва Беларускага народнага фронту ладзіла прэс-канферэнцыю. Даючы ацэнку падзеі, Зянон Пазняк адзначыў: выбары сталі сведчаннем непрымання народам Беларусі ні самога Кебіча, ні ягонай палітыкі. Прытым, што і Лукашэнка не лепшы, але зараз час такі, што сацыяльная дэмагогія, накіраваная на забарць і падзяліць, міратворчасць у неабалшавіцкім стылі можа знайсці водгук у досыць шырокіх колах грамадства. Лукашэнка і Кебіч — людзі адной сістэмы, і барацьба паміж імі аб'ектыўна спрыяе разбурэнню сістэмы і набліжае перамогу дэмакратыі. Прааналізаваўшы хаду выбарчай кампаніі, кіраўніцтва БНФ прыйшло да высновы аб неабходнасці ўдакладніць склад ценявога кабінета міністраў, які можа стаць вышэйшай выканаўчай уладай, калі БНФ умацуе свае пазіцыі ў будучым парламенце Беларусі.

СКАРГА ТЫДНЯ

Кандыдат у прэзідэнты Беларусі А. Лукашэнка звярнуўся да генеральнага пракурора Беларусі са скаргай. Яе змест такі: мала таго, што ў Лукашэнку стралялі ў Лёзне, дык яшчэ ў Мінску ў Доме ўрада кандыдата ў прэзідэнты міліцыянты нагамі пабілі і парвалі піжмак.

АБВІНАВАЧАННЕ ТЫДНЯ

В. Кебіч: «Для многіх аказаўся нечаканым вынік першага этапу выбараў. Для мяне таксама. Яго вынік я ўспрымаю як неабходнасць рашучых пераменаў ва ўрадзе. Недапушчальна, калі я займаўся гаспадарчай работай як кіраўнік ўрада, мая каманда аказвала мне часам мядзведжую паслугу ў выбарчай кампаніі. Не Кебіч патрэбна было мільганне на тэлеэкране». А каму?

ПРАДСТАЎНІЦТВА ТЫДНЯ

Вярхоўны галоўнакамандуючы Аб'яднанымі ўзброенымі сіламі НАТО ў Еўропе і міністр абароны Расіі дамовіліся аб адкрыцці прадстаўніцтва расійскага ваеннага ведамства ў штаб-кватэры НАТО і адпаведна аб адкрыцці прадстаўніцтва НАТО ў Міністэрстве абароны Расіі.

ТАЯМНІЦА ТЫДНЯ

Газета «Свободные новости» паведаміла, спаслаўшыся на словы сакратара выканкама Садружнасці саюзаў пісьменнікаў Валянціна Аскоцкага (Масква), што ў сувязі з 70-годдзем Васіля Быкава выканкам Садружнасці саюзаў пісьменнікаў звярнуўся ў расійскае МЗС з просьбай падтрымаць выканкам у вылучэнні Васіля Быкава на ўзнагароджанне ордэнам Дружбы народаў (колішні савецкі ордэн цяпер расійскі). Паколькі Васіль Быкаў — грамадзянін незалежнай краіны, МЗС Расіі звярнулася да беларускага МЗС, каб высветліць думку беларускага ўрада наконт гэтага пытання, маўляў, ці не мае ён нешта супраць таго, каб грамадзянін Беларусі быў узнагароджаны расійскім ордэнам. З беларускага МЗС прыйшоў адмоўны адказ... А намеснік міністра замежных спраў Беларусі Пётр Бяляеў заявіў: «Озадачэн. В першы раз слышу». А пазней удакладніў: «В наш МІД из російского МИДа ничего не поступало. В наше посольство в Москве тоже». Таямніца...

ПУБЛІКАЦЫЯ ТЫДНЯ

«Свободные новости» N 13 надрукавалі пад рубрыкай «Трагічнае ўчора» вытрымкі з кнігі Яўгена Сямашкі «Армія Краёва на Беларусі» (кніга выйшла ў свет у выдавецтві таварыстве «Хата»). Публікацыя мае назву «Вайна «акаўцаў» — гэта спроба павярнуць кола гісторыі». І кніга, і публікацыя ў «СН» вельмі своечасовыя, калі браць да ўвагі, што ўрад у час прэзідэнцкай выбарчай кампаніі спрабаваў заігрываць з нацыянальнымі меншасцямі. У прыватнасці, — з палякамі. І, каб купіць іхнія галасы, нават у чымсці юрыдычна наблізіў «акаўцаў» да ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны, распаўсюдзіўшы на іх пэўныя ветэранскія льготы. Праўда, зроблена гэта некалькімі папалова падпольна (тэкст саўмянаўскай пастановы, здаецца, нідзе не друкаваўся), каб не выклікаць абурэння ветэранаў Савецкай Арміі і партызанскага руху.

ГАНЬБА ТЫДНЯ

29 чэрвеня новы беларускі пасол у Варшаве Г. Таразевіч уручыў даверчыя лісты прэзідэнту Польшчы Леху Валенсе. Напярэдадні, пасля звастак з польскага МЗС, стала вядома, што ўвесь цырыманіял «не па жаданні польскага боку» адбыўся па-расійску.

ЗАПРАШЭННЕ ТЫДНЯ

Управа БНФ атрымала дазвол Мінгарвыканкама на правядзенне ўрачыстых мерапрыемстваў, прысвечаных 50-й гадавіне вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў. Народны фронт заклікае сваіх прыхільнікаў прыйсці ў нядзелю 3 ліпеня а 10-й гадзіне на плошчу Незалежнасці і далучыцца да святочнай калоны грамадскасці, актыўна БНФ і прадстаўнікоў Дэмакратычнага аб'яднання ветэранаў Беларусі, якая пройдзе па праспекце Ф. Скарыны і ўскладзе кветкі да помніка на плошчы Перамогі. Памятныя вянкi будуць ускладзены таксама да помніка песніру і прароку Адраджэння Янку Купалу.

Векіпомнае

НАС УРАТУЕ ПАМЯЦЬ І ЛЮБОЎ

Пішучы гэтыя радкі напярэдадні слаўнага свята вызвалення Беларусі, я думаю пра тое, што ніколі яшчэ не было на нашай шматпакутнай зямлі, якая ляжыць на скрыжаванні ўсіх зямных крывавак дарог, такога доўгага прамежку цішыні і спакою. І гэта — шчасце. Шчасце для ўсіх нас, хто жыве сёння, шчасце для тых, хто народзіцца, прыйдзе ў гэты белы свет, каб любіць і ствараць.

Пішучы гэтыя радкі, я — сын партызанкі і франтавіка — думаю і пра звычайную чалавечую радасць існавання, якім бы складаным і няўтульным ні было наша жыццё. Думаю па той простае прычыне, што самога мяне магло не быць. Калі карнікі расстрэльвалі партызан, загнаных у ледзяную твань балотаў ля возера Палік, сярод якіх была юная мама, калі фашысцкія самалёты бамбілі зенітную батарэю бацькі, яны цялялі і ў мяне. Маім бацькам пашанцавала. Яны выжылі, ацалелі ў страшэннай, крывавай бойні, каб працягнуць свой род. За імі падыяліся сыны і дочки, унукі, а цяпер ужо і праўнукі.

Але шанц выжыць быў мізэрным. З пакалення, народжанага ў дваццатых гадах, засталася ў жывых толькі тры працэнты. Мы часта паўтараем гэтую лічбу па інерцыі, не заглябляючыся ў яе злавесную, спраўды апакаліпсічную сутнасць. Загінула цэлае пакаленне маладых, здаровых, таленавітых людзей, якія сталі асноваю духоўнага і фізічнага патэнцыялу нацыі. А сотні тысяч дзяцей засталіся сіротамі, вырасталі без ласкі дзядоў, бацькоў, без належнага выхавання на мудрых традыцыях, на народнай духоўнасці, на працоўнай маралі. Смерць пакалення абарвала ніткі крэўнасці, сядомасці, душэўнай культуры, якія спакон веку цягнуліся ад старэйшых да маладых.

Для сённяшняй моладзі вайна — гэта нешта аддаленае і рытарычнае. А калі задумацца, то прыходзіць да вываду, што яна і зараз не выпускае ўсіх нас са сваёй пасткі. І нават іх — маладых. Цыннізм і жорсткасць, кроў і бруд, якія нараджае вайна, доўга яшчэ прарастаюць, як ракавыя ме-

тастазы, у мірнае жыццё, абясільваюць яго. Пазбавіцца ад гэтага можна толькі праз некалькі пакаленняў.

Але тады, калі паўстала пытанне: «Быць ці не быць?», ніхто не думаў пра цану свабоды. Людзі баранілі сваю Айчыну, сваю будучыню. У нашай гісторыі было шмат таго, што сёння выклікае горьч, боль, пакуты і сорам, — вынішчэнне лепшых прадстаўнікоў нацыі ў час «абвастрэння класавай барацьбы», сталінскія расстрэлы і канцлагеры, доўгі эксперыментатарскі гвалт над разумным сэнсам жыцця і пакорлівае, рабскае маўчанне народа. Ад гэтага нікуды не дзецца, бо гісторыя пішацца начыста, нічога не паправіш, не выкрасліш. Ды былі ў ёй тыя векапомныя чатары гады Вялікай Айчыннай, якія ўзялі народ на бяспрыкладную духоўную вышыню, вярнулі яму годнасць. Вайна стала не толькі суровым выпрабаваннем, але і ачышчэннем.

Шкада, што пасля таго светлага дня вызвалення ад фашысцкага рабства народ так і не атрымаў спраўднай свабоды. Таталітарны ўціск застаўся, толькі ўжо не варожы, а свой, ад якога пазбавіцца мы не можам і сёння. Але заваяваная вялікай крывёю і пакутамі тая свабода дапамагае нараджэнню новага жыцця цяпер. Не, не дарма гінулі нашы дзяды і бацькі, не дарма пралівалі сваю кроў тых, хто вярнуў. Адна толькі Перамога ў жорсткім змаганні з фашызмам дае права старэйшаму пакаленню ісці па жыцці з высока ўзнятаю галавою.

Сёння мы пачынаем будаваць новую, дэмакратычную, незалежную Беларусь не з нуля. За нашымі плячамі слаўныя справы нязломных духам продкаў, якія любілі сваю зямлю, народ, дбалі пра іх будучыню. Наша нацыянальная ідэя мае вялікае адрозненне ад тых узятых сцягоў, пад якімі чыніцца гвалт, леіцца кроў. Гэта не ваўручы нацыяналізм або шавінізм, а выратаванне нацыі ад сканання. Каб адрадіцца, нам трэба пазбавіцца рабскае псіхалогіі непаўнацэннага

народа, усвядоміць каштоўнасць сваёй незалежнай дзяржавы, прыйсці да паразумення як у свецкім, так і ў рэлігійным жыцці, успомніць каштоўны вопыт продкаў і навучыцца па-спраўдному працаваць, стаць — згодна сваім магчымасцям і рэсурсам — бераклівым, ашнаднымі, гаспадарлівымі. Паралельна з вяртаннем унікальнасці, самабытнасці — мовы, культуры, мудрых народных традыцый — неабходна ісці па шляху прагрэсу, не замыкацца ў сваёй шкарлупіне. Трэба кожнаму набыць веру ў сябе, у тое, што ты — свабодны чалавек, які здольны ствараць сваё жыццё без прымусу і страху. Нам, як паветра, зараз якраз і не хапае пачуцця ўласнай, чалавечай годнасці і годнасці грамадзянскай, дзяржаўнай.

Бясспрэчна, што жыць нам зараз цяжка. Але нельга з дня ў дзень самім атручваць сваё існаванне самаедствам, злосцю, варожасцю, нянавісцю. Нельга пастаянна паўтараць, якія мы слабыя і бедныя. Трэба заксаваць рукавы і будаваць свой дом, не спадзеючыся на некага. І рабіць гэта можна толькі ў згодзе, усім народам, так, як баранілі сваю зямлю ад фашыскай навалы ў апошнюю вайну.

Наша спакутаваная Беларусь, усе мы прагнем ладу, спакою і міру. Іх не будзе, калі ў грамадстве і надалей стануць панаваць бяспамяцтва, хлусня, злачынасць, хаос і цыннізм. Як і ўсіх добрых людзей у свеце, нас уратуюць ад згубы памяць, любоў і шчырая праца.

Будзь бласлаўлены, Дзень вызвалення. Ты застанешся ў народнай памяці назавоўсе. Слава і ўдзячнасць героям, што спяць вечным сном на абсягах Айчыны ў брацкіх магілах, пад помнікамі і абеліскамі! Нізкі паклон, пажаданне моцнага здароўя, доўгага веку і шчасця Вам, шанюным ветэранам, былыя франтавікі, партызаны і падпольшчыкі. Дзякуй за Ваш неўміручы подзвіг, за светлае свята, якое дарагое ўсім пакаленням, якое аб'ядноўвае нас у адну сям'ю!

ГЭТАЕ САЛОДКАЕ СЛОВА — ВЫЗВАЛЕННЕ

(Пачатак на стар. 1)

Як вядома, нагаданыя вышэй камандуючы войскамі акругі генерал арміі Паўлаў, камандуючы 4-й арміі Карабоў і некаторыя іншыя вышэйшыя ваенныя чыны акругі былі тады адкліканы ў Маскву і там ваенным трыбуналам асуджаны да расстрэлу за «няздольнасць арганізаваць супраціўленне ворагу». Але, па вялікім рахунку, за гэта трэба было найперш пакараць геніяльнага правадыра ўсіх часоў і народаў І. Сталіна, які разам з кіруемай ім партыяй бальшавікоў абяскровілі Чырвоную Армію татальнай чысткай канца трыццатых гадоў, Сталіна, які, па роднасці душ з Гітлерам, пайшоў з ім на хаўрус і «непарушымаму» слову якога верыў да самага фашысцкага нападу на СССР. Гэта ён пад страхам смерці «за здраду» загадаў камандуючым заходніх ваенных акруг «не паддавацца на правакцыі немцаў»...

Плывуць перад вачыма фотаздымкі з занатаванымі на іх жудаснымі карцінамі: адступаюць на ўсход рэшткі разбітых немцаў палкоў, брыгад па дарогах бежанцы, палаюць пад бамбардзіроўкамі варожай авіяцыі гарады і вёскі...

Ды што здымкі! Мая ўчпністая дзіцячая памяць дасюль трывае многае з бачанага і перажытага тады. Але — дзіўная прырода чалавечай памяці: больш старанна яна зберагае добрае і радаснае, і я, прабягаючы вачыма пераможныя рэліцыі, загады, газетныя рэпартажы, замалёўкі і нарысы лета сорок чацвёртага нібы зноў трапляю ў палон эйфарыі, перажытай некалі ў пасёлку сярод бяз-

межнага казахстанскага стэпу, дзе мы жылі ў час эвакуацыі. У той дзень маці, вярнуўшыся з працы, яшчэ з парoga ўсклікнула: «Дзеці, нашы ўзялі Мінск!»

І праз столькі гадоў дзіўнай музычнай гуначы радкі паведамленняў Саўінфармбюро: «30 чэрвеня 1944 г., праследуючы разбітыя часці праціўніка, нашы войскі за мінулыя суткі вызвалілі ад нямецкіх захопнікаў больш як 200 населеных пунктаў»; «На захад ад Бабурыска, ламаючы супраціўленне дробных груп праціўніка, нашы пяхотныя і танкавыя часці раніцою авалодалі буйным чыгуначным вузлом, важным апорным пунктам немцаў г. Асіповічы». Вока выхоплівае загаловкі франтавых газет: «Над Полацкам лунае наш сцяг!», «У вызваленным Віцебску»,

«Жудасныя злачыныствы немцаў у Барысаве», «Камандзір 12-га нямецкага армейскага корпуса і выконваючы абавязкі камандуючага 4-й нямецкай арміі генерал-лейтэнант Мюлер прыняў ультыматум савецкага камандавання»...

А вось «экспанат», ад якога адразу заскрэбла на сэрцы. Баявы лісток аднаго з чырвонаармейскіх падраздзяленняў за 15 лістапада 1943 года (у тых дні пачалося вызваленне Віцебшчыны). Рукапісны тэкст. Адна з натак называецца «Адломсцім за таварышаў». Чытаю: «8 лістапада 1943 года ад прамога пападання снарада загінуў узвод гвардыі лейтэнанта Паллескіна. Запомнім прозвішчы ўсіх 20 загінуўшых салдат. Не збірацца больш 5 чалавек разам. Абедаць толькі ў траншях.

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

НА МІНСКІМ
НАПРАМКУ

Калісьці раман быў
пад назвай такою,
Што аўтар пісаў
па гарачых слядах.
І мы прыгадаем,
як роднай зямлёю
У тым жа напрамку
трымалі свой шлях.

Да Мінска так блізка
Падвёў войска Маршал —
Далёка ўжо быў
за спіной Сталінград.
«Браць з ходу сталіцу!» —
Пачулі на маршы
Мы самы кароткі і ясны загад.

Я быў непрыкметным
салдатам у роце, —
Ды мо шчаслівым
за ўсіх у жыцці, —
Бо ўжо уяўляў,
як з дзесяткаў і соцень
Змагу самым першым
па Мінску прайсці.

Па вуліцы той,
па якой з інстытута
Ў абдымкі з сваёй
малодасцю ішоў...
Асэрца трывога палюхала люта:
Няўжо не спаткаю
каханую зноў?

Знікала сумненне
ў пяні-паняверцы.
Яшчэ вёрст пятак —
горад воляй дыхне.
Мне ж гэтыя вёрсты —
адчуў усім сэрцам —
Былі мо даўжэй
за жыцця на вайне...

Я ўсё-такі ступіў
пад знаёмую брамку,
Дзе людзі чакалі
ў няўмольнай бядзе.
І рады, што крочыў
у тым жа напрамку,
Які да сваіх на радзіму вядзе.

Адломцім фашысцкім гадам.
Вечная слава вам, браты і таварышы». І
падпіс: «Гвардыі сяржант Кузняцоў,
г. Сіроцка Віцебскай вобласці».

Вось так адным снарадам — увесь
узвод. І запозненае шкадаванне-па-
прок, як можна яго зразумець, што
ўсе разам, відаць, селі есці на адкры-
тым месцы.

Сапраўдныя страты асабовага сас-
таву савецкай арміі ў час Айчынай
вайны — быў сакрот з сакрэтаў
камуністычнага рэжыму. І толькі пас-
ля яго краху на свет пачалі выплы-
ваць страшныя лічбы. Лічбы, якія
сведчаць, што на кожнага забітага на
фронце немца прыпадала амаль тры
забытыя нашы салдаты; што ўжо ў
першы год вайны фашыстамі было
ўзята ў палон больш мільёна савецкіх
вайскоўцаў і да г. п.

Вядома ж, на вайне — як на вайне,
тут забіваюць. Але хто падлічыў,
колькі «содатухе» — бравых реба-
тушек» палягло ў зямлю таму, што
пасля сталінскіх чыстак у арміі
бatalёнамі і палкамі камандавалі
ўчарашнія лейтнанты, што на пер-
шым перыядзе вайны катастрофічна
не хапала зброі — на ўзвод — усяго
2—3 аўтаматы, што самалёты нашы
састарэлых канструкцый не маглі
процістаяць нямецкай авіяцыі, якая
панавала ў паветры і спакойна, як на
вучнін, бамбіла і расстрэльвала нашу
пяхоту. Але, відаць, галоўная прычы-
на нашых вялізных страт — сталінскія
дырэктывы (якія, вядома, ніколі не
афішыраваліся): людзей на фронце
не шкадаваць. І не шкадавалі! Там,
дзе можна было пачакаць, абысці
праціўніка, абхітрыць яго — ішлі
напрамком, усцілаючы кожную ўзя-
тую «безыменную вышыню» трупамі
сваіх салдат. Ці не гэта потым выль-
еца ў радок верша вядомага паста-
ўтанавіка: «нам нужна адна побе-
да, мы за ценой не постоім».

І ўсё-такі — выстаілі ў той стра-
шна-вайне. Выстаілі! Яшчэ да
параўнальна нядаўняга часу асноўная

АД ЛІПЕНЯ ДА ЛІПЕНЯ

Векапомным днём вызвалення стаў дзень
3 ліпеня 1944 года, калі савецкіх байцоў віталі на вуліцах
роднага — зруйнаванага, але нескаронага —
горада ацалелых мінчане. А сёння — 1 ліпеня 1994-га.
Паміж гэтымі датамі — 50 гадоў. Мала ўжо тых,
хто тады, у ліпені 44-га, неслі на спакутаваную Беларусь
доўгачаканую волю. Ужо і тыя, што сустракалі
запыленых байцоў хлапчукамі, паспелі стаць
белгаловымі дзядзямі. Але і тыя, і другія — памятаюць!
Пра што сведчаць і гэтыя кароткія апавяды людзей —
нашых чытачоў і аўтараў, каго мы папрасілі прыгадаць
ліпень 44-га і падзяліцца тым, з якім настроём
страчаюць яны ліпень 94-га...

Алесь ТРАЯНОЎСкі,
пісьменнік:

— Дзве даты з ліпеня 1944 года
засталіся ў памяці. Спачатку было
1 ліпеня, дзень, калі мы вызвалілі
Капыль. Радасць і слёзы, ішасце і
гора — усё сплялося ў адно. Другая
дата — 16 ліпеня 1944 года, дзень
партызанскага парада ў Мінску. Нашу
роту раскватравалі ў Калядзічах.
Потым мы ішлі па вуліцах Мінска,
глядзелі на руіны і пажарышчы. Ста-
яла неймаверная гарачыня, страшэн-
на хацелася піць, побач — рэчка
Свіслач, ды з яе не нап'ешся, бо ў ёй
яшчэ плавалі трупы...

Потым уручылі нам медалі і пай-
шоў я на фронт — на Трэці беларускі.
Нас, неабучаных юнакоў, кінулі ад-
разу ў бой, трэць роты засталася
ляжаць на полі бою. Я быў паранены,
доўга праляжаў у шпіталі. Для мяне
вайна закончылася 14 сакавіка 45-га
ў Венгрыі, але і па сёння баяць
незагойныя раны.

А сёння сустракаю 50-годдзе вы-
звалення з нейкім дваікім пацудзім.
Пераасноўваючы многае, думаецца,
чаму нас, неабучаных хлопцаў,
кідалі адразу ў бой, а плен нашай
крыві, смерці збіралі іншыя? Сынкі
генералаў на вайну не траплялі.
Памятаю 46 год, хто без нагі, хто без
рукі, хто крывы, сляпы, а побач —
сыценкія, задаволеныя сынкі, як,
напрыклад, сыноч Цанавы, рыхтык,
які і сёння, не вылазілі з рэстаранаў,
гвалцілі дзяўчат.

А яшчэ баюся, каб сёння да ўлады
не прарваўся чалавек вельмі ўбогі, са
слабай праграмай. Тым не менш,
гляджу ў будучыню аптымістычна —
народ павінен зразумець, што толькі
дэмакраты могуць вывесці нас на
светлы шлях.

заслуга ў гэтым адназначна і безага-
ворачна прыпісвалася камуністычнай
партыі, якая, маўляў, у час вайны
павяла за сабой народ, натхніла яго
на перамогу над ворагам. І ці не
галоўны аргумент на карысць гэтага
сцвярдзення — на фронце байцы
падымаліся ў атаку са словамі «За
Радзіму, за Сталіна!». Ды, па-пер-
шае, як сведчаць многія былыя
франтавікі, не так ужо і часта гучалі
гэтыя словы, а калі і гучалі, дык з
вуснаў палітрукоў: а, па-другое, не
так ужо і важна, хто што крычаў,
падмаючыся з акапоў пад смярот-
ным агнём праціўніка. Выстаіў, пе-
рамог народ. Салдат, Салдат з вялікай
літары, у якім амаль генетычна была
закладзена нянавісць да чужазем-
ных захопнікаў, акупантаў. Ад горка-
га ўсведамлення таго, што «враги
сожгли родную хату», ён гатовы быў
ахвяраваць усім дзеля перамогі над
ненавісным фашыстам. І дадаецца
да ўсяго гэтага ўнікальную непе-
раборлівасць, непатрабавальнасць
нашага салдата, які ў тым даваенным
жыцці ніколі дасяга не еў, на мяккім
не спаў, і таму тут, на фронце, не
звяртаў асаблівай увагі на залітыя
восеньскімі дажджамі акопы, у якіх
суткамі, а мо і месяцамі даводзілася
знаходзіцца, стаячы ледзь не па ка-
лена ў вадзе, на шалёных маразы, на
тое, што часта трэба было дзяліцца з
таварышам апошнім сухаром, бо па-
лявая кухня на пярэднім краі на суткі
ці двое «спазнілася»...

Пра ўсё гэта падумалася мне, калі
ўбачыў у музейнай экспазіцыі
франтавы фотаздымак, занатаваўшы
адзін з эпизодаў вызвалення Белар-
усі. Пад здымкам скупілі подпіс:
«Жыхары Лагойшчыны вітаюць
савецкіх салдат-вызваліцеляў». І ад-
разу было відна, што здымак не
інсцэніраваны (і такое здаралася ў
франтавым кіна- і фоталетапісе) — з
блізкай вёскі выбеглі жанчыны з
дзедзьмі: «Нашы ідуць!», а па дарозе
рухаецца стомленая матужна-пяхота.

Аляксандр КАЗЛОЎСкі,
мастак:

— Я — не ўдзельнік вызвалення
Беларусі, я быў на Ленінградскім
фронце. Мы стаялі на Пулкаўскіх
вышынях, калі даведзіліся аб
вызваленні Беларусі. Я родам з
Віцебскай вобласці. Вельмі ўважліва
сачыў за газетамі, вышукваў там ра-
док са словамі: «Вызвалена вёска
Вялікія Труханавічы Чашніцкага раё-
на». Радасці не было межы.

Мы тады ваявалі ўсе разам, не
падзялялі сябе ні на рускіх, ні на
беларусаў, ні на ўкраінцаў, яўрэяў.
Мы ўсе абаранялі Савецкі Саюз.
Крыўдна, што такое ўсенароднае
святая сёння мы не сустракаем адзінай
дружнай сям'ёй, як пяцьдзесят гадоў
назад.

Фелікс ШКІРМАНКОЎ,
старшыня Слаўгарадскага
гарадскога Савета народных
дэпутатаў:

— У 1944 годзе я быў курсантам
Маскоўскага Чырванасцяжнага ваен-
на-інжынернага вучылішча. Мы сачылі
за падзеямі на франтах. І калі
атрымалі звесткі, што аперацыя
«Баграціён» прайшла паспяхова, то
адзіным нашым жаданнем было хут-
чэй трапіць на фронт. Вайну скончыў
у Чэхаславакіі ў горадзе Аламоўцы.

Святая вызвалення не падуладна
часу. Якія б ні прыходзілі рэжымы,
якія б ні былі ўлады — гэта здабыта
гісторыя, а перапісць яе нікому не
ўдасца. Яна застаецца ў памяці па-
каленняў такой, якой была. Сумна ад
іншага. Сёння Беларусь на словах
з'яўляецца незалежнай дэмакратыч-
най дзяржавай. На вялікі жаль, боль-
шасць тых людзей, якія можна
змагаліся за гэту незалежнасць, сён-

ня імкнуцца не наперад, а прагнуць
вярнуцца ва ўчарашні дзень. Я не
маю маральнага права асуджаць гэ-
тых людзей, бо яны ў гады вайны
выканалі свой грамадзянскі абавя-
зак. Чаму ж сёння гэтыя людзі
паўстаюць супраць незалежнасці
Бацькаўшчыны, чаму ганьбяць
дзяржаўную сімволіку, працягваюць
уздымаць неіснуючыя сцягі і гербы?
Гэта красамоўнае сведчанне таго
злачыннага бальшавіцкага кіравання,
якое адвучыла людзей самастойна
думаць, разважаць, супастаўляць
факты. Мне шкада гэтых людзей, але
я заўсёды буду стаяць за тое, каб мая
Радзіма Беларусь зрабілася неза-
лежнай, дэмакратычнай дзяржавай
на справе і каб вядомыя словы
«Людзмі звацца» дайшлі да ўсве-
дамлення кожнага.

Язэп БЕЛАНОВІЧ,
мастак:

— 3 ліпеня, у дзень, які стаў днём
вызвалення роднай Беларусі ад фа-
шыстаў, наша часць была ў Польшчы.
Мы якраз вызвалілі Люблін. Сярод
усяго іншага найбольш урэзалася ў
памяць гара дзіцячага і жаночага
абутку ў Люблінскім лагеры смерці.
Перад тым, як паліць людзей, фа-
шысты прымушалі іх скідаць абутак.
Уражанне жудаснае. Тое дагэтуль
стаіць у вачах. Далей мы рухаліся да
Брэста. Немцы адступалі. Радасць
перапаўнула нас. Няшчэрна хацелася
дамоў, даведзіцца, што там і як, бо
пералісі ніякай не было. Хацелася
хутчэй сустрацца з роднымі, блізкімі,
з мамай.

Усе мы, хто перажыў вайну,
прывыклі да ўсялякіх нягод, бедст-
ваў і ліхалеццяў. Давялося і мне
перажыць і голад, і нястачы. Але
заўсёды мы імкнуліся і марылі пра
светлае будучае. А ў выніку апынуліся
ў шэрай-шэрай прасторы.

Артур ВОЛЬСкі,
пісьменнік:

— У дзень вызвалення я быў
далёка ад роднага краю — служыў
тады ў Амурскай ваеннай флатыліі
боцманам. Памятаю, як пасля вызва-
лення — у канцы 43-га — Гомеля я
папрасіўся, каб мяне перавялі на
Дняпроўскую ваенную флатылію,
аднак просьбу не ўважылі. Не
адлусцілі мяне і 3 ліпеня 1944-га, а
адправілі выступаць на агульным

мiнiнгу. А неўзабаве наша флатылія
па рацэ Сунгары рушыла на вайну з
японцамі. Дайшлі мы з баямі аж да
горада Харбіна...

Сёння ж у мяне, з аднаго боку,
вельмі радасны настрой, а, з друго-
га, — горка і сумна ад таго, што, на
жаль, няма многіх баявых сяброў.
Але, думаю, яны былі б ішчаслівыя,
што Дзень вызвалення Беларусь сус-
тракае незалежнай, суверэннай дзяр-
жавай. І сёння адзіны клопат,
трывога — каб яна, наша дзяржава,
выстаяла, ацалела, бо навісла над
усімі намі сур'езная пагроза.

Мікола ТАТУР,
пісьменнік:

— Сталася так, што 3 ліпеня
1944 года я ляжаў у шпіталі ў Маскве.
Але дзень вызвалення Беларусі
сустрэлі з радасцю. Вестку гэтую мне
прывяла ў палату беларуска з
пагонам капітана, яна папраўлялася
ў жаночым аддзяленні шпітала. Толькі
ўвосень 1944 года я вярнуўся ў Мінск.

І вось прамінула 50 гадоў. Святая
вызвалення Беларусі ўжо ідзе па
Беларусі. Пачалося яно і для мяне. 3
25 па 27 чэрвеня быў на сустрэчы
партызанаў і воінаў-вызваліцеляў у
Глуску, сустраў там былых аднапал-
чан, свайго камбрыга. Гаварылі,
успаміналі, елі салдацкую кашу —
быццам вярнуліся ў былы час. Вітаў
нас цудоўны Рудабельскі народны
хор, танцавальныя калектывы. По-
тым усім нам уручылі медалі
«50-годдзе вызвалення Беларусі ад
нямецка-фашысцкіх захопнікаў» і
памятныя падарункі.

Аляксей БЕЛАГОРЦАЎ,
супрацоўнік Музея гісторыі
Вялікай Айчынай вайны,
заслужаны настаўнік
Беларусі:

— Мы ўвайшлі ў Мінск 3 ліпеня
позна вечарам. Я быў камісарам
партызанскага атрада «За Радзіму»
брыгады «Беларусь». Людзі сустра-
калі нас радасна, частавалі, чым маглі,
дзяліліся апошняй ішклянкай малака,
апошняй бульбай. Тыздзень яшчэ
немцы бамбілі Мінск.

Зараз мне 76 гадоў. І напярэда-
дні ўсенароднага свята — Дня вы-
звалення Беларусі ад нямецка-
фашысцкіх захопнікаў — хачу ска-
заць, што веру ў беларускі народ,
веру, што ён, які і ў гады вайны,
выстаіць і пераможа.

Адзел пісьмаў
і грамадскай думкі

«Трохлінейка» за плячыма, скатка,
на нагах чаравікі з абмоткамі (недзе
чытаў, што замежныя карэспандэн-
ты, якія прадстаўлялі ў нас прэсу
саюзнацкіх дзяржаў, доўга не маглі
зразумець, як можна хадзіць у такім
«абутку»).

І яшчэ здымкі музейнай экспазі-
цыі, на якіх бы я хацеў спыніцца,
бо на кожным з іх занатаваны мо-
мант гісторыі. Здымак інфарма-
цыйнага шмэта, устаноўленага 3 лі-
пеня ў Мінску каля парку імя
Чалюскінцаў. Пад шчытом указальны
знак з намаляваным на ім прозвішчам:
Зарудны. Хто гэты Зарудны? Відаць,
начальнік нейкай ваеннай гаспадаркі:
ці то медыцынскай, ці то гаруча-
змазачных матэрыялаў, ці рамонт-
най.

І хваляваннем углядаюся ў
фотаздымкі партызан. Трохсоттысяч-
ную партызанскую армію, што
дзейнічала на акупаванай гітлераў-
цамі тэрыторыі, называлі другім
фронтам (мо ў піку саюзнікамі, якія
марудзілі з адкрыццём сапраўднага
другога фронту супраць гітле-
раўскай Германіі). Вось яны, пар-

тызаны і партызанкі, народныя
ісціўцы (які ні «выспрено» гэта
гучыць, а сутнасць партызанскага
руху гэтыя словы перадавалі да-
кладна), людзі, што наводзілі жах
на нямецкія і паліцэйскія гарнізо-
ны, на гітлераўскіх служак (з песні
слова не выкінеш — было на акупаванай
тэрыторыі нямаля падон-
каў, якія пайшлі служыць гітле-
раўцам).

Як склаўся ваш пасляваенны лёс,
дзе вы цяпер, А. Піваварчык,
Т. Капусцінска, Л. Густарнік і
Н. Драздовіч, сфатаграфаваныя ў
поўнай партызанскай «амуніцыі»
каля Дома ўрада ў толькі што вызва-
леным Мінску? Вядома толькі, што
вы ваявалі ў складзе атрада імя
Суворова партызанскай брыгады
«Народныя ісціўцы». Брыгадзе гэ-
тай было даручана пасля вызвалення
Мінска несці ахову Дома ўрада. Там,
відаць, і трапілі вы ў аб'ектыў ваенна-
га фотакарэспандэнта. Ён запісаў
вашы прозвішчы, здымак праявіў і
надрукаваў у адной з франтавых
газет, адтуль ён, відаць, трапіў у
архiў. З вашымі чатырма прозвішчамі.

І як ні старалася дапамагчы мне
знайсці вас загадчыца партызанскага
Аддзела музея няўрымсліва Раіса
Андрэеўна Чарнаглазава, якая ведае
пра партызанскі рух на Беларусі,
здаецца, усё, пакуль што, на жаль,
плёну гэты пошук не даў. Мо аджук-
нецца?

Яшчэ адзін «партызанскі» здымак
зроблены адразу пасля вызвалення
Віцебска. Па выразнасці ён «цягне»
на харошы плакат. І ў подпісе самі
сабой напрошваюцца купалаўскія
радкі: «Партызаны, партызаны,
беларускія сыны... і дочкі... На жаль,
прозвішчы і гэтага старога з валявым
рашучым тварам, і дзяўчыны з
вінтоўкай, гэткай чапаеўскай Анкай
часоў Айчынай вайны, таксама не
захаваўся».

Апошні ў нашай прэзентацыі здым-
каў — даволі вядомы. Але мы
палічылі нялішнім нагадаць і пра яго.
Гэта партызанскі парад у Мінску, які
адбыўся ў ліпені 1944 года. За двама
партызанскімі камандзірамі ідзе...
казёл, на галаву якога надзета
«фрыцаўская» фуражка. Казёл гэты,
як расказваюць, нейкім чынам трапіў
у адзін з партызанскіх атрадаў і так
звыкся з баявой абстаноўкай, што не
адыходзіў ад байцоў і ў час
страляніны. І таму заслужыў гонар
прываць удзел у партызанскім па-
радзе. А мне ва ўсім гэтым бачыцца
больш значнае, чым звычайны жарт.
Бачыцца разнавольнасць, неймавер-
ная радасць людзей ад пачуцця, што
родная зямля, наршэць, вызвалена,
што набліжаецца час канчатковай
перамогі над ворагам. І хочацца смя-
яцца, і хочацца жартаваць, і яшчэ раз
прадэманстраваць сваю пагарду да
фашыстаў, а для дэманстрацыі гэтай
пагарды сыдзе і казёл у нямецкай
фуражцы...

Гады бяруць сваё. Усё менш і
менш застаецца тых, хто пра сябе з
гонарам кажа: «Я ветэран вайны».
Здароўя і ішчасця ўсім Вам, дарагія!

Міхась ЗАМСКІ

ПАВЕТРАНЫ ДЭСАНТ — ВЫЗВАЛЕННЮ

Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь, Міністэрства культуры і друку, рэдакцыя газеты «Во славу Родины» з удзелам рэдакцыі «Мінскай праўды» і «Цэнтральнай газеты», а таксама барысаўскай аб'яднанай, лагойскай і смалевіцкай раённых, жодзінскай гарадской і газет правялі патрыятычную акцыю «Падзвіг бацькоў — дарогі сыноў», прысвечаную 50-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Журналісты, пісьменнікі, ветэраны Вялікай Айчыннай вайны на верталёце наведалі Пleshчанічы, Барысаў, Жодзіна, дзе сустракаліся з воінамі, мясцовымі жыхарамі.

А ўзяў пачатак гэты «паветраны дэсант» з ваеннага аэрадрона пад Мінскам. На лётным полі выступілі Герой Савецкага Саюза М. Зайцаў, намеснік міністра інфармацыі і друку І. Карэнда, пэат Г. Пашкоў (прачытаў вершы) і іншыя.

«СТАІМ МЫ ПЕРАД БУДУЧЫНЯЙ...»

28 чэрвеня споўнілася 52 гады як не стала народнага песняра нашай Бацькаўшчыны Янкі Купалы. За гэты час загадак вакол яго трагічнай смерці не тое што паменшала, але нават і пабольшала. Адно можна сказаць сёння пэўна: пайшоў заўчасна з жыцця не толькі адзін з самых славутых нацыянальных твораў, класік беларускай літаратуры, а і прарок Айчыны.

Як ніколі актуальна, гучаць сёння тваі творы Івана Дамінікавіча, у якіх ён, з трымагай думачы аб складанай тагачаснай рэчаіснасці, пранікнёна ўзіраўся і ў дзень заўтрашні, а значыць — у наш сённяшні.

Стаім мы перад будучыняй нашай і ўсё варожым, сочымым ёйні ход... Ці ўскраснем мы душою, упайшы, звяўшы, Каб выйсці ў свет, як нейкі здольны род? —

пісаў ён у вершы «Перад будучыняй», датаваным 24 студзеня 1924 года. Быццам сёння прамоўляе. Быццам кожным з нас сказана. Усім тым, хто дбае пра Беларусь незалежную, ішчасліваю...

У сувязі з 52-ой гадавінай з дня смерці Я. Купалы прайшоў Дзень памяці пэата. 28 чэрвеня ў восем гадзін раніцы ў Мінску, у касцёле святога Рохы, адбылася па Я. Купалу іша. А днём прадстаўнікі Саюза пісьменнікаў, Літаратурнага музея Янкі Купалы, прыхільнікі яго таленту ўклалі кветкі на нагілы песняра, што знаходзіцца на Вайсковых могілках у Мінску.

ПУЦЯВІНА ЛЁСУ ШУШКЕВІЧА

«Станіслаў Шушкевіч. Пуцявіна лёсу» — так называецца кніга Аляксандра і Людмилы Класкоўскіх, аперацыйна выпушчаная выдавецтвам «Полымя» напярэддні выбараў. З раздзеламі з гэтай дакументальна-мастацкай аповесці лімаўскі чытач знаёмы. І не толькі па публікацыі ў штотыднёвіку, а і па іншых выданнях. Можна, безумоўна, парознаму паставіцца да кнігі. Прынамсі, у нас дагэтуль такое быццам і не практыкавалася. Хаця — на Захад раўнінемся. Ныдаўна і на Украіне з'явілася кніга, героем якой стаў Леанід Краўчук. Як бы там ні было, а з аповесцю пра Шушкевіча не лішне пазнаёміцца. Праўда, набыць кнігу лепей было да выбараў: тады яна прадавалася ўсяго за тры тысячы «зайчыкаў». А цяпер? Завітэйце ў кнігарню, даведаецеся...

АДКУЛЬ У БЕЛАРУСІ МЯЧЭЦІ...

Такое пытанне задае ў кнізе «Бераг вандраванняў» (яе выпусціла выдавецтва «Навука і тэхніка») А. Лакотка, прасочваючы лёс татарца на беларускай зямлі. Выданне цікавае тым, што тут сістэматызаваны багаты фактычны матэрыял, які дазваляе зрабіць позірк у сіваю мінуўшчыну, даведацца, як жывуць беларускія татары сёння, як яны захоўваюць свае традыцыі, звычкі, які ўклад робяць у развіццё культуры нашай дзяржавы.

СПЕКТАКЛЬ ПАД НАЗВАЙ «ВЫБАРЫ»

Усе мы — і прэтэндэнты, і выбаршчыкі — у стане шоку пасля выбараў першага прэзідэнта. Для адных гэта шок правалу — правалу поўнага і заслужанага. Што ні кажыце, а савецкая сістэма выпрацавала-такі ў народа імунітэт супраць прапагандысцкага ўціску. Калі ўжо пры татальнай агітацыі, пры масіраваным наступе на масавую свядомасць праз экран і эфір В. Кебіч набраў досыць сціплы працэнт галасоў, то ёсць, мабыць, на зямлі вышэйшая справядлівасць. З усяго гэтага вынікае:

1) нельга абалбанваць людзей без таго, каб вынікі не абярнуліся супраць цябе самога;
2) пакадана ўсё ж суадносіць значнасць пасады са значнасцю ўласнай асобы.

Ворагу не пажадала б зараз апынуцца на месцы звышактыўнай каманды прэм'ера. Галовамі думаць трэба, таварышы, а не разлічваць на цемнату мас. Дбаць не пра шкурныя, а пра дзяржаўныя інтарэсы, тым болей што ўсе вы на дзяржаўных пасадах.

З заявы прэм'ера вынікае, што ён тэрмінова бяра на ўзбраенне папулісцкія лозунгі саперніка. Ці не запозна?

Для пераможцы першага тура — гэта шок удачы, несумненнага поспеху, нечаканага для скептычна настроенай інтэлігенцыі і цалкам прадказальнага, калі верыць яго словам, для самога А. Лукашэнкі. Ішоў напрамом, рызыка-

ваў чалавек, многае ставіў на кон, становячыся папярком рэальнай уладзе, — дык прэзідэнцтва таго вартае...

Няма сумнення: без пяці хвілін прэзідэнт схільны да «ламання дроў» і тым небяспечны для нетрывалай незалежнасці Беларусі, для яе будучыні. Смешнавата чуць, як ён казырае адсутнасцю дачы, аўтамашыны ды сумы на ашчаднікцы. Усё гэта не столькі сведчанне сумленнасці, колькі мінус як гаспадару і галаве сям'і. Ён што — вечна збіраўся ездзіць на калгаснай? Але галоўнае і цалкам непрымальнае — поўны брак нацыянальнага пачуцця. Варта жалю адсутнасць наўнасці, пры якой прэтэндаваў у «бацькі народа» проста грэх.

Чаму пра тое не задумваецца сам народ? Бо ён ніколі не ставіў высока сваю этнічную адметнасць. Ён выбраў бы і прыхадня, калі б дазволілі законы — абы той адпавядаў хоць трошкі яго ўяўленням пра справядлівасць.

Такі ўнушальны, рэзкі адрыў ад іншых прэзідэнтаў — шок для ўсіх, хто галасаваў не за А. Лукашэнку.

А яшчэ ж і Новікаў з Дубко «пагулялі ў выбары» — падстаўныя фігуры ў чужой несамавітай гульні. Працэнт галасоў усё паставіў на сваё месца. Гэтым лягчы, нічога лепшага яны і не чакалі.

На большую падтрымку, даводзілася чуць,

спадзяваўся БНФ. Нездарма ён у часе выбараў апалячыўся на С. Шушкевіча. Як і варта было прадбачыць, нацыянальна-дэмакратычная пльнь раздзялілася, рака пайшла ў два руслы. Толькі дарэмна Грамада вуснамі А. Сідаравіча папракае цяпер Народны фронт і Пазняка — маўляў, галасы адабралі... Яшчэ трэба параважаць, хто ў каго... Невысокі выбарчы рэйтынг С. Шушкевіча — сведчанне таго, што яго палітычны цягнік, як і колісь М. Гарбачова, адышоў.

Што ж да Народнага фронту, то ён рана ці позна павінен прыйсці да ўлады. Хай сабе і ненадоўга, як паказаў вопыт Літвы, Малдовы і іншых рэспублік. Але відавочна: толькі гэтая бескампірацыйная сіла здольна расчысціць друз старога і сцвердзіць прырытэт нацыі. Будаваль можа хто заўгодна, было б на чым... Насцярожаваюць, праўда, аўтарытарнасць і ноткі самаздаволенасці ў выступленнях лідэра. Хваласпелы бліжэйшага акружэння ён успрымае як належнае. Ці не зарана?

Дык што далей? Падзвіжліліся, павойкалі — і гайда на другі тур выбараў паміж агнём ды полымем? Так і чакаеш, што на авансцэну выйдзе нехта трэці — і адбудзецца дзіва. У найцікавейшым спектаклі пад назвай «выбары» усё можа быць...

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

СЕМ РАЗ АДМЕРАЦЬ — РАЗ АДРЭЗАЦЬ

Вось і паспелі ягадкі! На хвалі народнага абурэння карумпіраваным урадам, што давёў эканоміку Беларусі да развалу, а людзей да торбы, выскачыў наверх змагар Лукашэнка. Праславіўся ён толькі тым, што мацней за ўсіх крычаў пра карупцыю высокіх чыноўнікаў. Воляй лёсу трапіўшы на пасаду кіраўніка камісіі па барацьбе з карупцыяй (здаецца, так яна называецца), Лукашэнка лоўка скарыстаў сітуацыю для ўласнай папулярнасці: во глядзіце, які я герой!

Адаўшы галасы за Лукашэнку, народ прагаласаваў перш за ўсё супраць прагнілага наменклатурнага ўрада Кебіча. Гэтым самым ён, народ, вынес прысуд ураду, яго кіраўніку, усеім камандзе выхаванцаў партыйных школ, якія на практыцы паказалі сваё невуцтва.

Але адрынуўшы збанкрутаваны кебічаўскі ўрад, мы, выбаршчыкі, павінны добра падумаць, які кіраўнік дзяржавы нам патрэбны. Ці зможа дырэктар саўгаса кіраваць складаным дзяржаўным арганізмам, ці здолее ён вывесці краіну з нечуваннага крызісу: разбурыць дом намнога лягчэй, чым пабудоваць новы. А якраз у стваральных (па-руску, «созидательных») здольнасцях Лукашэнкі даводзіцца моцна сумнявацца. Мяркуючы па шматлікіх яго выказваннях, выступленнях, заявах, па яго перадыбарчай праграме і ўрэшце па яго паводзінах, можна са стопрацэнтнай упэўненасцю сказаць, што з Лукашэнкам мы яшчэ больш паглыбілі эканамічны крызіс. Перш за ўсё таму, што ён, як добра відаць, не пазбавіўся яшчэ нашіптаных у нашых савецкіх вучэльнях уталіччых камуністычных догмаў, добра засвоіўшы жалезабетонныя формулы «Кароткага курса гісторыі ВКП (б)», якія так і руцца з вуснаў наваўраўнага беларускага месці. Ён, як відаць, — за каманд-

ную сістэму. Але сёння аднымі большавіцкімі камандамі «зняць», «пасадыць», «распяць» эканоміку не паставіш на ногі. Гэта мы ўжо праходзілі. Дарчы, на гэтым «праваліўся» і яго фактычны аднадумца Кебіч.

Але галоўнае небяспека, якую трэба чакаць ад Лукашэнкі, гэта яго эсэсэраўскія перакананні. Цвёрдакаменны большавік за аднаўленне, хай і трохі ў змененай форме, СССР — гэтай вялікай турмы народаў. Хто дабравольна можа вярнуцца ў гэтую турму? Украіна? Грузія? Арменія? Так што рэаніміраваць агрорністую «імперыю зла», як трапіла назвалі ў свеце вялікі Савецкі Саюз, можна толькі сілай, толькі зброяй. Людзі гэтага не заўважаюць, яны ўсё ж далёкія ад палітыкі, яны заняты сваёй працай, здабываннем хлеба надзённага.

Не могуць не насцярожаваць і адносіны Лукашэнкі да шматвяковай самабытнай культуры нашага народа, да беларускасці. Нешта не помніцца, каб ён падтрымліваў беларускае нацыянальнае адраджэнне, каб ён хоць слова сказаў на мове свайго народа. Грэбуе? Пагарджае? Баюся, што спраўджаюцца словы народнага пэата Беларусі Ніла Гілевіна: «Ці чулі вы, каб дзе-небудзь у свеце прэзідэнт незалежнай дзяржавы не валодаў дзяржаўнай мовай гэтай дзяржавы — мовай народа, якому ён бацька і правадыр? Калі нам, беларусам, не хапіла зведанай за стагоддзі ганьбы — то мы можам зведаць і гэтую». Дык ці ж можам мы дапусціць, каб прэзідэнт Беларусі стаў праціўнік беларускасці?

Сёння самая неадкладная задача беларускай грамадскасці, нашай свядомай інтэлігенцыі, партый і рухаў, якія не на словах, а ў спраўднасці за народ, — раскрыць людзям вочы на спраўднае аблічча верагодных прэзідэнтаў, непаспраўдных марксістаў-дагматыкаў і верх-

глядаў. Па сутнасці, гэта сутыкнуліся лбамі не змагары за народ, а змагары за ўладу для саміх сябе, каб пагнаць нас ізноў у камуністычны рай.

Трэба ўсё гэта растлумачыць людзям і заклікаць іх прагаласаваць у другім туры як супраць банкрута Кебіча, так і супраць танныга папуліста Лукашэнкі. Тады будзе прызначана новае галасаванне, дзе мы павінны выбраць напраўду дастойнага прэзідэнта, рашучага, дастаткова цвёрдага і адначасна разумнага, разважлівага, шырокаадукаванага, чалавека высокай культуры. Так, нам яшчэ раз давядзецца прыйсці на выбарчы ўчасткі. Але ж мы выбіраем не каня ці казу на рынку, а сваю долю, і тут мы не маем права памыліцца. Лепш сем раз адмераць, а раз адрэзаць!

Перад пагрозай беларускай жырыноўшчыны, бяздумнай ваяўніцкасці, дылетанцтва ў палітыцы, шапказакідальніцтва, што можа прывесці нас да невядома якіх бедстваў, усе разумныя сілы павінны аб'яднацца ў адзіны фронт. Трэба развясці ў народа ілюзію ў стваральную здольнасць неакамунізму, паказаць марнасць рэанімацыі апошняй у свеце імперыі.

Тут сваё новае слова павінен бы сказаць і Беларускі народны фронт, які пацярпеў недаравальнае для такога руху паражэнне. Дарчы, ці хоць вынес ён з гэтага паражэння які-небудзь урок ці ўрок? Здаецца мне, што яго дзеянні недапушчальна адарвалі ад народа, лунаюць высока ў воблаках, адгарадзіўшы ад свету сваімі ўжо догмамі. Яшчэ адзін урок далі вам выбары — няздольнасць аб'яднаць усе здаровыя сілы грамадства, бо толькі агульным намаганнямі мы можам выгнаць ліха з нашага дома.

Кастусь ЦВІРКА

НЕ ПАНІКУЙМА, СПАДАРСТВА!

Мы яшчэ не астылі ад выбарчай гарачкі, не ўсё пачулае і перажытае ў тых дні выкрышталізавалася ў свядомасці, але ўжо абсалютна ясна, што паражэнне Кебіча, які многія гады стаяў ля руля ўлады, гэта не толькі яго асабістае паражэнне як палітыка і грамадскага дзеяча, гэта паражэнне дзяржаўнай сістэмы, якую ён увасабляў.

Хоць і быў у нашай гісторыі жнівень 1991 года, было рашэнне Вярхоўнага Савета аб прыпыненні дзейнасці кампартыі рэспублікі, Беларусь, па сутнасці, заставалася краем непалаханай камуністычнай наменклатуры. Яна паранейшаму трымала ў руках уладу і з усяе сілы сабатавала дэмакратычныя рэформы, якія дыктаваў час, сам факт развалу камуністычнай імперыі. Адсюль і катастрофічны заняпад эканомікі. Гэта народ не дараваў ураду, што і выказаў у час першага тура прэзідэнцкіх выбараў, якія сталіся, па сутнасці, рэфэрэндумам аб даверы існуючай уладзе.

Што і казаць, вынікі выбараў для многіх з'явіліся нечаканымі. У першую чаргу для тых, хто знаходзіўся пад уздзеяннем прапагандысцкай машыны, залушчанай на поўную моц «партыйнай улады» і ажыццяўляемай заангажаванымі сродкамі масавай інфармацыі — газетамі, радыё, тэлебачаннем, кіно, сацыяльнымі службамі, не кажучы ўжо аб прыцягнутых да гэтай справы выпрабаваных камуністычных ідэолагаў тыпу Івана Іванавіча Антановіча, былога загадчыка аддзела культуры ЦК КПБ, а пасля сакратара ЦК кампартыі Расіі. Вярнуўшыся ў родныя пенаты, ён убівіў у давер В. Кебічу, стаўшы яго бліжэйшым дарадцам.

У дні прэзідэнцкага выбарчага марафона прафесар Антановіч са скуры вылузваўся, каб

падаць свайго патрона ў самым выгадным святле. Ён столькі выступаў па тэлебачанні і радыё, што, дальбог, здавалася — уваткі ў разетку вілку ад прасы і ты пачуеш саладжавы, з лісловымі ноткамі яго голас. Цікава было б пабачыць твар Антановіча ў той момант, калі ён даведаўся аб паражэнні галасавання ў першым туры выбараў прэзідэнта!

А вы ведаеце, чаму, па сутнасці, з трэскам правалілася прапагандысцкая кампанія, арганізаваная камандай Кебіча, чаму ўся назапашаная пара, як кажучы, пайшла ў свісток? Ды, бадай, таму, што нідзе так рэзкім не выявіліся прыкметы камуністычнага запаведніка, якім з'яўляецца наша рэспубліка, як у часткі пішучай браці, якая ніяк не можа выціснуць з сябе раба і гатова пайсці, калі добра заплацяць, на любую подласць. Прыгадайце хоць бы некалькі фальшывак (прынамсі, «галандскую газету», «вынайздзеную» камандай Кебіча, з быццам бы апублікаваным у ёй артыкулам, поўным існуючай па адрасе С. Шушкевіча і некаторых іншых кандыдатаў у прэзідэнты), па-лакейску падхопленых пракамуністычнай прэсай. Але мінуў час, калі маніць народу можна было беспаскарна. Сёння ён на гэтую ману рэагуе пасвойму, што і даказаў 23 чэрвеня.

Не можа не быць заўважаным і буйное паражэнне ў першым туры партый камуністаў Беларусі, чый кандыдат В. Новікаў, набраўшы ўсяго 4,6 працэнта галасоў, заняў апошняе месца. Можна, паменшае зараз у таварышаў камуністаў спрыту, мо зразумеюць нарэшце, што час іх беззваротна «канул у лету»? Ды не, наўрад ці зразумеюць...

І, вядома, шмат пытанняў выклікае фігура Аляксандра Лукашэнкі, які атрымаў

пераканаўчую перамогу ў першым туры прэзідэнцкіх выбараў. У грамадстве яго успрымаюць па-рознаму, прынамсі, і як беларускага Жырыноўскага — за яго папулісцкія лозунгі, спробу даць спрощаныя адказы на самыя складаныя пытанні.

Помніцца, пасля снежаньскіх выбараў у Расійскую дзяржаўную думу, калі неспадзявана для дэмакратычных партый і рухаў 25 працэнтаў галасоў выбаршчыкаў атрымала партыя Жырыноўскага, вядомы дэмакратычны дзеяч Юрый Каракін у роспачы выгукнуў перад тэлекамерай: «Русь, ты одурела!». Гэтым словам Ю. Каракіна я гатоў быў тады паапладзіраваць. Але, пачуўшы дзім падобную фразу, дзе слова «Русь» было заменена на «Беларусь», з вуснаў майго суседа па дачным кааператыве, намесніка аднаго з міністраў, я з ім не пагадзіўся. У рэшце рэшт, народ сказаў сваё слова і ніхто не мае права асуджаць яго за такую рэакцыю на палітыку, якая праводзілася дагэтуль урадам Кебіча.

Што тычыць А. Лукашэнкі, яго паводзіны ў якасці прэзідэнта рэспублікі (а гэта яму рэальна сведціць), дык даўно заўважана, што паміж перадыбарчымі заявамі і нават праграмамі многіх палітыкаў і іх канкрэтнымі дзеяннямі пасля таго, як яны становяцца ля руля ўлады, бывае, пралагае дыстанцыя вялікага памеру. Многае пачынае бачыцца па-іншаму. І потым, «короля играет свита». Наколькі я ведаю, у «свіце» А. Лукашэнкі намала разумных і кампетэнтных палітыкаў, адданных ідэям дэмакратыі, дзяржаўнага суверэнітэту Беларусі. Так што — не панікуйце, спадарства!

Міхась ЗАМСКІ

ПРА ПЕРАЖЫТАЕ І НАБАЛЕЛАЕ

ЗАВЕРШАНА ВЫДАННЕ

Збору твораў народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава ў шасці тамах. У апошнюю кнігу ўвайшлі аповесці «Сярожа», апавяданні, а таксама публіцыстыка сямнаццацімайстра слова. Тым самым, выдавецтва «Мастацкая літаратура» дало магчымасць шматлікім прыхільнікам творчасці Васіля Уладзіміравіча мець пад рукой па сутнасці ўсе яго творы. Хача, за хуткім пярэм праца паспець цяжка. Па-ранейшаму В. Быкаў працуе плённа і мэтанакіравана. Сведчанне таму і яго новыя публікацыі, што апошнім часам з'явіліся ў перыядыцы, у прыватнасці, у часопісе «Полымя».

ЯК ШМАТ ГАВОРАЦЬ... ЗДЫМКІ

Чарговая экспазіцыя, што разгорнута ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча ў Мінску, крыху нечаканая. Бо, каб адкрылася яна, павінна была нарадзіцца ў сталіцы фотагалерэя. А каб адбыліся яе народзіны, мусіў быць з'явіцца чалавек, які лічыць, што фатаграфія, як від мастацтва, вельмі шмат можа сказаць. Такім чалавекам стала вядомы майстар фота ў рэспубліцы Алена Адамчык. Яна сёлета і стварыла разам з Беларускім фондам дапамогі развіццю культуры першую ў рэспубліцы фотагалерэю. І вось выстаўка, прысвечаная сям'і Радзівілаў. Гэты род беларускіх магнатаў, як вядома, вельмі трывала прапісаўся ў нашай нацыянальнай гісторыі. Праўда, зусім яшчэ нядаўна пра яго інакш не гаварылі, як пра прыгнятальнікаў. Але ж з роду Радзівілаў выйшлі і знакамітыя дзеячы культуры.

Каб бліжэй пазнаёміцца з Радзівіламі, завітайце ў музей М. Багдановіча. Дарчы, уваход свабодны. Асноўныя выдаткі па арганізацыі гэтай выстаўкі ўзяла на сябе знакамітая «Дайнова» — фірма, якая даўно выступае фундатарам многіх добрых пачынанняў, у тым ліку і тых, што прапагандуюць нацыянальную гісторыю, культуру.

МАЙСКІ НУМАР «ПРАЛЕСКІ»

Гэта — ліст галоўнага рэдактара А. Сачанкі «Мір — наша заўтра», шэраг матэрыялаў, што расказваюць аб тым, як адбываецца дашкольнае выхаванне дзяцей на Мазыршчыне, чарговая падборка «Васіль вулей» (творы М. Пазнякова, С. Шах, А. Бадака, усмешкі саміх дзяцей), артыкул А. Марціновіча «Словам сонечным, песняй шчырай» (у сувязі з 90-годдзем з дня нараджэння А. Русака), чарговая публікацыя З. Куставай «Азбукоўнік і лічылка». А. Бадак працягвае рубрыку «Маленькі чалавек у вялікім свеце» — «Сяброўства». І бацькоў, і выхаватэляў зацікавіць бібліяграфічны артыкул «Прапануе навукова-педагагічная бібліятэка».

ТАКІМ БЫЎ МІНСК

Аматары даўніны, бадай, памятаюць кнігу Захара і Соф'і Шыбекаў «Мінск. Старонкі жыцця дзяржаўнага горада», выпушчаную выдавецтвам «Полымя» ў 1990 годзе. Праўда, гэта быў рускамоўны варыянт. І вось новае выданне. Кнігу на беларускую мову пераклаў М. Віж. Аўтарам прадмовы «Памяць аб родным горадзе» з'яўляецца народная артыстка С. Станюта.

У «ПОЛАЦАКУ» ПРАЧЫТАЕЦЕ...

У чацвёртым нумары — віншаванне В. Быкаву ў сувязі з 70-годдзем, тэкст выступлення А. Калубовіча на Другім Усебеларускім кангрэсе, нарыс В. Шалькевіча «Еўфрасінія Полацкая», закончэны артыкул Л. Мірачыцкага пра Т. Касцюшку «Абарона Айчыны», працяг даследавання М. Белямука «Тапаграфія знаходак манет і аздобаў», рамана М. Кавылы «З агню ды ў полымя», дакументальна-мастацкай аповесці С. Белай «Максімава Яраславія», храналагіі культурна-асветніцкага жыцця клуба «Спадчына», артыкула У. Міхнюка і Я. Паўлава «Як вынішчалі генафонд беларускай нацыі», «Паказанні арыштаў А. Смоліча, закончэны «Маіх успаміны» А. Катковіч... На разароце партрэт Р. Астроўскага, выкананы М. Рыжым.

Новая кніга пісьменніка — заўсёды адкрыццё, нязмушанае сведзёў творцы перад сваім сумленнем, перад праўдай жыцця. Не з'яўляецца выключэннем і апошні зборнік прозы гамяльчана Міхася Даніленкі «Дзве зоркі», які пабачыў свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура». На гэты раз на суд чытачоў пісьменнік вынес аповесці «Цёмная ноч», «Сярэбранае вяселле», нізку апавяданняў і маленькія гісторыі. Большасць з сабраных пад адной вокладкай раней друкавалася — у «Полымі», «Беларусі», штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва», у «Гомельскай праўдзе», але з задавальненнем прачытаў яшчэ раз гэтыя рэчы. Што прыцягвае ў творчасці М. Даніленкі, дык гэта, перш-наперш, інтанацыя апавяду — роўная, не крыклівая, нейкая пластычна-спакойна-разважлівая. Тэмы для сваіх твораў пісьменнік бярэ самыя звычайныя, добра знаёмыя, многімі прачытыя-перажытыя, але за кошт глыбокага пранікнення ў псіхалогію, унутраны свет сваіх герояў аўтар вымушае нас паставіцца да іх з павагай і спачуваннем. І тады яшчэ ахвотней і з большым жаданнем кроць па тых сцэжках-дарожках, па якіх вядзе нас пісьменнік.

Аповесць «Цёмная ноч» мае дакументальную напоўненасць. Яе герой, салдат апошняй вайны, які і сам аўтар, быў у палоне, пасля ўцякаў адтуль хаваўся ў аўстрыйскіх Альпах. Пра гэта і твор. А яшчэ — пра цяжкія пасляваенныя гады, калі быў разгул сталіншчыны, калі бязлітасна людзей рабілі вінаватымі, маглі таўраваць як заўгодна. Сюжэт аповесці даволі прасты. З вайны вярнуўся ў вёску настаўнік, працуе ў школе — кватаруе разам з жонкай у добрых людзей, дапазна

карлее над сшыткамі. Аднойчы позна вечарам у дзверы пастукалі. На парозе стаяў высокі мужчына ў цыгейкавым паліто. «Заўтра ў дзевяць вы павінны быць у аддзеле КДБ. Вось пазва». А там пасыпаліся пытанні: што за чалавек Галдобін, з якім разам быў у палоне, на каго ён служыў і г. д. Патрэбны быў, як кажуць, кампрамат на яго франтавога таварыша. Але пра Галдобіна ніводнага кепскага слова настаўнік (а ведаў ён яго толькі сумленным, шчырым, часным) не сказаў, не пабаяўся пагроза. Хоць з аповесці і невядома, як склаўся далейшы лёс Галдобіна, але ж як добра, што герой твора да канца застаўся верны франтавому братэрству.

За ноч у малазнаёмым раённым гарадку (пасля першых допытаў, так нічога становага ад яго не данакаўшыся, сказаў прыйсці заўтра) настаўнік яшчэ раз многае пераасэнсаваў у сваім жыцці. І, відаць, быў вельмі шчаслівы і ўсхваляваны, што менавіта да яго па дапамозу звярнуўся няшчасны франтавік з далёкай Сібіры.

Другая аповесць — «Сярэбранае вяселле» — таксама ў многім аўтабіяграфічная. Яна — пра ўзаемаадносіны газетчыкаў, а працы ў друку М. Даніленка аддаў больш за 30 год. Ён добра ведае, пра што піша, таму стварае жывыя, каларытныя характары, смела ставіць сваіх герояў у самыя нечаканыя сітуацыі. Аднак справы газетныя ў аповесці — гэта толькі рэтраспекцыя, успаміны, навеяныя святла — сярэбраным вяселлем, якое сям'я журналіста-пенсіянера рашыла адзначыць у вёсцы, дзе ў спадчыну яму засталася хата. Вось цяпер, на старасці год, яна зноў абагрэла яго, прытуліла, а родная зямля

паклікала да сябе, напоўніла сэрца сваім вечна маладым і прыцягальным пахам.

Неаднойчы ўжо адзначалася ў друку, што М. Даніленка паспяхова працуе ў жанры апавядання. Гэта яшчэ раз пацвердзіў ён і ў новай кнізе. Добрае ўражанне пакідаюць творы «Ручнік у сем нігоў», «Шулы», «Даронькава поле», «Двароўка», «Прымаразак» і іншыя. Удаюцца пісьменніку і маленькія гісторыі, а гэта не так проста на адной-дзюх старонках расказаць пра лёс чалавека, стварыць запамінальны характары, прымусіць героя павініцца або прызнацца ў светлых пачуццях.

«Дзве зоркі» — таксама маленькая гісторыя, яна і дала назву кнізе. Забілі салдата ў Афганістане, прывезлі ў вёску труну, а з ёю боль, пакуты, адчай... і ордэн Чырвонай Зоркі. Паколькі бацькі ў салдата не было («паехаў сабакам сена касіць»), то лейтэнант перадаў узнагароду дзеду Мартыну. Той паклаў яго у куфэрак побач з такім жа сваім ордэнам.

Шчыліва робіцца, калі чытаеш «Дзве зоркі». Сапраўдныя зоркі не ў небе — у куфэрачку, зоркі-ўзнагароды, як напамінак аб бядзе, а не аб радасці. Вось што галоўнае, бадай, у гэтай маленькай гісторыі.

Мне неаднаразова даводзілася пісаць пра творчасць М. Даніленкі. Раней мелі поспех у чытача аповесці «Ля Дняпра, у другім зшало-не...», «Журлівіца», «Наш дом», «Апанаска Лугавы», шматлікія апавяданні. Цяпер, бяспрэчна, да гэтых здабыткаў дабавяцца і многія творы, змешчаныя ў кнізе «Дзве зоркі».

Васіль ТКАЧОЎ

АДРАС ВЕРШАЎ — КАЛДЫЧЭВА

Летася я са знаёмым праязджаю міма вёскі Калдычэва. На адным з паваротаў спадарожнік, убачыўшы мой раптоўны збырлы твар, занепакоена запытаў:

— Што з табою?
— Цяжка робіцца на сэрцы, калі знаходжуся побач з нядобрым, злым месцам, — адказаў я.

Якраз у той момант мы знаходзіліся непадалёк ад былога фашысцкага канцэнтрацыйнага лагера, у якім ад рук акупантаў і іх паслугачоў у гады Вялікай Айчыннай вайны загінула больш за 20 тысяч чалавек... А з аўтамабільнага прыёмніка неслыся чароўныя певы Данчыка:

Дні прыходзяць, дні адходзяць,
дні лягуць,
Быццам рэк бурлівых хвалі ўдаль бягуць.
Трош год, як на выгнанні ў чужыне
Трэба мучыцца душой і сэрцам мне.

Не ведаў я ў той дзень, што ў Калдычэўскім лагера смерці пакутаваў і аўтар гэтага верша «Зорачкі», які быў напісаны ў г. Швеце над Віслай, у польскай ссыльцы, 28 сакавіка 1929 года.

У Баранавічах я ўзяўся за артыкулы і кнігі пра адно з самых жудасных месцаў нашага

раёна. Тады і прамільгнула імя С. Новіка-Пеюна, паэта, якому Янка Купала пасля вывалення Заходняй Беларусі ад польскіх акупантаў даў такі аўтограф: «Міламу Сяргею Пеюну падчас сустрэчы ў Слоніме. Янка Купала. 14/XI-1939 г.»

У Калдычэўскім канцлагеры нават узімку большасць вязняў трымалі пад адкрытым небам. Здекаваліся з ахвяр па-садысцку. Людзей часта выганялі на пляц і прымушалі скакаць з выцягнутымі ўперад рукамі. Калі ад стомы чалавек падаў, яго калолі штыком, білі дубінкай ці расстрэльвалі на месцы. Гэта называлася «танцаваць жабку». Не менш жудаснымі былі смяротныя гульні ў «кавалерыю»... Часцяком у гэтым лагера смерці вязняў, акрамя холоду, марылі і голадам...

На ўсё жыццё ўрэзалася ў памяць С. Новіка-Пеюна і такое. 72-гадовай жанчыне далі загад пайсці паглядзець у кустах разарванага на кавалкі сабаку. Яна адмовілася, тады яе збілі да крыві. Сэрца старой спынілася; там замест сабакі быў забіты яе сын. А на наступны дзень такі ж лёс напалкаў і яе мужа... Жонка паэта таксама загінула ў гэтым лагера.

Перад адпраўкай у Калдычэва С. Новік-Пеюна знаходзіўся ў камеры N 10 гітлераўскага

астрога ў Баранавічах (у гэтым засценку паэт быў паўторна, першы раз — пры польскіх уладах). Не маючы ні алоўка, ні паперы, ён у сваёй памяці «запісаў» вершы.

Потым С. Новік-Пеюна пайшоў разам з іншымі астрожнікамі ў Калдычэўскі лагер смерці. Тут ён «піша» верш «Не гудзе зялёная дуброва», прысвечаны памяці сяброў-вязняў, закатаваных фашыстамі.

За некалькі тыдняў да прыходу Чырвонай Арміі С. Новік-Пеюна у чэрвені склаў сваю славу тую «Прысягу»:

Беларусь, мая родная Мяці!
Я не здраджу ніколі табе
За ніякія ў свеце багатствы —
Лепш зляжу галаву ў барашыбе.

Паўсюдна жахі, смерць, холад, голад і — ніводнага слова адчаю ў гэтага сапраўднага волата духу. І толькі адзіныя думкі пра сваю маці-Беларусь. Ці не тры ўсяго вершы стварыў Сяргей Новік-Пеюна ў фашысцкім келле на баранавіцкай зямлі. Але якая моц вялікай і нягаснай любові да сваёй Бацькаўшчыны адчуваецца ў іх!

Міхась МАЛІНОЎСКІ

г. Баранавічы

НОЧ СА... СМЕХАМ

На сённяшні дзень у нашай суверэннай дзяржаве працуе нямаля так званых недзяржаўных выдавецкіх структур. Праўда, будзем шчырымі, далёка нямногія з іх даюць аб тым, каб сельцы... разумнае, добрае, вечнае. Найчасцей, прыкрываючыся пры гэтым самымі рознымі прычынамі, кляпоцяцца толькі, каб зарабіць калейчыну «легкім чтывом». Тым больш радасна, калі сустракаеш такіх выдаючоў, якія рупяцца пра беларускую кнігу.

Да апошніх акурат і належыць творчы калектыў інвалідаў «Міласэрнасць-90». Канечне, і яны вымушаны не забываць, што ў рыначных адносінах без папаўнення капіталу не пражывеш, але ж выдаючы і тое, што спрыяе нацыянальнаму Адраджэнню. Пра гэта сведчыць і выпушчаная ім кніга Алеся Кавалевіча «Ноч з Юзікам». Дарчы, А. Кавалевіч — сталы аўтар часопіса «Вожык», друкаваўся ў іншых выданнях, яго гумарэскі, апавяданні гуцаць па Рэспубліканскім радыё.

Але — пра саму кнігу. Першая ўжо гумарэска «Інцыдэнт у аэрапорце», як кажуць, падгляджана з натуры. І сапраўды, хіба не даводзілася быць нам сведкам, як пры аглядзе сцяго-таго падчас выхаду на лётнае поле спрацоўвае і спрацоўвае сігналізацыя. Даводзіцца вытрасаць усё з кішэняў, ледзь не распранацца. Так атрымалася і з героем

гумарэскі Зміцерам. Вытрасаў-вытрасаў усё, а пасля да розных металічных рэчаў дадалася цялая гара самых розных льякарстваў.

«Я не вытрымаў, зірнуўшы на тую ледзі зблізку:

— Браток! Навошта гэтулькі хіміі?..
Зміцёр і вокам не міргнуў:
— Жыццё такое настала, што не ведаеш, чым захварэш заўтра. Перасцярога, калега, ніколі не пашкодзіць!..»

Хочаш смеяся, а хочаш — плач. Бо і на самай справе такое яно, сённяшняе жыццё. Між іншым, ад жыцця ідзе А. Кавалевіч і ў гумарэсцы «Горкае дзіця». «Дзіця» — нядаўня абітурыентка, а цяпер студэнтка Волечка, якая едзе на вучобу ў сталіцу. Маці, безумоўна, кляпоціцца, каб усё добра было. Знаёміцца ля касы са студэнтам Косцікам і просіць, каб той у дарозе прыгледзеў за дачкой: «Ды ведаеце, не ўяўляю, як яна будзе ў сталіцы. Горкае ж дзіця яшчэ!.. То вы ўжо, калі ласка, вазьміце шэфства над ёю. Возьмеце?..» А «горкае дзіця» неўзабаве адкрые Косціку вочы адносна... сексуальных праблем.

На адным, як кажуць, дыханні перагорнеш гумарэскі «Апошні злодзей», «Стратэгія», «Бумеранг», «Святла»...

А вось твор, які даў назву зборніку. Аўтар расказвае пра так званых «турыстаў», якія ў

чарговы раз накіраваліся ў Польшчу. Сярод іх «пятае і шостае месца ў турысцкім аўтобусе... займалі муж і жонка Хвядоркіны: Марыля — кабэціна з выцвілым тварам і Пятрок — мужычок жавы і цікаўны, як дзіця». Пятрок да ўсяго нейкі нехлямяжы, нездарма Марыля пастаянна папракае яго няўменнем жыць. Сама ж Марыля... Што гэта за кабэціна, высвятляецца пасля таго, як аўтобус спынілі рэкеціры. Спагнаны хабар падаўся ім малым. Нехта з пасажыраў прапанаваў даплаціць па вяртанні. Рэкеціры засумняваліся: дзе гарантыя, што іх не падмануць? І тут ці то жартам, ці то ўсур'ез кіраўнік групы прапанаваў узяць... заложніка. «Лепш заложніцу!» — зарагатаў рэкецір. Але адбылося неверагоднае: «Марыля ўзялася са свайго месца. Рабаўнік атарапела зірнуў на яе, потым плюнуў сабе пад ногі і стрымгалоў скочыў з прыступак аўтобуса...»

Што да апавядання «Перакур на танка-дроме», дык гэта твор пра чысціню ўзаемаадносін, пра першае каханне, якое часам і ўнікае з першага позірку. І пра тое, як усё перайначваюць непрадбачаныя абставіны.

Гэтае апавяданне як бы вытыраецца сярод твораў сатырычных і гумарыстычных (а ў кнізе ёсць і анекдоты, і жарты), але, з другога боку, яно сведчыць аб яшчэ адной грані таленту А. Кавалевіча.

«Ноч з Юзікам» — добрая нагода і магчымасць паразважаць (сур'эзна!) аб жыцці-быцці.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Адрадзкі

ПАД ЦЕНЕМ «СТАРЭЙШАГА БРАТА»

Для пераважнай большасці з нас радзіма пачынаецца са школьнай парты. Менавіта там адбываецца асэнсаванне такіх паняццяў, як нацыя, спадчына, родная мова. Там мы ўпершыню шырока знаёмімся з гісторыяй і сучаснасцю, з літаратурай і мастацтвам свайго краю, з усім тым, што з'яўляецца яго самабытнасцю і гонарам.

Зрэшты, вельмі часта для многіх гэтае знаёмства носіць такі павярхоўны характар, што ўжо праз некалькі гадоў у памяці сціраецца важнейшыя гістарычныя падзеі, імёны славных сыноў Айчыны, і, што яшчэ страшней, фарміруецца поўная абьякавасць і скептычны падыход да ўсяго беларускага нібы другаснага, правінцыйнага.

Прычын таму шмат. Сп'янося толькі на адной з іх, самай крыўднай і распаўсюджанай.

Як ні сумна, але прычынай з'яўлення гэтага скептыцызму за частую бываюць самі выкладчыкі разам з Міністэрствам адукацыі, якое штогод складае планы навучання па кожным школьным прадмеце.

Паўна ж, кіруючыся гэтымі планами, часопіс «Народная асвета» ў канцы 1992 года пачаў публікацыю шэрагу артыкулаў настаўніка-мастацтвазнаўца Л. Турлая пад агульнай назвай «Рускае і беларускае мастацтва XIX — пачатку XX ст.». Публікацыя заняла ўвесь 1993 год і нават захапіла 1994.

Безумоўна, рускае выяўленчае мастацтва XIX стагоддзя — з'ява надзвычай цікавая. Шышкін, Айвазоўскі, Паленаў, Левітан... Карціны гэтых майстроў вядомыя нам з маленства.

Але, на шчасце, знакамідыя мастакі ў той час жылі і працавалі не толькі ў Расіі, але і ў Францыі, Італіі, Іспаніі, Англіі, Швецыі... У XIX стагоддзі з'явіліся на свет вядомыя працы В. Ван-Гога, А. Дам'е, Ф. Дзлакруа, Ф. Гойі...

На гэтыя ды іншыя імёны славных замежных мастакоў варта было б звярнуць у школе дасяггоддзяў за шырокай спіной Расіі вучні на ўроках былі пазбаўлены магчымасці знаёмства з многімі культурнымі здабыткамі прадстаўнікоў далёкага замежжа.

Дык не: як і дзесяць, і дваццаць, і трыццаць гадоў назад, сёння ў школьнай праграме ўсё тое самае...

Было б больш зразумела, калі б шансоўны Л. Турлай вырашыў спыніцца толькі на тых мастаках, у якіх славянскія карані.

Але ж не гадваюцца ім ні палякі, ні чэхі, ні славакі, ні балгары, ні сербы...

Зрэшты быў сэнс абмежавання толькі прадстаўнікамі ўсходнеславянскіх народаў. Таксама цікавая тэма. Як ні даўна, мы пра сваіх блізкіх суседзяў — украінцаў — амаль нічога не ведаем. А ў іх жа такая багатая культура!

Аднак не знойдзеш у Л. Турлая ніводнай згадкі пра гэта.

А ўвогуле, чаму б і праўда не пагаварыць пра ўзаемасувязь беларускага і рускага мастацтва мінулага стагоддзя, не прааналізаваць, што ў іх агульнае, а што рознае? Тым больш, што многія нашы мастакі мінулага стагоддзя доўгі час жылі ў Расіі, там захоўваюцца іх вядомыя палотны.

Але ў Л. Турлая няма і гэтага.

Адкрываем N1 «Народная асветы» за 1993 год. «Бачылі вы карціну «Апошні дзень Пампеі», аб якой гаворыць увесь Рым?» — гэта фраза замяніла звычайнае прывітанне, якім абмяняваліся італьянцы, калі сустракаліся са знаёмымі на вуліцы, у траціры або кафеяні. Цяжка знайсці іншы твор, які б у такой ступені зачараваў публіку...» Так пачынае тлумачыць

чарговую тэму са школьнай праграмы настаўнік-мастацтвазнаўца Мінскага мастацкага ліцэя і далей на пяці з паловаю часопісных старонках расказвае пра трыумфальны творчы шлях слаўтага майстра Карла Брулова, цытуе прысвячэнні яму Пушкіна, Баратынскага, Азабішына.

Сапраўды, мастак у сусветным жывапісе фігура значная, але, чытаючы матэрыял, міжволі задумваешся: якім чынам ён сам ці яго творчасць звязаны з Беларуссю, з беларускім мастацтвам? Можна, ён быў тут? Можна, яго творчасць аказала вялікі ўплыў на беларускіх мастакоў? Пра гэта ў артыкуле — ні слова. Толькі мімаходзь згадваецца, што адна з карцін Карла Брулова — партрэт Мацвееў-Ор'евіча Вельгорскага — знаходзіцца ў Дзяржаўным мастацкім музеі ў Мінску.

Адкрываем лютаўскі нумар «Народная асветы» за 1993 год. Можна, там ёсць што-небудзь пра беларускае мастацтва? Ніводнага слова! На гэты раз тэмай Л. Турлая стала творчасць рускіх мастакоў А. Іванова і П. Фядотава.

У трэцім нумары часопіса свой чарговы раздзел па гісторыі рускага і беларускага мастацтва XIX — пачатку XX стагоддзя Л. Турлай пачынае словамі: «Другая палова XIX ст. — надзвычай напружаны і плённы перыяд у гісторыі рускага мастацтва. На працягу некалькіх дзесяцігоддзяў ішла актыўная барацьба прагрэсіўных сіл за рэалізм супраць акадэмічных устояў. Гэта быў перыяд, калі сфарміравалася магутнае аб'яднанне рускіх мастакоў — «Таварыства перасоўнікаў», якое дало рускай культуры шмат слаўных імён». І далей расказвае пра творчасць В. Пярова.

У чацвёртым нумары гаворка ідзе пра І. Крамскога, у пятым — пра М. Ярашэнку, В. Максімава, У. Макоўскага, К. Савіцкага, у шостым — пра І. Айвазоўскага і А. Саўрасава і г. д.

Чытаеш Л. Турлая і міжволі пачынаеш сумнявацца: а ці існавала ў мінулым стагоддзі наогул беларускае мастацтва?

«Вядома!» — тут жа ўсклікнулі любіць больш-менш дасведчаны ў гэтай справе чалавек.

У 1810 годзе ў мястэчку Ула Лепельскага павета Віцебскай губерні нарадзіўся Іван Фаміч Хруцкі, слаўты беларускі партрэтывіст. У 1836 годзе за працы, прадстаўленыя ў савет Пецярбургскай акадэміі, І. Хруцкаму было прысвоена званне «някласнага (вольнага) мастака», а ў 1838 годзе за нацюрморт «Кветкі і садавіна» ён атрымаў залаты медаль. Большасць твораў мастака былі напісаны на Беларусі і прысвечаны ёй.

Буйнейшым жывапісцам-гісторыкам Беларусі першай паловы мінулага стагоддзя быў Ян Дамель (нарадзіўся мастак у Латвіі), магістр прыгожых мастацтваў Віленскага ўніверсітэта, які доўгі час жыў на Беларусі, стварыў тут шмат запамінальных пейзажных і партрэтных твораў.

Яркія старонкі ў гісторыю беларускага мастацтва ўпісалі В. Ваньковіч, Я. Рустэм, К. Рымінскі, А. Шэмет, Я. Сухадольскі, К. Русецкі, Ю. Карчэўскі, Ц. Бычкоўскі, Ю. Пэн...

Думаецца, тут ёсць аб чым гаварыць, кім ганарыцца.

Думаецца таксама, што пра гэта ведае і сам Л. Турлай, магчыма, здагадваюцца і ў Міністэрстве адукацыі. Але, па ўсім відаць, цень «старэйшага брата» для сяго-таго з'яўляецца бліжэйшай і даражэйшай, чым свае родныя, жывыя постаці, якім зноў адвялі месца недзе ў куточку. Крыўдна...

Алесь БАДАК

Анкета

1. Ці пішацца сёння, і, калі без прымхаў, то што іменна?
2. Ці ўзнікала жаданне перагледзець набыткі, памянны арыенціры, звярнуцца да іншых тэм і жанраў?
3. Сфера вашых жыццёвых інтарэсаў (так з'янае хобі).

Рыгор ІГНАЦЕНКА

ЛЮБЛЮ — ПІШУ

1. Ці пішацца сёння?

Пішацца, вядома, хоць і не так лёгка. Штосьці згублена ў апошнія гады вельмі важнае і неабходнае для паўнацэннага жыцця. Нібыта дзесьці часткова перакрыта паветра, якога не хапае чалавеку для поўнага ўздыху, альбо падрэзаны крылы. Не ў матэрыяльным, вядома, разуменні, хоць і яно зараз вельмі не лёгкае, а ў духоўным. І ўсё ж, нягледзячы на гэта, нешта робіш, бо не можаш не рабіць. Так, відаць, устроены чалавек. Пішу апаваддзі, невялічкія апавесці для дзяцей, абразкі, замалёўкі. Наогул, як я заўважыў, мне малыя формы лепш даюцца, чымсьці буйныя. Прауючы ў малых формах, я атрымоўваю творчае задавальненне і ўсведамленне таго, што я раблю менавіта тое, што мне наканава лісам. Але тут ёсць і свой адмоўны бок. Пішацца кароткі твор, як вядома, цяжка шмат затрачваеш часу на яго, а ўзнагарода мізэрная.

2. Ці ўзнікала жаданне перагледзець набыткі?

Час ад часу тое-сёе з выданага пераглядаю і спрабую для сябе перапрацоўваць, шліфаваць, далаўняць ці, наадварот, скарачаць. Набыўшы сякі-такі літаратурны вопыт, адчуваю, што зараз зрабіў бы тое-сёе значна лепш. Але ўсё ж вельмі радуе, калі ў кароценькім, на паўтары старонкі апаваданейку не ўдаецца ні ўціснуць, ні выкінуць ніводнага слова. Радуе і тое, што на маіх кароценькіх творах і ўрыўках з іх дзеці нашай Беларусі каля двух дзесяткаў гадоў вучацца чытаць і пісаць, гэта значыць — спазнаваць родную мову, характава прыроды, любіць сваю радзіму.

Неяк мне кінулі папрок, што я не паказваю ў сваіх творах экалагічных праблем. Быццам жыў на нейкім незаселеным востраве, якога не кранула сучасная цывілізацыя, і пішу аб яго прыгажосці. Што паробіш... І хацеў бы, як кажуць, у рай, ды грахі не пускаюць. Тут камо што Бога дадзена. Аднаму біць у званы і заклікаць людзей на агульную барацьбу са злом. Гонар яму, вядома ж, і пашана за смеласць. Другому — іншае. Ён, калі можна так сказаць, ціха і непрыкметна працуе на будучыню, выходзіць дзяцей прыгажосцю.

Што ж датычыць змены арыенціраў, то такога жадання не ўзнікала. Я дзесьці сустракаў такі выраз, што не пісьменнік выбірае тэму, а тэма пісьменніка. А калі гэта так, то мала што залежыць ад твайго чалавечага жадання — хочаш ты гэтага ці не.

3. Інтэрэсы

Інтэрэсаў, як і ва ўсякага чалавека, шмат. Люблю музыку. Люблю і, як мне здаецца, разумею яе. Якую? Класічную, народную, добрую лёгкую, альбо, як я яшчэ называюць, эстрадную... Тут, відаць, адыграла сваю ролю тое, што мне давалося больш за трыццаць гадоў выкладаць музыку ў школе. Нават спрабаваў адроз

псля службы ў войску сам сачынаць. Напісаў некалькі песень для дзяцей і пару з іх надрукаваў у газеце «Піонер Беларусі». А цяпер вось, у мінулым годзе, праз трыццаць з лішнім гадоў напісалася песня аб горадзе Берасіно — «Гарадок дарагі». Надрукаваў у раёнцы. Песня спяваецца. Нават запрашалі мяне разам з аўтарам слоў на яе прэзентацыю ў раённы Дом культуры.

Люблю жывапіс. Праўда, любавалася гэтым характавам, жывучы ў вёсцы, рэдка даводзіцца. І ўсё ж у свой час пабыўаў у Трацякоўскай галерэі і ў Мастацкім палацы Мінска. Цікавіць, канечна ж, і палітыка, хоць, можа, і не так моцна. Хто будзе абраны прэзідэнтам у нас і як ён павядзе справы? Чаму мы з такімі цяжкасцямі дабіліся незалежнасці Беларусі, някуль сабе нават няпоўнай, урэзанай, а агораць двама саюзамі Дзяржаўны Гімн ніяк не можам?..

Люблю непрыкметна ўглядацца ў чалавечыя твары, назіраць за паводзінамі, звычкамі. Розніцы няма, хто перад табой — дзіця, юная дзяўчына альбо стары чалавек. Толькі б ён быў без дрэнных звычак і грубасці. Што ж да самой грубасці, то я яе арганічна не ўспрымаю, яна мяне літаральна выбівае з сядла. Бачачы перад сабой з выгляду нібыта культурнага і адукаванага чалавека, які паводзіць сябе груба, заўсёды пытаюся ў сябе: някуль гэта ў яго? І тут жа раблю вывад: перастаў змагацца з самім сабой, паклаў вёслы, што называецца...

Хобі?

Ну вядома ж, прырода! Люблю яе ва ўсе поры года — узмку і ўлетку, увесну і ўвосень. Незалежна ад таго — люта сцвожа цісне, бязлітасная спёка плячэ альбо дождж ліе. Як дзіця радуецца ўвесну першай травіне, кволаму зялёнаму лістку, матыльку ці той жа кветцы. Прыносіць радасць нават непрыкметна мурашка ці якая іншая дробная кузурка. Але і шмат што, вядома ж, засмучае. Нават не засмучае — абуралі Гэта катастрофічнае змяненне на Беларусі спелых лясоў. Захворванне бароў, абмяленне і збыдненне рыб-бай рэк, знікненне з твару зямлі безлічч маленічкіх рачулак і крынічных раўчоў, якія жывілі сваімі водамі вялікія рэкі і азёры, асушэнне балот — акумулятараў вільгаці і жылга для шмат якіх раслін і жывёлін. Яшчэ пару дзесяткаў гадоў таму нашы палі і сенажаці аж гулі ад песень пералёлак і рыпу драчоў. А зараз рэдка дзе ўлетку пачуеш гэтых птушак.

Прырода для мяне ўсё — мой натхніцель і настаўнік, мой лекар і судзіальнік ад усіх жыццёвых бур і нягод. Сярод яе я знаходжу ўсё неабходнае для жыцця і творчасці.

Цудоўны рускі пісьменнік М. Прышвін пісаў: люблю — пішу. Я таксама кіруюся гэтым мудрым правілам: пішу толькі аб тым, што люблю.

НЕ ВЫРАКАЦА КАРАНЁЎ...

Імя Леаніда Лыча сёння на слыху ў многіх. На маглі не звярнуць увагі на яго артыкулы і чытачы «ЛіМ». Леанід Міхайлавіч на працягу апошніх гадоў — жаданы госць на старонках штотыднёвіка. Ён рэгулярна выступае з матэрыяламі, у якіх закранаюцца розныя аспекты нацыянальнага Адраджэння, вядзецца прынцыповая гаворка па надзённых праблемах захавання роднай мовы, зберажэння гістарычнай спадчыны, паважнага стаўлення да нацыянальных традыцый.

Лепшыя з ягоных публікацый апошняга часу ўвайшлі ў яго кнігу «Беларуская нацыя і мова», выпушчаную выдавецтвам «Мастацкая літаратура». Найперш ёсць патрэба ўспомніць тое, што прайшло свайго роду апрацацыю ў «ЛіМ». У гэтым шэрагу важнае месца займае даследаванне «Нацыянальная

самасвядомасць беларусаў: дэградацыя і адраджэнне», апублікаванае яшчэ ў 1990 годзе. Сутнасць яго, бадай, воль у гэтых развагах: «Сапраўдна гісторыя кожнага народа пачынаецца толькі з усведамлення сваёй адметнасці ад усіх суседніх яму супольнасцей людзей і працягваецца да тае пары, пакуль не знікне ўласціва яму здольнасць дыферэнцыраваць сябе ад іншых. А існуе ж яна датураль, пакуль людзей не пакіне этнічная, нацыянальная самасвядомасць. Пры поўнай яе страце народ перастае ўяўляцца як штосьці самабытнае, хоць ён расце колькасца, спаўна задавальняе свае патрэбы прадуктамі харчавання для нармальнага біялагічнага існавання».

Л. Лыч імкнецца паказаць, якім цяжкім і пакутным быў у беларусаў шлях да жаданай мэты «людзкіх звацаў» і наколькі важна

цяпер, калі прадастаўлена ці не апошняя гістарычная магліваць нарэшце абудзіцца ад сну нацыянальнага нігілізму, успомніць, што мы — народ

Спачатку ў «ЛіМ» быў змешчаны і артыкул Л. Лыча «Максім Багдановіч і беларускае адраджэнне» (1991). Тэма гаворкі вынікала, па сутнасці, з самой назвы. На адно б хацелася толькі звярнуць увагу. Праблема, за асэнсаванне якой узаяўся аўтар, знаходзілася ў полі зроку даследчыкаў і да яго, але само пытанне ў гэткай шырыні абазначэння яго сутнасці не ставілася. Тое, што рабілася М. Багдановічам, не заўсёды належным чынам уяўлялася з рэаліямі сучаснасці, бо тады б аказалася, што ў выніку русіфікацыі мы вельмі і вельмі далёка адыйшлі ад заветаў свайго вялікага нацыянальнага сына.

Немалы чытацкі рэзананс мелі ў свой час і такія лімаўскія публікацыі Л. Лыча, як «Дзяржаўны суверэнітэт Беларусі: традыцыі і праблемы», і «Настальгія па СССР» (абедзве з'явіліся ў 1992 годзе). Гэтым разам

аўтар гаворыць найперш пра палітычныя аспекты нацыянальнага Адраджэння, суверэнітэту. У іх хораша паяднаноўваюцца ўласна даследчыцкія развагі з прыцягненнем шырокага фактычнага матэрыялу.

Па вартасцях ацэніць чытач і такія матэрыялы Л. Лыча, як «Адродзімся ці загінем?», «Нацыянальнае пытанне на Беларусі (верасень 1943 — май 1945 гг.)», «Шматнацыянальнасць дзяржавы: цярністы шлях і выжывання»...

У невялікім уступе «Ад аўтара» Леанід Міхайлавіч выказвае спадзяванне: «Хацелася б, каб сустрэча з кнігай далапамагла многім пераадолець небяспечную хваробу абьякавасці да гістарычных каранёў і духоўных традыцый папярэдніх пакаленняў, рашуча стаць на шлях нацыянальна-культурнага адраджэння». Думаецца, так і будзе. Кніга «Беларуская нацыя і мова» ўсім сваім пафасам скіравана на тое, каб мы трымаліся нацыянальных вытокаў.

А. М.

ДЭБЮТ
ПРАЗ...
ВОСЕМДЗЕСЯТ
ГАДОЎ

І адбыўся ён дзякуючы выдавецтву «Мастацкая літаратура», у якім нядаўна пабачыў свет першы зборнік апаваданаў класіка нацыянальнай літаратуры Максіма Гарэцкага. Акурат такі, які выйшаў яшчэ ў 1914 годзе ў Вільні, у друкарні пана Марціна Кухты, калі М. Гарэцкі толькі ўваходзіў у літаратуру. З таго часу, безумоўна, мастакоўская спадчына аднаго з самых выдатных нашых адраджэнцаў неаднаразова перавыдавалася (асабліва выдаўцы пачалі звяртацца да М. Гарэцкага апошнім часам, калі, нарэшце, вернуты са «спецхранаў» шмат якія яго творы, што з-за ідэалагічных меркаванняў замоўчваліся). Але, пагадзіцеся, усё ж вельмі прыемна патрымаць у руках кніжку, што сваім выглядам паўтарае тую першую. Падобнае выданне ў «Мастацкай літаратуры» далёка не адзінае. Як вядома, раней маглі мы пазнаёміцца з першымі кнігамі Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, К. Буйло, К. Сваяка, М. Танка... Усіх аўтараў і не пералічыш. Застаецца толькі пажадаць, каб і ў далейшым добрая справа не спынілася, а знайшла належны працяг.

Igar САЧАНКА

КАЛІ НЕ ЁСЁ,
ДЫК ШМАТ
ПРА
ПІСЬМЕННІКАЎ

Звыш 700 біяграфій літаратараў нашай дзяржавы прадстаўлены на старонках новага даведніка «Беларускія пісьменнікі», выпушчанага выдавецтвам «Мастацкая літаратура». Гэтае выданне з'яўляецца звычайна раз у дзесяць гадоў. Пасля выхаду папярэдняга, праўда, прайшло крыху больш часу, але з-за цяперашня даведніка атрымаўся вельмі аб'ёмным. І не толькі таму, што за гэты перыяд значна павялічыўся ў колькасціх адносінках Саюзу пісьменнікаў Беларусі. У зборнік уключаны таксама звесткі і пра многіх з тых літаратараў, што афіцыйна не ўваходзілі ў творчую суполку. Гэта пісьменнікі, якія былі рэпрэсаваны, загінулі на франтах Вялікай Айчыннай вайны або памерлі, так і не ўступіўшы ў Саюз пісьменнікаў. Упершыню ў такім даведніку падаюцца звесткі пра тых, хто жыў і працуе за межамі Беларусі.

Даведнік складзены паводле дадзеных На 1 студзеня 1991 года. Праўда, даты смерці літаратараў прыведзены таксама за 1991 і 1992 гады.

Што з'явілася такое патрэбнае і карыснае выданне для многіх (назва выдання шырока вядома аўтараў, месца іх працы, прыводзяцца іншыя звесткі) — найпершая заслуга складальніка А. Гардзіцкага, а таксама навуковага рэдактара кандыдата філалагічных навук Я. Вераб'я.

СТАРОНКІ
МУЖНАСЦІ
І СЛАВЫ

Пад такой назвай учора ў Доме кнігі ў Мінску пачала работу кніжная выстаўка, прысвечаная 50-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. На ёй прадстаўлены розныя выданні (мастацкія творы, дакументальная літаратура, паштоўкі, плакаты, альбомы), што захоўваюцца ў фондах Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, Нацыянальнай кніжнай палаты, а таксама ў кнігагандлёвай фірме «Белкніга», асабістых калекцыях.

Выстаўка будзе працаваць да 8 ліпеня. Сёння ж удзелнікі вызвалення Беларусі, партызанскага руху і падпольшчыкі — аўтары выдавецтваў «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва» — сустракаюцца з работнікамі выдавецтваў і наведвальнікамі выстаўкі.

У панядзелак пройдзе прэзентацыя кнігі М. Тараненкі «Жалезныя салдаты. Нарысы аб франтавіках», выпушчанага выдавецтвам «Навука і тэхніка». У аўторак — прэзентацыя гісторыка-дакументальных хронік Памяці.

На сераду (6 ліпеня) запланаваны ў рамках выстаўкі расказ пра выданні, што выпускаліся ў тыле ворага. А ў чацвер — яшчэ адна прэзентацыя. Адбудзецца знаёмства з кнігай І. Барысава «Сатурн» на далоні». Гэта дакументальныя нарысы, што ўзнаўляюць малавядомыя старонкі геральдыкі барацьбы з фашызмам.

І

Церусіцца снег. Нібы густой сеткай завешана прастора ад зямлі да цёмна-свінцовага неба. Дзень пабольшаў, пасвятлеў, але з-за снежнай зацеі нічога не відаць за некалькі крокаў.

Мы грузімся на студэбекер. Я ў групе з малодшым сяржантам Грыдзіным і яфрэйтарам Мерзляковым. У другой — Якаў Гоц таксама з двума тэлефаністамі. Мы едзем на перадавую. У два розныя палкі.

Вязе нас лейтэнант Пыглываны. У яго продатэстаты на дзве нашыя групы. Карміцца мы павінны з палкавых кухань. Апроч гэтага, кожны з нас атрымаў НЗ на тры дні.

Белая пуховая роўнядзь навокал. Ціхія пасёлкі, вёскі. На фронце актыўных дзеянняў няма. Нават аддаленых артылерыйскіх грывотаў не чуваць.

У мяне зноў пачынае балесць драгнутая асколкам патыліца. Некалькі дзён назад боль адіх. Я нават марлеваю павязку зняў. Учора адчуванне болю вярнулася. Варта было ўсё-

— Што будзеце рабіць на нейтралцы?
— Праслухоўваць нямецкія тэлефоны.
Я нібы апынуўся ў знаёмай кампаніі. Хлопцы маладыя, дужыя, добразмыслыя. Праслухоўванне нямецкіх тэлефонаў — справа для іх новая, і, відаць, нечуваная, таму яны поўныя да нас увагі і добразмысласці.
— Уключыцеся ў нямецкі кабель?
— Неабавязкова. Раскінем свае правады і пачуем немцаў...

— Сядзіце ў зямлянцы. Вось тут, каля печкі. Хіба не хоціць дроту, каб працягнуць да нямецкіх акапаў.

— Тады мы будзем праслухоўваць не нямецкія, а нашы тэлефоны.

Чарнявы, плячэсты разведчык у камандзірскай безрукаўцы-кажушцы пераглядзеў са сваімі таварышамі.

— Будзем думаць. Пасадзім вас перад назіральным пунктам. Каб часам немцы не сцягнулі...

У гэты час адчыняюцца дзверцы і, прыгнуўшыся, у зямлянку заходзяць лейтэнанты Пыглываны з незнаёмым старшым лейтэнантам. Разведчыкі падхопліваюцца.

— Вось што, Якаўлеў, — без ніякай прад-

Іван НАВУМЕНКА

НА ПЛАЦДАРМЕ

Закончыў трылогію, якая складаецца з аповесцей «Дзяцінства», «Падлетак», «Юнацтва». Апошняя аповесць цалкам прысвечана вайне, яе заключнаму этапу. Друкуецца «Юнацтва» ў сёмым, ліпенскім нумары часопіса «Полымя». Прапаную чытачам «Ліма» ўрывак з аповесці.

АЎТАР

такі паказанні ў санітарную частку. Але тады б падумалі, што я ўхіляюся ад пазедкі на перадавую.

Вечарэ. Навокал валадарыць сніжавы змрок. Прыехалі да месца, дзе трэба высаджвацца мне з Грыдзіным і Мерзляковым. Дзесці паблізу лінія фронту. Мы развітваемся з камандай Якава Гоца, якая застаецца ў машыне. Несучы за плячамі свой рыштунак, пешшу пераходзім рэчку, пакрытую заснежаным льдом. На снезе мноства слядоў. Сяма там шырокія палонкі: у гэтых месцах разарваліся снарады і міны. Але палонкі зноў зацягнула льдом. Чуецца аддалены пошчак кулямётаў, траскітны аўтаматаў, адзіночныя стралы.

З намі лейтэнант Пыглываны. Пакінуўшы нас у палку, лейтэнант павязе ў другі полк групу Гоца. Бачу, што лейтэнант Пыглываны разгублен: не служыў у стралковым палку і не ведае, да якога начальства звяртацца па дапамогу.

— Нам трэба афіцэра разведкі, — гавару я. — Ён яшчэ называецца ПНШ-два. Або хоць камандзіра ўзвода пешай разведкі.

Правы, стромы бераг рачулі ў сотах бліндажоў, зямлянак, выкапаных у гліністым грунце нор, уваход у якія завешаны плашч-палаткамі.

Нас запыняе пажылы, даўно няголены баец з апушчанымі на вушы рагамі шапкі-вушанкі.

— Памочнік начальніка штаба трэба, — гаворыць Пыглываны.

Баец нягэўна махае рукой, паказваючы на процілеглы бераг рачулі:

— Штаб там...

Пыглываны не ведае, што рабіць. Яго доўгая постаць яшчэ больш сагнулася. Твар пасінеў ад холоду.

— Далёка абарона? — пытаю я.

— Метраў трыста. Трэба на бераг драцца.

— Мы шукаем узвод разведкі. Ці хоць іхні назіральны пункт.

— Недаў тут разведчыкі. Папытайце ў зямлянцы.

Я паварочваюся да Пыглыванага:

— Мы знойдзем разведчыкаў. Больш нішто не трэба. Скажыце ў штабе. Аддаўце нашы атэстаты. Галоўнае, каб нас кармілі.

Пыглываны неск узрадавана кідаецца назад, на лёд.

— Трымайцеся, хлопцы. Праз дзень-два я прыеду.

Мы шукаем зямлянку разведчыкаў. Неяк залішне ціха робіцца на фронце. Нават далёкага кулямётнага, аўтаматнага пошчаку ўжо не чуваць.

Нарэшце натыхаемся на акуратную, з сіннімі жалезнымі дзверкамі (знятымі, відаць, з нейкага аўтобуса) зямлянку разведчыкаў. Яна невялікая, утульная. Пасярэдзіне дыхае цяплом бляшаная печачка. Насамаробным століку, размешчаным усугык да зямляных нараў, стаіць сапраўдная лямпа, нават са шклом. Чашэра вайскоўцаў, схіліўшыся над лямпай гуляюць у карты.

— Хто такія?

Я выступаю наперад.

— Разведчыкі. З армейскага палка сувязі.

Наш лейтэнант пайшоў у штаб. Дамаўляцца, каб кармілі нас, правялі на нейтралку.

мовы звяртаецца малады яшчэ старшы лейтэнант да хлопчыны ў афіцэрскай паўжакушцы. — Трэба памачы армейскім разведчыкам. Пад тваю адказнасць. Харчаванне будзь палучаць у нас. Калі што цікавае выслухаюць, то і нам звесткі перададуць.

Абодва лейтэнанты выходзяць.

— Распранайцеся, хлопцы, — гаворыць плячэсты, з доўрым шырокім тварам Якаўлеў. — Ночку ч чорту на році не палезем. Пойдзем на назіральны пункт і вас прыкопім.

Разведчыкі мне падабаюцца. Норава незнаёмыя. Хоць гэта зусім другі полк. Штогосьці аднак мяне непакоіць. Не ведаю, што. Не магу пакуль разабрацца. Аднак засынаю імпрэна, і спію добра. Прачынаюся ад таго, што нехта мяне торгае за нагу.

Перада мной Якаўлеў. Ён, аказваецца, малодшы лейтэнант. Учора быў у паўжакушцы, і я не заўважыў пагонаў.

Выходзім з зямлянкі. Яснае неба шчодра засеяна зоркамі. У стромым беразе ракі высечаны прыступкі. На прыступках падлімаюцца на раўніну. Зноў ахоплівае мяне пачуццё трыволі. Мы ідзем ланцужком, адзін за другім, як звячэйна ходзяць разведчыкі. Збоку цямае нейкае паселішча. Ціснучыся да будынкаў, выходзім на яго ўскраіну.

Пачынаецца траншэя. Доўгая, звільстая. Па ўсіх прыкметах — нямецкая. Акуратныя нішы, бункеры. У адгалінаваннях траншэй праглядаецца штосейкі белася. Таропка падхопліваюцца заспаўня вяртавыя.

— Пярэнь, — глумачыць Якаўлеў. — Пяхота цяпер спіць на пярэньх. Не той стаў немца. Не тыя і мы сталі...

Нарэшце разгадваю, ад чаго непакой. Ціха на фронце. Нават залішне ціха. На самой перадавой. Ні стрэлу, ні выбуху, ні ўспышкі ракеты. Спяць немцы, спяць нашы.

— Заўсёды вась гэтак? — пытаю Якаўлева.

— Не заўсёды. Бывае, такая завіруха пачнецца.

Дабраемся да назіральнага пункта. Гэта звычайны бункер, які збудавалі разведчыкі. Злева, справа аковы, траншэй пехашніц. Стэрэатруба выведзена наверх зямлянкі-бункера. Пытаюся ў Якаўлева:

— У палку ёсць перакладчык?

— Ёсць. Прыйце.

Вось так. Я амаль пастаянна сядзеў на назіральным пункце.

Якаўлеў размаўляе з разведчыкамі, якія прыйшлі змяніць назіральнікаў. Звяртаецца да мяне:

— Пасядзіце дзень. Разгледзьцеся, прыкніце. Знойдзем месца, дзе вас пасадзіць. А то ўкрадуць вас немцы і не будзем ведаць адкуль...

Пачынае шарэнць. Якаўлеў са змененымі разведчыкамі знікаюць. Мне малодшы лейтэнант падабаецца. Добразмыслы, з адкрытай душой. За час службы ў арміі я бачыў многа харошых хлопцаў. Яны пакапталі сярэднія школы, гэцішкімы, нават у інстытутах вучыліся. Вайна забрала іх лейтэнантамі, нават капітанамі, камандзірамі ўзводаў, рот, якіх найчасцей забівае. Іх называлі Ванькамі-ўзводнымі...

Некалькі такіх хлопцаў я напаткаў, калі толькі вызвалілі мястэчка. Мяне чагоў-

цікавяць людзі, якія не былі ў акупацыі і былі сведкамі падзей з аднаго толькі савецкага боку...

Я разліваў трапіць у вясеннае вучылішча: маю, можна лічыць, сярэдняю адукацыю, быў падпольшчыкам, партызанам. Але нават маладых падпольшчыкаў і партызан, якія былі пад акупацыйнай, у вясенныя вучылішчы не бяруць.

У доме нашага падпольшчыка агранома Драгуна яшчэ восенню сорак трыяты года я пазнаёміўся з вельмі цікавым чалавекам. З капітанам, старэйшым за мяне толькі на два гады. Так здарылася, што мястэчка вызваліла Сталіградская дывізія і якраз у той дзень, калі год назад вакол Сталіграда замкнуліся савецкія клешчы. Капітан доўга не хацеў нічога раскаваць пра фронт.

Я адчуў: вайна перавярнула ягоную душу. Пра бой пад Кацельнікам, калі танкавая армія Гота ішла выбаўляць з акружэння армію Паўлоса, ён раскаваў дрыготкім голасам. Бо там, пад Кацельнікам, адбылося неверагоднае. Стаялі на смерць. Выстаялі, бо інакш было нельга. Вывад з яго апаваданаў такі. Не

толькі танкі, артылерыя, матары перамагаюць. Але галоўным чынам людзі, калі яны хочучь перамагчы.

Не ведаю, ці жыў капітан з залуменным прыемным тварам. Аграном Драгун, разумная галава, выдатны спецыяліст, тым часам загінуты. Драгун ужо быў на фронце. У сорак першым. Адступаў да Дняпра, трапіў у акружэнне. Пасля вызвалення яму далі бронь: трэба было аднаўляць каласы, сезазвароты. Але зласліцы пачалі пісаць пра Драгуна розную непатрэбнічуну. Бронь загранома знялі. Загінуты ён ва Усходняй Прусіі. Можна, у час таго нашага адступлення...

Я ніякі не прарок, не разумнік, але той памятнай восенню ў мяне канчаткова склаўся думка, што вась такіх маладых, адукаваных хлопцаў не маглі не выйграць вайну. Вядома, разам з нягавітым, вынослівым дзідзькамі, пераважна каласнікамі, якія пабачылі ўсялякага гора. Маладыя, пісьменныя хлопцы, якія ўчора былі школьнікамі, канчалі кароткатэрміновыя камандзірскія курсы, камандавалі ўзводамі, ротамі, батальёнамі. Дзідзькі-каласнікі ішлі пад іх камандай у бой і дзесцікамі гінулі за кожную вёску, пасёлак, пагорак. Крывавая, цяжкая наша дарога.

Дзе б набрала армія камандзіраў, каб не гэтыя адукаваныя хлопцы. Бо я лепей за тых, хто не быў у акупацыі, бачыў, што здарылася з кадровай арміяй у першыя месяцы вайны. Значная частка яе трапіла ў акружэнне, у палон. Бясконцым патокам па чыгуны на ўсход і захад ішлі былыя байцы, камандзіры, якія вырваліся з палону, акружэння. Ішлі ўсю вясень сорак першага года, пакуль швэда не ўсталявалася нямецкая ўлада...

Карыстацца стэрэатрубай я ўмею. Увесь дзень мы з тэлефаністамі вывучаем мясцовасць. Перад намі гладкае, трохі ўзгоркаватае поле. Па ім прабягае вузкая шасейка, якая злучае два пасёлкі. Пасёлак па правы бок — нічыйны. Той дальні, у які бязьліць шасейка — у немцаў.

Днём Якаўлеў прыносіць паперку, падобную на лістоўку. Дас мне:

— Прачытай...

Гэта не лістоўка. Гэта інструкцыя, як карыстацца фаустпатронамі. Я з ходу перакладаю тэкст.

— Прачытай яшчэ раз...

Я чытаю.

Малодшы лейтэнант веселее:

У нас ёсць фаустпатроны. Штук дваццаць. Давай паспрабуем.

Праз дзве-тры хвіліны ён прыносіць падобную на булаву галоўку фаустпатрона і доўтую трубу. У інструкцыі напісана, што галоўку трубу насаджыць на трубу, а трубу трымаць такім чынам, каб даць свабодны выхад газам.

Якаўлеў заграецца: «Давай паспрабуем!» Мы лёгка насаджаем галоўку на трубу. На трубе прымітыўная планка прыцэла і такі ж нязграбна прыпаяны спускавы кручок. Нямецкі пасёлак далёка: з фаустпатрона можна страляць толькі на блізкаю адлегласць. Мы цэльміся ў крайні дамок бліжэйшага ад нас пасёлка. Стрэл падобны на гук, калі паравоз раптам выпускае пару. Хвост дыму з трубы, і дамок — як карова языком злізала. На тым

месцы воблака дыму і пылу. Гэтак жа мы руйнуем другі, трэці дамок.

Нарэшце з бліжэйшай транзіі адчайны крык.

— Такую вапу маці! Перастаньце...

Відаць, каменне ў транзію трапілі. Мы перастаем страляць. У мяне выбліскае шчаслівая думка:

— Дасіце нам тры фаусты. Па адным на чалавека. Мы будзем адны.

— Дадзім, браток. Дзякуй за навуку.

Страляніна на перадавой не вельмі актыўная. На нямецкім баку кусты, нават дзятры дрэвы з абіярабленымі галінамі. Голыя, як дрэвы.

Нейтральная паласа — аснежанае, з невялікімі пралёсінамі поле. На далёгім, як і ў другіх мясцінах, уступамі ўздымаюцца пакатыя горы, пакрытыя зялёным хвойным лесам.

Метраў за сотню-паўтары ад бункера разведчыкаў мысок кустоў. Яно чырванаватага колеру. Лепшага месца няма. Пойдзем туды.

Разведчыкі з намі згараюць. Яны абцяюць у выпадку небяспечна прыкрыць агнём, пры парэбе нават выбавіць з бяды.

— Намецеце ідзе і біце з фаустпатронаў, — раіць Якаўлеў.

Пад раніцу выбіраемся на поле. На небе ясныя зоркі і нават сярпак месяца павіс на небасхіле. Грыдзін і Мерзлякоў сцішаныя, майклівыя. Я таксама ва ўладзе страху. Але па другой прычыне. Баюся, што з нашага мерарыемства нічога не атрымаецца. Не ляжаў яшчэ за апаратам УСН і не ведаю, чаго ён варта.

Ідзем ланцужком. Снежны наст тонкі. У твар дзьме вецер. Хоць заходні, але халодны, калючы. Дзіва няма: сярэдзіна летага. Хоць тут, у Сілезіі, цяплей, чым у Беларусі. Зіма хутка скончыцца, але яшчэ не было ніводнага па-сапраўднаму марознага дня.

Нарэшце дасягаем кустоў. Яно густое, пругкае. Ёсць высакаватыя дрэўцы. Навобмацак я вызначаю, што гэта дубкі. Зімя дубкі, выпетранае іх лісце звінці і трыміць.

У шэрай цемні мы знаходзім праталіну і раскладваем на ёй плашч-палатку. Я яшчэ думаю пра тое, што трэба выкапаць акоп або хоць паставіць буданчык. Ад ветру. Бо лежачы адубянееш. Хоць у нас паверх ватнік і панноў, ватовак і шынялі. Яшчэ па плашч-палатцы на кожнага. Малую сапёрную лопатку, нават тапорык мы выпрасілі ў разведчыкаў. І тры фаустпатроны з надзетымі на трубу галоўкамі прынеслі.

Грыдзін і Мерзлякоў зачышчаюць ножыкам канцы тэлефонных правадоў — яны называюцца вусы, прымацоўваюцца да металічных кантактаў драўлянай скрынкі апарата. Провод у іх намотаны на звычайную катушку.

— Пойдзем, — гаворыць Грыдзін і ягоны голас злёгку дрыжыць.

— Ідзіце. Калі што, вернецца па проваду. Ноч не такая спакойная, як папярэдня. З левага боку ў неба адна за другой узвіваюцца асвятляльныя ракеты. Чуюцца пошчак кулямётнай чаргі.

Я не ведаю, наколькі густое кустоўе. Можна, яно днём наскрозь праляндзець. Тамуладжу буданчык. Звязваю провадам выпраўленікі маладых дубкоў. Накідаю паўз верх плашч-палатку. І ўжо ёсць зацішны закутак. Вецер, як на полі, гэтак не даймае.

Я нават закурваю ў сваім закутку. Тыгунь судзіна хваляванне. Цяпер я думаю пра Грыдзіна і Мерзлякова. Каб яны часам на немцаў не нарваліся. Хто можа сказаць, што немцы не наладзілі такое самае, як мы тут, падслухованне.

Марудна цягнуцца хвіліны. Горш за ўсё такое востры, як цяпер, чаканне. Успамінаю наша адступленне ва Усходняй Прусіі і старшыню Мігайлу, які два тыдні асочваў немцаў, каб вярнуцца да сваіх не з голымі рукамі.

Так склаўся лёс, што ўвесь час я шпосці вынохаю ў немцаў. Пачынаючы з лета сорок другога года, калі ў нашай мясцовасці высалзілі групу вясенніх разведчыкаў. Я нават бачыў самалет, на якім дэсантнікі прыліцелі. Сядзеў у гэты час з Алесіем Малейкім на лавачцы ля Сівалобайскай стражы, у якой яна жыла. Самалет чорнай птушчай мільгануў у шэрым начным небе, гучна лапочучы маторам, пакрыжыў над лесам і праз некалькі хвілін знік. З разведчыкамі мы звязаліся ўжо восенню.

Грыдзіна і Мерзлякова няма і няма. Я пачынаю трывожыцца. Па часе яны павінны вярнуцца. Хіба трэба так многа часу, каб расцягнуць сотню метраў проваду? Яшчэ цёмна, немцы сувязістаў заўважыць не могуць. Ды і аўтаматы ў іх ёсць.

Па праўдэ кажучы, я не ведаю, на якіх прынцыпах дзейнічае апарат УСН. Хоць вучыў фізіку. Раней думаў, што ён проста узамцае гук, які зямля, як праваднік, прымае ад тэлефоннага кабелю (дзе-небудзь ізваліцца на кабелі парвана і металічны дрот сутыкаецца з зямлёй). Але аднойчы тэлефаністы пажартавалі, што могуць падслухаць размову ў суседнім пакоі. Варта толькі падвесіць у пакоі провад.

Акустыку я ведаю слаба. Якім законам выглядаць з'яву, не магу. Можна, тут звычайныя радыёхваці, якія ловіць наш апарат. У дзяцінстве, пасучы кароў, мы наладжвалі «тэлефон». Разматвалі з матчынага клубка звычайныя суравыя ніткі, уцягвалі іх у бляшанкі ад кансерваў і такім манерам размаўлялі. Шпосці было чуваць нават на адлегласці. Нітка нібы вібрывала, звінцела.

Спачатку паяўляецца Грыдзін. Праз

некалькі хвілін — Мерзлякоў. Яны расцігвалі драгты падалей адзін ад другога. Мой буданчык яны ганьбіць: у ім можна толькі на жываце ляжаць.

На ўсходзе святлее ніжні край неба. Праз густыя зараслі маладога дубняку мы прадзіраемся на ўскраіну мыска. Поле было засеяна кукурузай. Асобныя бадылі і цяпер стаяць. Дзірзбачы кукурузу, гаспадары пакінулі кучы сухога бадылія. Мы разважамся, як гэтае бадылле выкарыстаць. Варта, відаць, пашукаць якую-небудзь ямку, паглыбіць яе, зрабіць акоп і накрывіць бадыллем. Тады будзе тое, што трэба. Бо можа каля нас і міна разарвацца і снарад.

Вяртаемся назад. У кустоў, блізка да ўскраіны, штосьці шэрае. Мы падыходзім бліжэй і вачам не верым. Стаць атужены дрэвамі гатовы будан. Падобны на чум або вітвам. Складзены з жэрдак, абкладзены дзірнам. З гарлавінай для дыму.

Пачынае світаць. Нездзе бліжэй да рэчкі рванулі паветра адзін за другім тры выбухі. Мы чуюм свіст снарадаў. Нашы адказваюць. На нямецкай пазіцыі ўздымаюцца чорныя стаўбуры зямлі. Вось так будуць лятаць снарады, міны праз нашы галовы. Пакуль не кінуць немцы што-небудзь у нашы кусты. Мысок кустоў — арыенцір хароны. Але не такі і малы. Крокаў пяцьдзесят удаўжыню і столькі ўшырыню.

Заходзім у будан. Пасярэдзіне было вопішча. І кучка попелу, вуголля. Стаць жалезныя рагулькі, на якія чалавек, што жыў тут, вешаў кацялок. Знутры будан наўкруж апаясаны драўлянымі лаўкамі. У адным месцы нават штосьці падобнае на ложка стаць з набітым, відаць, саломай пляскатым матрацам. У кутку, бліжэй да дзвярэй, кучка абгрызеных кукурузных пачаткаў.

Ясна: тут жыў вартаўнік. Які вартаваў навакольнае поле. Гэтую самую кукурузу. У вайну, відаць, было нямаля ахвотнікаў паласавацца дармавой кукурузай.

Трэба ўсталёўвацца ў будане. Нам проста пашанцавала. Інакш будзем мерзнуць, як цудыкі. Мы вяртаемся назад. Тэлефаністы адкручваюць кабелі ад апарата, трохі расцягваюць яго між кустоў. У гайку раслі маладыя дубкі. Большасць іх спілаваны. Толькі нізкія пеньчыкі засталіся.

У будане тэлефаністы зноў прыкрываюць драгты ад апарата. У мяне тоіцца страх перад гэтым незнамым апаратам. Ніколі за ім не сядзеў. А раптам ён будзе маўчаць? Страх знікае імгненна, як толькі я краюна крутлы, нібы гузік, рыжачок настройкі. У шалаві нібы вада праз застаўкі ўрываецца мора гукаў. Гэтак жа, як і ў прыёмніку «Віраж».

II

Днідва назад я пасляў данясенне ў армейскі разведдзел. Грыдзін завёз яго ў штаб корпуса, адтуль тэкст перадалі па апарате «Бадю». Апаздум прывітаюць падмацаванне: яшчэ двух тэлефаністаў. Бо ноччу трэба выстаўляць вартавыя.

Усё бадай так, як пры праслухоўванні эфіру. З той розніцай, што там большая рознагалосіца. І яшчэ: праз апарат УСН добра праслухоўваецца не толькі нямецкая, а і наша перадавая, хоць кабелі мы расцігнулі ў нямецкі бок. Часам ротныя, батальённыя камандзіры вядуць размовы горава, з ужываннем мата. Мат разнастайны, багаты.

Гэта толькі замінае рабоце. Я засекаю тры ці чатыры пункты, адкуль досыць выразна чую немцаў. Размаўляюць адны і тыя тэлефаністы, нямецкія начальнікі, і я паступова прывыкаю да іх галасоў. Не ўсё разумею. Можна, нават менш палавіны. Але, калі кружам сядзім каля драўлянай, пафарбаванай у шэры вайсковы колер каробкі апарата некалькі доўгіх гадзін, то сёе-тое вывучыш.

Немцы часта ўжываюць слова «Zuckerkorb». Я даўно яго ведаю: неаднаразова сустракаў у газетах. Па слоўніку яно перакладаецца як перадамастравое ўмацаванне. Аднак у дадзеным выпадку яно, безумоўна, азначае плацдарм. Само слова «плацдарм» у нямецкай мове мае аж два другія найменні, але ў размовах, якія я чую, немцы ўжываюць толькі гэтае.

Фактычна мы сядзім на плацдарме. Хоць вялікай актыўнасці не працягваем. Ні мы, ні немцы. Звычайная перастрэлка. Рэдкія нямецкія асвятляльныя ракеты ноччу.

У пачатку вайны, — гэта я чуў не раз, — немцы нас ніколі не баяліся. Там, дзе спыняліся, палілі вогнішчы, нават святло ў вокнах сваіх кватэр не маскіравалі, прыкладна тое самае цяпер робім мы. Над садацкімі транзіямі нават днём часта віюцца ледзь бачныя дымки. З комінаў мураваных дамкоў, якія побач з транзіямі, дымі валіць густыя, прыкметныя. Ніколі нічога не байца. Нават мы ў сваім будане ноччу разведзім невялікае цяпельца. Каб абгарэцца. Днём палім каменны вугаль. Ён дыму не дае. Вугалю колькі хочаш у пасёлку. Тут Сілезія, блізка ад пасёлка размешчана шахта.

У данясеннях я аспірожны: паведамляю толькі, што немцы вядуць пастаянныя размовы аб нашым плацдарме: яго глыбіні, шырыні, умацаваннях.

Сякі-такі разведчыкі вопыт я маю яшчэ з дзён акупацыі. Мы дапамагалі ваяцкім разведчыкам-дэсантнікам, а яны патрабавалі звестак аб руху цягнікоў, аб тым, што вязуць

цягнікі на фронт і з фронту. Мы не праваронілі новых танкаў, самаходных артылерыйскіх устаноў, якія немцы пачалі падкідаць на фронт вясной сорок трэцяга года. Далі іх знешнія характарыстыкі. Толькі не ведалі, як тэхніка называецца. Пазней, з газет, даведаліся, што гэта «Тыгры» і «Фердынанты».

Кожны дзень я чую новыя галасы. Можна зрабіць вывад, што на наш участак прыбылі новы полк ці батальён. Але гэта будзе памылка. Можна, проста новых галасоў я раней не чуў. Трэба слухаць і слухаць.

Пад вечар у наш лясок адна за другой гахаюць тры міны. Мы сцінаемся, тухлым цяпельца. Новага налёту, аднак, няма, і мы супакойваемся. Відаць, немцы ў ляску нейкі рух заўважылі. Трэба быць аспірожнымі.

Бяда з майёй паглыбідай. Яна баліць усё болей і болей. На тым месцы, дзе была драпіна, утварыўся нарыў. Нават лёгкае дакрананне выклікае боль.

Ноччу да нас прыходзіць малодшы лейтэнант Якаўлеў з двума разведчыкамі. Я яму перадаю тэя ж данясенні, што і ў разведдзель.

Якаўлеў з цікавасцю аглядае будан.
— Самі збудавалі?
— Знайшлі гатовыя.
— Дзіўна. Хто тут мог жыць?
— Вартаўнік. Поле вартаваў. У апошні год — кукурузу.

Малодшы лейтэнант прысаджваецца ля скрынкі апарата.
— Можна паслухаць?
— Ноччу размоў няма. Хіба толькі перамаўляюцца між сабой тэлефаністы.

Я кручу гузік-рыжачок, знаходжу размову. Сам я люблю слухаць начныя размовы. Няма мітусні, шматталосся. Ды і тэлефаністы — простыя людзі. Гавораць пра звычайныя рэчы. Я іх збольшага разумею.

Якаўлеў некалькі хвілін уважліва слухае.
— Вялікая рэч, — гаворыць малодшы лейтэнант, адкаліпы навушнікі. — Немцы нас падслуховалі з самага пачатку вайны. Мы толькі цяпер за розум узаліся...

Адходзячы, камузвода пыхтаецца:
— Не збіраюцца немцы спіхнуць нас у раку? Цёпла стала. Праз тры дзень-два наступіць ледаход...

— Будзем слухаць. Падам сігнал, як толькі што пачую...

Адзін разведчык застаецца ў будане. Для сувязі са ўзводам. Нашы акцыі ў вачах палкавога начальства такім чынам падмаўваюцца.

На наступную ноч шыя баліць няспершна. Не магу ні галавы павярнуць, ні ляжаць. Будан цёмна асвятляе карбідная лямпа. Я дастаю з палывой сумкі знойдзены ў штабным гародку бутэльку з алкагольнай вадкасцю.

— Вось што, хлопцы. Можна, гэта спірт метылавы. Агута. Але я цярдзец болей не магу. Паспрабую. Можна, боль суцішу.

За выпочынем вартавога, які, акрамя аўтамата, трымае фаустпатрон, сувязісты і палкавы разведчык ляці спыць на лаўках. Аднак не спяць. Сочаць за мной. Я аспірожна адпываю глыток. Чакаю, пакуль забаліць жывот. Але жывот не баліць. Я раблю глыток большы. Артанізм нібыта не прагэстэе. У галаве пачынае прыемна шумець і боль нібыта сцішваецца. Тады я раблю ўзапай некалькі глыткоў. Аразу прымошчваюся на тагачасныку і імгненна засынаю.

Колькі спіно, не ведаю. Калі прачынаюся, адчуваю незвычайную лёгкасць. Болю няма. Нарыў прарвала. Гімнасцёрка на грудзях, спіне ў крыві.

Бутэлька пустая. Убачыўшы, што спірытус не атруціны, мае напарнікі яе апаражнілі. Цяпер спяць, як забітыя.

Дзьме цёплы паўднёвы вецер. На полі ўжо амаль няма снегу. Толькі ва ўпадзінах, лапчынах невялікія белыя лапікі засталіся. Дубкі зімовыя, лісця не скідаюць. Звінці выпетранае лісце, нібы цыкая музыка. У бадылях кукурузы шастае вецер, раз-пораз як бы цяжка ўдыхаючы.

Мне прыносяць лісты, якія я даўно чакаю. Сярод іх ёсць па лісьму ад Алесі Малейкі і Гэлі Машчылскай. Письмо Алесі кароненькае, з яго нічога нельга зразумець. Ліст ад Гэлі на тры старонкі казеннай кнігі з некалькімі графамі: «Прыход на дежурство», «Уход с дежурства» і іншымі. Гэля як бы схамятулася і цяпер перада мною спавяданне. Яна востра адчувае адзіноту. І яшчэ штосьці ёсць, аб чым не піша. Можна, было ў Гэлі захваленне, нават каханне, ды раптоўна абарвалася.

Мае напарнікі малайцы. Хутка абвясцілі ў дубовым гайку. Дый саграваюць нас тры фаустпатроны. Ноччу шастаюць хлопцы да разведчыкаў, прыносяць кацялкі з супам, кашай. Сім-тым яшчэ жывяцца Грыдзін, Мерзлякоў, астатнія, якія завялі дзужбу з байцамі ўзвода пешай разведкі. Ёсць у будане карбідная лямпа, вядро з вядой, некалькі цёплых коўдраў. Гэтыя дары прынесены з узвода.

Шуміць вецер, звінці сухое лісце на маладых дубках. Размовы нашых тэлефаністаў, якія сядзяць блізка ад перадавой, часта ўрываюцца ў нямецкую гаворку. На гэты раз, аднак, штосьці асаблівае. Двое размаўляюць па-руску, але тон, змест гаворкі чужы. Дзень, другі, трэці я праслухоўваю кропку, адкуль чуюцца руская мова. Пры-ходжу да вываду, размаўляюць людзі, якія служаць немцам. Магчыма, уласаўцы. Нейкая дапаможная або гаспадарчая частка. Бо размова часцей за ўсё ідзе аб дастаўленых лесаматэрыялах, людках, пльяхах.

Уласаўцаў я бачыў. Нават ваяваў з імі. У той месяц, калі я з сябрамі пайшоў у партызаны, яны запойнілі ўсё вёскі з паўночнага ад мясцовага боку. Фронт набліжаўся да Дняпра, і немцы кінулі сваіх памагачых ачышчаць мясцовасць ад партызан. Уласаўцы спалілі дзве буйныя вёскі, якія нават немцы не здолелі спаліць. Бо вёскі былі лясныя, дарогі да іх заміраваны. Нехта з уласаўцаў ведаў, што існуюць зімнікі. Яны схавалі аднаго старога лесніка, прымуслі яго паказаць адзін такі зімнік. Па ім падкравіліся да вёскі, пачалі яе ачапляць. Людзі аднак паспелі ўцячы ў лес.

Уварваўшыся ў партызанскі край, уласаўцы адчувалі сябе гаспадарамі становішча. Яны былі добра ўзброены: мелі вінтоўкі, аўтаматы, кулямёты і нават лёгкія гарматкі. Нас яны выталі з добра намі населенай вёскі, агнёў не тушылі, пілі гарэлку, спявалі. Мы ляжалі ў бялоце, мёрлі, але ва ўласаўцаў не стралялі.

Той восенню на бок партызан перайшла ўласаўская частка на чале з падпалкоўнікам Гіль-Радзіёнавым. Сваім уласаўцам мы падкідалі лістоўкі са зваротам гэтага падпалкоўніка.

Уласаўцы расстралялі некалькіх партызан. Тых, хто, не ведаючы, што яны пазаймалі вёскі, вярнуліся туды з заданню. Я з сябрамі таксама ледзь не трапіў у іхнія лапы. Яшчэ калі толькі ішоў у партызаны. Мы зняможыліся, стаміліся, і залезшы, як нам здалося, у гушчар лесу, расквілі вялікае вогнішча. Размясціўшыся вакол яго, паснулі. Добра, што вогнішча пагухла і што мы яшчэ спалі. Бо гэта быў не гушчар, а ўскраек лесу, каля якога ішла дарога. Раніш на гэтай дарозе праехаў уласаўскі дазор. Мы дазналіся пра гэта па свежым конскім памёце.

Цяпер вось я слухаю размову двух уласаўскіх афіцэраў. Адзін паручнік, другі — штабс-капітан.

Паручнік паведамляе,
— Немцы сабіраюцца кукурузныя астаткі поджечь. Которые на полях. Попугать большевиков. Вроде бы газы пускают...

Штабс-капітан адказвае:

— Ну, и глушоты сделают. Большевики могут настоящими газовыми снарядами ответить. Им теперь выгодно. Вся Германия притом зальют. Даже Гитлеру негде будет спрятаться...

Зноў гэтыя газы. Калі мы ў мясцінку лічылі нямецкія зналоны, перадаючы звесткі парашуцкім разведчыкам, было адно такое заданне. Вызвіць, якім спосабам немцы правозыць па чыгуныцы ОВ (отравляющие вещества). Мы давалі звесткі пра танкі (нават контуры танка «Тыгр» наш мастак, які працаваў на чыгуныцы, здолеў абмаляваць), пра артылерыю, іншыя ваяцкія тэмы, а пра атруцныя рэчы нічога не маглі разнахоць. Але ў дэсантнікаў былі свае людзі сярод немцаў. Некалькі толтаўцаў-антыфашыстаў, якія працавалі на недалёкай вузлавой станцыі, далі такія звесткі. Яны даліжылі: немцы сапраўды правозыць ОВ на фронт, але ў пасажырскіх вагонах.

Пра тое, што немцы намерваюцца падпаліць кукурузныя бадылі на навакольным полі, я ведаў раней. Толькі не ведаў, дзеся чого. Цяпер справа праясняецца. Апазу пасылаю данясенне. Пераказаваў размову афіцэраў-уласаўцаў. Дадаю, што яны самі не вельмі прыхільна ставяцца да немцаў.

Зіма не здаецца. Ноччу ўсчынаецца шалёны вецер. З цёмнага неба сыплецца снежная крупка. Акрамя поўсці ветру чуюцца як бы меладзчыны гукі. Яны то ўзмацняюцца, то заціхаюць. Аднавядна з удыхамі ветру.

Ноччу завітае Якаўлеў.
— Збірайцеся, — коротка паведамляе. — Заставацца тут болей нельга.

Тэлефаністы адцягваюць ад апарата кабелі. Мы складваем манаткі, выходзім. Мне нават шчымяць у грудзях. Бывай, будан! Ты быў добрым прытулкам. Лепшага не знойдзеш. Сядзячы на нейтральнай паласе, мы не ведалі галаду, не адчувалі асаблівага страху.

Мы ідзем нават не прыгінаючыся. Снежная крупка сачэ твар, рукі, засцілае поле. За два крокі нічога не відаць.

На назіральных пунктах не застаёмся: ідзем у зямлянку разведчыкаў. Там нас чакае лейтэнант Пяльгяны. Прыехаў спецыяльна за намі. Пяльгяны напавулола паведамляе:

— Гоц з групай прапалі без вестак. Відаць, загінулі. Там таксама быў плацдарм. Немцы контраатакавалі...

Мяне ахоплівае містычны страх. Не трэба думаць пра мір, калі ідзе вайна. Гоц рыхтаваўся здаваць кандыдацкія экзамены, хадзіў да полькі, якая прыхезала з Англіі, вучыць англійскую мову. Шкада Гоца, хоць я з ім асабліва не збліжыўся. Даверлівы, пчычыён, як дзіця, з усёго бяскопна здзіўляўся.

З раніцы пачынаецца артпадрыхстоўка. Яна не такая магутная, якую я бачыў і чуў на Карэльскім перапытку. Але таксама моцная. З-за ракі малоціць артылерыя, завяваюць «Кашошы», пракладваючы вогненныя палосы ў паветры. З гадзіну ці болей цягнецца абстракт варажых пазіцыі. За гайком, у якім мы сядзелі, паяўляюцца танкі, іх дзсяткі два. Перавалваючыся, яны імчаць на нямецкія пазіцыі. За танкамі вузенькі, рдзенькі ланцужок пяхоты. Ланцужок прыпадае да зямлі, потым устае, рухаецца далей. У тым ланцужку мой знаёмы малодшы лейтэнант Якаўлеў. Вось так. У Германіі пераважна тэхнікай ваяюм.

ДУША ПАКЛІКАЛА І СЭРЦА

КВІЛТ З БЕЛАРУСІ

Здаўна бытуе ў нашым народзе майстэрства вырабу дываноў, коўдраў, подцілкаў з абразкаў тканіны. Фантазія майстроў нараджае надзіва прыгожыя вырабы.

Гэтае майстэрства шырока практыкуецца і ў большасці краін свету. Яно ўжо атрымала міжнародны назву — квілцінг. Масавасць захопленых паслужыла стварэнню квілткабу, выданню спецыяльнай літаратуры (толькі ў ЗША выходзіць 38 часопісаў па квілцінгу), выпуску розных прыстасаванняў для гэтага віду рукадзелля. У студзені гэтага года створаны нацыянальны квілт-клуб і пры Саюзе майстроў народнай творчасці Беларусі. Сабраліся тут людзі захопленыя. Плануюцца правядзенне выставаў для папулярызавання квілцінгу.

Беларускія майстры ўпершыню змагі прыняць удзел у міжнароднай акцыі квілт-клубаў свету.

Кожны нацыянальны клуб падрыхтаваў мініяцюры (25 x 25 см) квілт, на якім адлюстраваны асаблівасці гэтай творчасці ў дадзенай краіне. Сабраныя з усяго свету міні-квілты будуць сшыты ў адзін гіганцкі дыван, які ўручаць Арганізацыя Аб'яднаных Нацый у дзень пяцідзясяцігоддзя яе стварэння. Журм, куды ўвайшлі прадстаўнікі Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь, Міністэрства культуры і друку, Нацыянальнага музея гісторыі і культуры, Беларускай асацыяцыі клубаў ЮНЕСКА і Саюз майстроў, вызначыла пераможцу. Ім стала Жана Уладзіміраўна Гардзеева. Ёйны квілт, выкананы вельмі тонкай тэхнікай, адначасова дэманструе традыцыйны беларускі арнамент і нацыянальны сцяг — сімвал нашай дзяржаўнасці.

Яўген КАЗЮЛЯ, БЕЛІНФАРМ

На здымку: журы абірае лепшы квілт.
Фота айтара

СКРЫПАЧЫ ПАЕДУЦЬ У ІТАЛІЮ

У пачатку чэрвеня Мінскае музычнае вучылішча адсвяткавала сваё сямідзясяцігоддзе. У праграме святочнага канцэрта адметным было выступленне ансамбля скрыпачоў пад кіраўніцтвам Вячаслава Хаўкіна. Гэты малады калектыў, — ансамбль створаны ў верасні мінулага года, — ужо мае вядомасць у музычных колах Мінска. Скрыпачы выступалі ў Мастацкім музеі, ДOME літаратара, Палацы асветы, был гасцямі розных пасольстваў.

У складзе ансамбля 12 чалавек. Усе яны вучні В. Хаўкіна. Можна таму, на думку спецыялістаў, музыкам удаецца і адметнае гучанне, і бездакорнае пачуццё стылю. У камерным ансамблі, дзе кожны скрыпач — саліст, вельмі важна, каб усе выканаўцы валодалі адной манерай ігры.

У рэпертуары ансамбля творы Гендэля, Качыні, Шуберта, Брамса, сучасная музыка, джазавыя п'есы, апрацоўкі лярэйскіх песень Льва Карпенкі, адну з якіх, паводле падання, слухаў Ісус Хрыстос.

Пачыналі скрыпачы з дэбютных канцэртаў для ветэранаў вайны і інвалідаў, а ў цяперашніх планах — паездка ў Італію, куды музыкаў запрасілі праз фонд «Дзеці Чарнобыля».

Т. ПАЎЛАВЕЦ

Фота А. ВАЙНШТЭЙНА

Гомель. Пачатак 80-х. Самаробныя афішкі запрашаюць паглядзець спектакль фальклорнага тэатра «Жалейка». Запрашаюць па-беларуску — што само па сабе на той час было дзіўным. Нават славуця «Сябры» на такое не адважваліся (альбо да такога не апускаліся?). Гледачоў сабралася няшмат. Але адчувалася, што выпадковых людзей тут няма. Бо і на сцэне і ў зале гаспадарыла беларускае слова. Зрэшты, «сцэны» як такой не было. Ёю была сама зала. А «залай» стала былая стайня князя Паскевіча. Аднак зараз валадарыў тут, у «зале» і на «сцэне», не князь, а рэжысёр — Мікола Макаркоў.

Сёння ўжо быццам бы неак і няёмка ставіць у заслугу чалавеку тое, што ён у тыя далёкія часы размаўляў і ставіў спектаклі па-беларуску. Без надзеі на блізкае Адраджэнне, без надзеі на разуменне і падзяку. Няёмка, і тым не менш нельга не сказаць. Бо тыя, хто спрабаваў рабіць гэта не толькі ў правінцыі, але і ў Мінску, ведаюць, як няпроста было ім, першапраходцам. Не раз казалі і Міколу: «Ты ж умны парень, зачём тебе зот фольклор і мова? Одні непрыятнасці от них». І спакушалі не раз. Але ён стаяў на сваім.

Так, не па прымусу і не з-за моды, а па закліку сэрца і душы (не трэба баяцца патэтыкі) Мікола Макаркоў у тыя далёкія гады свядома стаў на шлях адраджэння народнай тэатральнай культуры. Што паслужыла штуршком для гэтага? Можна, тое, што нарадзіўся ён у пастуховскай сям'і і з малых гадоў, пасячы кароў, цялят, авечак, вучыўся вясковому жыццю, прыслухоўваўся да шэпту і гоману лесу, да спеваў птушак? А можа, «вінаваты» ва ўсім першы Міколаў тэатральны настаўнік — рэжысёр Валянцін Іванавіч Ермаловіч? Ці проста спраўдзіліся словы цыганкі-варажбіткі, якая наварачыла яшчэ ў дзяцінстве Міколу, што жыць яму — у вёсцы і спаць — на хамутах? У вёсцы не жыць, на хамутах не спіць, але спадарожнікамі ў працы для яго сталі менавіта рэчы этнаграфічныя.

Хто б ні з'явіўся прадвеснікам яго лёсу, якія б аставіны ні аказалі ўздзеянне на творчую прыроду Макаркова, але ён з пачатку васьмідзясятых прапагандаваў у Гомелі беларускае сцэнічнае слова, тэатральны фальклор. Гэта ў той час, калі пагарджалі годнасцю беларуса, называлі нацыяналістам, або лічылі хворым таго чалавека, які гаварыў на роднай мове. Прайшоў і праз гэтыя нягоды Мікола, цвёрда верачы ў годнасць беларуса. Пачынаў Макаркоў у Палацы культуры завода «Гомсельмаш». Стварыў тут тэатральны калектыў, удзельнікамі якога былі рабочыя завода. Пры перапоўненых залах ішлі спектаклі па-беларуску: камедыя Міхаса Чарота «Мікітаў лапач», трагікамедыя Андрэя Макаёнка «Трыбунал», камедыя Леапольда Родзевіча «Збянтэжаны Саўка». Добрымі дарадчыкамі і сбрамі самадзейных артыстаў былі акцёры Гомельскага абласнога драматычнага тэатра заслужаныя артысты Беларусі Ніна Карнеева і Фёдар Іванов, якія прыходзілі на кожную прэм'еру.

Макаркоў пачынаў на голым месцы, не маючы ніякай матэрыяльнай базы. Калектыву неабходна была падтрымка кіраўніцтва завода, але яно, як часта бывала ў тыя часы, мала думала пра духоўнае жыццё сваіх рабочых. У выніку рэжысёр пакінуў сельмашаўцаў. За ім пайшлі яго выхаванцы ў Палац культуры «Гомельпрамбуд». У адрозненне ад сельмашаўцаў будаўнікі напачатку аказалі дапамогу новаму тэатру. І Мікола Макаркоў ажыццявіў тут пастаноўку шэрагу беларускамоўных спектакляў. Ужо самы першы з іх — «Я з вогненнай вёскі», па матывах кнігі А. Адамовіча, Я. Брыля, У. Калесніка, уражваў дакументальна-мастацкім увасабленнем падзей мінулай вайны. Спектакль цікавы быў і масавымі сцэнамі, у якіх удзельнічала больш за сто чалавек — ад трохгадовага хлопчыка да васьмідзясяцігадовай бабулі. Не менш масавым атрымаўся спектакль па п'есе І. Козела «Над хвалямі Серабранкі», прысвечаны жыццю людзей сучаснай беларускай вёскі. Увасобіў Макаркоў па сваіх сцэнарыях агітацыйна-мастацкія праграмы пад назвамі «Несцерка на будоўлі», «Несцерка-экзаменатар», у якіх беларускі нацыянальны герой прымаў экзамен у нашых сучаснікаў на веданне гісторыі роднага краю.

1982 год стаў у лёсе калектыву пераломным. Тады шырока адзначалася 100-годдзе з дня нараджэння беларускіх песняроў — Янкі Купалы і Якуба Коласа. Да юбілеяў Мікола Макаркоў вырашыў падрыхтаваць штосьці новае, арыгінальнае. Таму ён паехаў у сваю першую экспедыцыю на Палессе, каб запісаць з вуснаў старых людзей згадкі пра святкаванне Купалля, а таксама песні, жартоўныя сцэны. Па сабраным матэрыяле і творах Я. Купалы Макаркоў напісаў інсцэніроўку «У купальскую ноч» (у аснову быў пакладзены традыцыйны сюжэт пошуку кветкі шчасця). Прэм'ера спектакля прайшла паспяхова. Самадзейных акцёраў запрасілі выступіць у Вязынцы на радзіме Янкі Купалы ў час юбілею. Там на ўлонні прыроды, на беразе ціхай рачулі, «У купальскую ноч» стала яшчэ больш арганічным, каларытным пастычным відовішчам, якое глядзелі гасці з усёй Беларусі і з-за яе межаў.

Менавіта з гэтага часу тэатр Макаркова і атрымаў назву «Жалейка» — у гонар першага зборніка паэта. І вось новая прэм'ера — да 100-годдзя Якуба Коласа. «Сустрэчу на кірмашы» Макаркоў пабудоваў на гістарычным факце — першай сустрэчы Якуба Коласа і Янкі Купалы. Праз вірлівы кірмаш, праз гушчу народа і праходзяць героі. У гэтым жа юбілейным годзе «Жалейкай» былі пастаўлены купальскія «Прымакі» і тэатралізаванае прадстаўленне «Па волю, па песню, па шчасце...», у аснове якога былі ўрыўкі з Купалавых пазэм «Бандароўна», «Курган», вершы аб мужыцкай долі. Словам, 100-гадовы юбілей беларускіх песняроў, пэўна, гэтак, як «Жалейка», не адзначыў ні адзін з тэатраў Беларусі.

Макаркоў быў у пастаянным пошуку творчага аблічча тэатра, стараўся надаць яму «почырк» і індывідуальнасць, не ўласцівыя іншым тэатральным калектывам. Фальклорнаму тэатру «Жалейка» стала цесна ў сценах Палаца культуры «Гомельпрамбуд». Яму патрэбна было паветра, сонца, дрэвы, кветкі, птушкі. Лепш за ўсё для яго падыходзіў гарадскі парк культуры і адпачынку імя Луначарскага. Кіраўніцтва парку адразу падтрымала ідэю Макаркова. І неўзабаве на былой стайні князя Паскевіча з'явілася шылда — «Фальклорны тэатр «Жалейка», і, як з рогу, пасыпаліся прэм'еры: «Дзянісавы сваты» (інсцэніроўка Макаркова, зробленая па старадаўнім абрадзе сватаўства на Палессі), «Несцерка на кірмашы», «Палескае вяселле» (інсцэніроўка па кнізе В. Захаравой «Русальны тыдзень»), «Цар Максіміліян» і інш. Зварнуўся Макаркоў і да спадчыны Уладзіслава Галубка — паставіў камедыю «Ліпавічок». П'есы, інсцэніроўкі, народныя відовішчы, ажыццёленыя Макаровым, узбагачаныя народнымі сцэнамі, песнямі, скажамі — вылучаліся дасціпным гумарам, выразнасцю фальклорных матываў.

Каб захаваць першапачатковы характар старажытных паданняў, легенд, каляндарна-абрадавай пазіі, тэатр аддаваў перавагу паказу сваіх прадстаўленняў у натуральных умовах, выкарыстоўваючы ландшафт парку ў якасці натуральных дэкарацый. Удзельнікамі тэатралізаваных прадстаўленняў сталі і незвычайныя «акцёры» — конь, казёл, певен.

Мікола Макаркоў быў апантаны марай стварыць тэатр з самабытным рэпертуарам. З магнітафонам абышоў ён дзiesiąткі вёсак на Палессі, дзе ад дзядоў і бабуль запісаў легенды, паданні, абрады, песні. Ён разумее, што фальклор — гэта цэлая навука, і таму, каб паглыбіць свае веды ў народнай тэатральнай культуры, вырашыў вучыцца далей — паступіў у аспірантуру ўніверсітэта культуры.

Калі прыгадаць творчы шлях Макаркова падрабязней, трэба сказаць, што набіў ён сабе нямала гузоў на ім, бо ці не першым пракладаў сцяжыну ў адраджэнні менавіта фальклорнага тэатра. Ці не таму, што фальклорны тэатр «Жалейка» быў не зусім звычайным, яму доўга не прысвойвалі званне народнага. Кіраўнікі

культуры Гомеля і вобласці здаіўляліся: што гэта за «Гірыда» Макаркоў росціць — тэатр не тэатр, ансамбль не ансамбль... У выніку на працягу трох гадоў з Гомеля ў Мінск не маглі «выйсці» неабходныя паперы для прысваення тэатру звання народнага. Вырасціць далейшы лёс «Жалейкі» прыехала з Мінска аўтарытэтная камісія з тэатральных крытыкаў. Яна адзначна засведчыла: з усіх народных тэатраў у Беларусі менавіта «Жалейка» і з'яўляецца па сваім духу і прыванні народным, а Макаркоў — першапраходца фальклорнага тэатра.

Пасля таго наступіў «зорны час» «Жалейкі». Стаў тэатр дыпламантам XII Сусветнага фестывалю моладзі і студэнтаў у Маскве, савецка-індыскага фестывалю ў Індыі, удзельнікам шматлікіх святых, фестывалю. Быў узнагароджаны граматай Вярхоўнага Савета Беларусі за прапаганду народнай тэатральнай культуры. Неаднаразова запрашалі «Жалейку» і Макаркова на здымкі ў беларускіх тэлевізійных і мастацкіх фільмах.

Каб больш шырока прапагандаваць народную тэатральную культуру беларусаў, тэатр «Жалейка» ўвайшоў у склад Гомельскай абласной філармоніі. За час творчай дзейнасці ў філармоніі тэатр даў больш за чатырыста прадстаўленняў, праехаў усю Гомельшчыну, выступаў у Магілёве, Бабруйску, Віцебску, Чарнігаве. Прымаў удзел у культурнай праграме чэмпіянату свету па біятлоне ў Раўбічах, выступаў на Скарынаўскім юбілеі ў Полацку. Памятаюць «Жалейку» на Далёкім Усходзе ў шматнацыянальным горадзе Тындзе, дзе тэатр прадстаўляў беларускі фальклор на міжнародным фестывалі мастацтваў. Ды і ўвогуле «Жалейка» была заўсёды жаданым гасцем у калгасах, саўгасах, на прадпрыемствах...

Вызначыўся М. Макаркоў і як пастаноўшчык тэатралізаваных фальклорных свят, якіх увасоблена ім больш за дваццаць. Сярод іх варта назваць рэспубліканскія святы «Горад майстроў» (Гомель, 1986), «Тураўскае купалле» (Тураў, 1982), «Гу-у, вясна» (Жыткавічы, 1993), «Баркалабаўскае купалле» (Баркалабава, 1993), «Багрымаў перазвон» (Крашыны, 1993).

Ведаюць Макаркова і як пастаноўшчыка тэатралізаваных фальклорных свят, увасобленых па яго сцэнарыях. Бачылі тэатралізаваныя святы, пастаўленыя Макаровым, жыхары Гомеля, Лоева, Кармы, Хойніку, Лельчыц, Турава, Бышава. Святы былі характэрны не канцэртнымі праграмамі, што падчас назіраецца ў іншых пастаноўшчыкаў, а вірлівымі кірмашамі, народным гулянням.

З 1993 года Мікола Макаркоў працуе рэжысёрам-пастаноўшчыкам рэспубліканскай дырэкцыі нацыянальных мастацкіх праграм, і цяпер ставіць святы па ўсёй Беларусі. Зараз, калі ідзе працэс адраджэння багатай духоўнай спадчыны нашага народа, калі мы вяртаемся да сваіх каранёў, праца такіх самаахвярных себітаў і прапагандыстаў народнай тэатральнай культуры, як М. Макаркоў, асабліва патрэбна. Так, за час сваёй творчай дзейнасці зрабіў Мікола Макаркоў нямала, шмат рабіць і зараз. Але высокапастаўленыя чыноўнікі быццам і не заўважаюць ягоных высілкаў. Іншыя даўно ўжо пры званнях і высокіх узнагародах, а дакументы на адзначэнне яго ўсё ніяк не могуць «выйсці» з Гомеля. Гісторыя з «Жалейкай» паўтараецца...

Ігар САЧАНКА

ХРЫСЦІЯНСКАЯ КУЛЬТУРА МАГІЛЁВА

Пад такой назвай у горадзе Магілёве распачала працу выстава з фондаў музея гісторыі Магілёва, прысвечаная Другому міжнароднаму фестывалю духоўнай музыкі «Магутны Божа». Размясцілася выстава ў памяшканні музея імя В. К. Бялінскага-Бірулі і з'яўляецца першай публічнай выставай музея горада. Мастак-афарміцель М. Арасланав.

Выстава — спроба паказаў хрысціянскай культурнай традыцыі Магілёўшчыны, у якой як у кроплі вады адбіваецца непаўторнасць ды адметнасць гістарычнага развіцця усёй Беларусі. Наша Бацькаўшчына была месцам суіснавання розных хрысціянскіх канфесій: праваслаўя, рыма-каталіцтва, уніяцтва, пратэстанцтва. Таму на выставе прадстаўлены прадметы культуры і

ўзоры мастацтва розных канфесій. Гэта фотаабдыкі 17, яшчэ неведзеных у навуковы ўжытак, гравюр Фёдара Англіейкі — аднаго з выдатнейшых прадстаўнікоў магілёўскай школы гравюры канца XVII — пач. XVIII ст. Гравюры з Евангелля, выдадзенага ў Кіева-Пячорскай Лаўры ў 1697 годзе і выўленага ў Магілёве ў адным з прыватных кнігазбораў. На выставе, упершыню ў горадзе, можна шырока пазнаёміцца з вялікай колькасцю арнатаў (рыз) — верхняй часткай адзення рымска-каталіцкага святара падчас святой імшы. Арнаты зроблены ў раманскім стылі ў канцы XIX — пач. XX ст. і ўжо не выкарыстоўваюцца ў касцёлах. Прадстаўляюць інтарэс старадрукі XVIII ст. з даравальнымі надпісамі і пячаткамі тых часоў,

стараверскія кнігі XIX ст., вялікая колькасць абразоў канца XVIII — п.п. XIX ст. беларускай школы ікананіцы, кафля XVIII ст. з выявамі анёлаў, херувімаў і св. Юрыя, прадметы дробнай металічнай пластыкі: нацельныя крыжыкі XIII—XVIII ст., сярэбраная накладка ад Евангелля, абразок, навірава льякачкі для прычасця з выявай Хрыста-Уседзяржыцеля і г. д. Каштоўны падарунак зрабіў фонд адраджэння культурнай спадчыны г. Магілёва, падароваўшы музею драўляную скульптуру анёла XVIII ст., якая добра захавалася і дэманструецца на выставе. Прадстаўленыя на выставе ўзоры мастацтва характарызуюцца высокай духоўнасцю, надзеяй і верай у чалавека, у ягоны паратунка. Таму выставу кожны дзень наведвае шмат людзей.

Ігар ПУШКІН,
дырэктар музея гісторыі Магілёва

Культура часцяком церпіць ад палітыкі, тэатральная — не выключэнне. Прадурліваючы ды папярэджваючы, так бы мовіць, выдаткі адсаблення былых саюзных рэспублік (зразумела, што напоўніцу спраўджаная незалежнасць толькі б спрыяла зносінам), беларускі цэнтр тэатральнай крытыкі «Авансцэна» па-свойму ажыццяўляе сувязі тэатральных дзеячаў, — менавіта цэнтр у звязку з Міністэрствам культуры і друку Беларусі паспрыяў нядаўняму візіту ў Мінск доктара мастацтвазнаўства, прафесара **БАРЫСА ЛЮБІМАВА**, — знанага тэатральнага крытыка, выкладчыка Расійскай акадэміі тэатральнага мастацтва (РАТИ), былога ПТІСа. Мэты візіту — дзелавыя і праязныя (прагляд спектакляў малой сцэны Рускага тэатра Беларусі) — зрабіліся падставай для гутаркі з маскоўскім гасцем рэдактара аддзела тэатра, кіно і тэлебачання «ЛіМа» **ЖАНЫ ЛАШКЕВІЧ**.

часам на кантакты з захадам на любых умовах. У тэатральным выпадку я не дапускаю нават, што мы можам нешта прасіць. Спектакль «Арэстэя» не варты ўсяго таго, што ў яго ўкладзена...

— Тэатраў у Маскве шмат, больш за дваццаць, і ўсе падтрымліваюцца дзяржавай. А што можна сказаць пра студыі, тыя шматлікія маскоўскія студыі, якія скалалі ў свой час... сваёю колькасцю перадусім? Што сталася з імі? Ці адпавядае колькасць разнастайных тэатральных прапаноў хоць колькасці тых, хто прапануе?

— Студыйны рух збанкрутаваў. Маральна — перадусім. Рэч у тым, што непраўдзіва была самая ідэя

Расіі, Мінск, як я бачыў — з Беларусі. Цяпер акцёры пэўнага становішча, рэжысёры з добра галавою не памкнуць у сталіцу на злом гэтай галавы толькі таму, што яна — сталіца. Умовы жыцця па-за Масквою часам лепшыя, як у Маскве. Больш за тое, калі не будзе розных сацыяльных выбухаў і жыццё ўрэшце зробіцца спакойным, я дапускаю, што людзі са сталіцы паедуць па запрашэннях не ў сталіцу, бо — прыемным гэта робіцца ды выгадным. Зарплата — большаю, умовы — лепшымі, канкурэнцыя — блізкай да сумлення, прыймай. Варта згадаць, што калісьці сур'ёзныя навукоўцы, даследчыкі трымалі так званую перыферычную навуку ў самым перадавым стане. Мяркую, ведаючы беларускія варункі, што і ў Беларусі хутка будзе так... як ва ўсім свеце.

— А што можа быць у Маскве тэатральнай ну не ўзорным, але вартым пераймання? Калі царуе Астроўскі, варты спытаць пра дом Астроўскага — Малы тэатр. Што цяпер прапануе адзін з першых нацыянальных тэатраў? Чым ён сам з'яўляецца сёння?

— Колькі гадоў таму я супрацьстаяў таму, што навязвалася і маналізавалася ідэялогія Саюза тэатральных дзеячаў Расіі. У новаўтвораных тэатрах можна рабіць... ды што хочаце рабіце, але Дом Астроўскага — сімвал рускай нацыянальнай тэатральнай культуры, — у тым выгледзе, у якім ён існуе. Культурны ў пэўным сэнсе на мяжы з заняпадам, нават з выраджэннем, з дэградаваннем. Як каза Юрый Саломін, такой свяцільні, як у нас, няма нідзе, таму нам спаборнічаць з модаю на прастытутак або сакратароў гаркамаў у п'есах не выпадае. Маладзейшыя тэатра як кананеркі, мы — як лінейны карабель. Акадэмічны тэатр не павінен бегчы паперадзе вчэрняе газеты. Мы ва ўвасабленні так званай сучаснасці заўсёды прайграем любой студыі. Таму патрэбна свая стратэгія: варты было зрабіць так, каб сучасныя драматургі... забылі дарогу ў Малы тэатр. Пакуль, прынамсі. Ніякіх сталіных, ніякіх палітыкаў — каб яны яшчэ са сцэны Малога тэатра хлусілі? Або каб акцёры хлусілі, увасабляючы іхнюю хлусню?! Барані Божа! Ідэя была простая: класіка, якая мала ставілася. Скажам, «Князь Сярэбраны», які ўжо чатыры гады збірае паўночную залу. Перадусім спрацоўвала рэпертуарная ідэя, якая цягнула за сабой буйнейшую ідэю: намаганне тэатральнымі сродкамі стварыць гісторыю Расійскае дзяржавы. І гэта атрымалася. Прайшліся па ўсёй дынастыі Раманавых, — гістарычная лінія была працягнута бездакорна. Вядома, у Малым за апошнія пяць гадоў ставілі самыя розныя рэжысёры, у тым ліку і з Германіі, і з ЗША, і з Ізраіля — гэта, памойму, горшыя спектаклі Дома Астроўскага. А далей — Астроўскі, Ганчароў. Вось — Бамаршэ. Я з дзіцячых гадоў люблю ягоную трылогію, «Злачыныя маці» перакладаў мой бацька, і мне цікава было пераканацца, як Бамаршэ адпавядае запатрабаваным сучаснага глядача: у серыяле, — так бы мовіць, трэцяя серыя пра Фігаро, у меладраме — проста лацінаамерыканская «Марыя», толькі распададзёная геніем драматургіі, у добрым канцы — не ў «хэпі эндзе», але ў старым, добрым, харошым канцы...

— Барыс Мікалаевіч, на сцэну пайшла класіка і якім будзе ваш прагноз на бліжэйшы час?

— Ёсць адчуванне, што міне год-другі, і ад усіх гэтых фікмаў, крыміналаў, парыкоў у гледча гэта таксама перасядзе ў горле, як ад Маркса-Энгельса. Урэшце глядач будзе выбіраць тое, што яму бліжэй. Будзе патрэба ў сучасніку на сцэне, але ўжо не вачыма Шатрова-Гельмана, бо трываць іх ужо немагчыма. З'явіцца драматургія, якую я ўмоўна называю «посткалядоўскай» — пасля вядомага Каляды з ягонымі лаянкамі ды брудам. Без голых кабет, палавых актаў на сцэне ды мату, мату, мату. Бо калі ў жыцці — так надараецца — вядзе рэй хамула, дык хоць сцэну трэба ад яго пазбавіць. А патрэба ўбачыць на сцэне падобных сабе (згадаем феномен Арбузава ды Розава) ужо наспявае, — патрэба ўбачыць тых, каго злы геній рускай літаратуры Горкі назваў мяшчанамі... Тых дзевяноста дзевяці працэнтаў насельніцтва любой краіны, якія не забіваюць, не гвалцяць, не крадуць, не ядуць наркатыкі і да т. п. Толькі бачыць сабе захочацца не ў крывым люстэрку крывого драматургавага вока... І я баюся, што ўсё паўторыцца: іншай пластыкі запатрабуюць джынсы ды курткі, іншага асэнсавання — дачыненні. Спатрэбіцца новая рэжысура і новыя выканаўцы. Давайце правярэм мае прагнозы праз год-другі...

Фота **ВІКТАРА СТРАЛКОЎСКАГА**

ПРАМЕЖАК, ПРЫПЫНАК, ПЕРАПЫНАК...

РАСІЙСКІЯ ТЭАТРАЛЬНЫЯ ДОСВЕДЫ ДЛЯ БЕЛАРУСІ

— Барыс Мікалаевіч, што, паводле вашых назіранняў, ды перакананняў, перадусім спрыяе дыхтоўнаму творчаму жыццю тэатраў Расіі? У вас і ў нас, напрыклад, прыняты законы аб культуры. Здавалася б, яны многае вырашаць...

— Не магу сказаць, ці дапамагае расійскі закон аб культуры культуры Расіі, бо, як паказвае досвед, у нас дастаткова моцная мастацкая інтэлігенцыя, — яшчэ, прынамсі, моцная, нягледзячы на вынішчэнне, дэградаванне, ад'езд часткі прадстаўнікоў... Як толькі што здараецца з краінаю — адразу да папулярнага акцёра, рэжысёра або пісьменніка. Маўляў, што ён з нагоды здарэння думае... Трэба сказаць, што не заўсёды добры пісьменнік або дыхтоўны акцёр думае ў палітыцы, — але факт звароту сам па сабе паказальны. Дзяржава не дае пакуль нам першых за галаду, і за гэта ёй дзякуй. Мне ж здаецца, што наша немагчыма дзяржава выцягнуць усю культуру не можа, больш за тое, дзяржава абсалютна справядліва можа ківаць тэатрам на тое, што восемдзесят гадоў таму іх у такой колькасці проста не было, імператар утрымліваў усю два драматычныя тэатры, таму рэшткі сацыялістычнай утрыманскай свядомасці знішчайце самі... Гады два я прыныпова нікуды не ездзіў, — баўся убачыць тэатральнае жабрацтва на адлегласці ад Масквы, звякла мяркуючы, што ў Маскве ўсё-такі хоць неяк... І вось у гэтым сезоне, калі мовіць адно пра Расію, я быў у Калуге, Туле, Ніжнім Ноўгарадзе, у Новасібірску ды ў Стэрлітамаку. Я ўбачыў, што калі ў тэатры добры прадпрыемальны дырэктар, які можа і прыватны тэатр утрымаць, і намагаецца стварыць нейкае прадпрыемства для дапамогі асноўнаму — тэатру, або каля тэатра — здатны прадпрыемальнік, скардзіцца хутка не будзе на што. У адным з гарадоў я наведаў цудоўную тэатральную рэстаранцыю, у другім... не мог затрымацца, каб паглядзець варты спектакль, — білет на самалёт абавязваў з'яўджаць раней, а дырэктар тэатра супакоіў: «Нічога, заўтра паліцыя на маім...» І рэальная зарплата ў некаторых дыхтоўных перыферычных тэатрах Расіі вышэй за зарплату, напрыклад, Малога тэатра. Тэатр нідзе ніколі не быў заможны, але і ў жабрацтва выпраўляцца яму не даводзілася. Я ўбачыў тое, што калісьці трапна вызначыў Пастарнак: «В них не было следов холопства, которые кладёт нужда». Халопскімі вачыма на перыферыі ўжо не глядзяць. Глядзяць з годнасцю.

— Колькі гадоў таму ў адным са сваіх артыкулаў вы прадказвалі тэатральны прамежак, — своеасаблівы прыпынак, або перапынак для назапашвання сіл ды з'яўлення новых тэатральных ідэй...

— Сякія-такія мае меркаванні, — зусім незалежна ад раскідання Саюза, гарбачоўскай перабудовы і да т. п., — спраўдзіліся. Не з'явілася найноўшых тэатральных ідэй. Не прыйшлі рэжысёры, якія ўзялі б за грунтоўнае абнаўленне сцэнічнай мовы (не жаргончык чарговы вынаходзіць, не крыжаванкі на сцэне крэсліць). Імёны, напрыклад, Віццока або Васільева мы ведаем ўжо даўно, — гэтыя рэжысёры спраўджваюць сваё і цяпер, палітыкаў сваёй, за мяжой. Мне лягчэй арыентавацца ў асобных дасягненнях расійскай сцэны, — напрыклад, спектакль,

які выклікаў усеагульную пяшчотную любоў — «Без віны вінаватыя» А. Астроўскага ў пастаноўцы Фаменкі (Вахтангаўскі тэатр). Шэдэўр, чым падмуркам сталася простае і старое: «Мы — артысты, наша месца ў буфэце». Дзея спектакля — у буфэце. У буфэце тэатра Вахтангава (толькі пралог іграецца ў фэе). Дадайце бліскучае выкананне прадстаўнікоў старэйшага і сярэдняга пакалення, — Якаўлева, Барысавай (іграюць так, нібы ўчора скончылі Шчукінскую вучэльню), Максакавай... Асаблівых перамог у сёлетнім сезоне не надарылася. Аднак драматургам-лідэрам зрабіўся не хто іншы, як А. Астроўскі. Удача мінулага сезона — «Гарачае сэрца» ў рэжысуры Б. Марозава, сёлетняга — «Беднасць — не загана» ў Ярмаўскім тэатры. П'еса «Злачыныя маці» Бамаршэ не ішла на рускай сцэне сто трыццаць гадоў, сёлета спектакль паводле гэтай п'есы ў рэжысуры Б. Марозава зазнаў сапраўдны поспех. «Берніка» Расіна ў былым Дзіцячым, цяпер Маладзёжным тэатры (рэжысура Барадзіна) — таксама бясспрэчная удача. Шлягеры, якія збіраюць глядача — «Ахвяра стагоддзя» (паводле «Апошняй ахвяры» А. Астроўскага) з Гундаравай, Джыгарханянам, Лазаравым, Сіманавай (безадмоўна спрацоўвае сам сюжэт класіка, крыху асучаснены рэжысёрам Ганчаровым); «Памылка адной ночы» паводле «Ночы памылак» Голдсміта ў тэатры Маскавета, — мы сумуем па камедыі, ці ж не праўда? З'явіўся цэлы гурт спектакляў для глядачаў з грашыма, — дваццаць — дваццаць пяць тысячаў расійскіх рублёў каштуе магчымасць бавіць час, напрыклад, з Галінай Вішнеўскай у якасці драматычнай актрысы. Балазе яшчэ драматычныя актрысы не намагаюцца праспяваць што-кольвек у оперы...

— Якую б ацэнку вы далі «Арэстэі» ў пастаноўцы Пітэра Штайна, — доўгачаканаму і вельмі дарогаму тэатральнаму праекту? Тое, што давалося ўбачыць па тэлевізары, мякка кажучы, не пераканвала ў неабходнасці ахвяраваць сродкамі ды акцёрскімі рэпутацыямі «зорак»...

— Меркаванні з нагоды «Арэстэі» розныя, але... сумная яна атрымалася. Найбольш непрыемна мне ва ўсім гэтым адно: характар гуманітарнай дапамогі. Скажам, у мяне няма іншага сродку, каб ездзіць на работу, акрамя як старога ровара, і я буду ўдзячны за патрыманае аўто; а потым мне прапануюць зачытаны дэтэктыў, — дзякуй, скажу я, але ў мяне добрая бібліятэка. Нам прывозяць ідэю, што пабыла ва ўжытку яшчэ ў 1981 годзе, — і што ж мы, маючы выбітную тэатральную культуру, і цяпер, падкрэсліваю, маючы выключныя мастацкія магчымасці (узровень нашай рэжысуры, прытым, што геніяў нямашака і на захадзе, а частка дыхтоўных ды адметных свой росквіт даўно перажыла, у тым ліку, на маю думку, і Пітэр Штайн, — узроўню нашай рэжысуры дасягнуць не так проста)? Мы — пагаджаемся прыняць яе ў выглядзе гуманітарнае дапамогі? А так... Сродкі, акцёрскія намаганні, час... Хейфец не паспявае выпусціць свае спектаклі, — сцэна занятая праектам Штайна, — а мне цікавей... сваё. Мне цікавей глядзець «Навальніцу» ды «На вірным месцы», якія мусіць адкладацца... Тут, калі хочаце, мая нацыянальная тэатральная годнасць была прыніжана. Пры гэтым вінаваты ў прыніжэнні наш, расійскі бок, які ідзе

1986—87 гадоў: «Даеш студыйныя тэатры, даюць стацыянарныя!» Наконт стацыянарных тэатраў, — дык гэта не пры сацыялізме прыдуманая, гэта — Станіслаўскі ды Неміровіч-Данчанка такое вынайшлі, і мелі рацыю. Ідэя стацыянарнасці сябе не вычарпала, і мае будучыню. Але давайце згадаем гісторыю: першая студыя Мастацкага тэатра складалася, перш-наперш, з вельмі таленавітых людзей і — зусім-зусім юных. Гіячынтава прыйшла туды ў васьнаццаць гадоў, — яе вучылі Сулержыцкі, Вахтангаў, Міхаіл Чэхаў. Для параўнання возьмем адну з самых добрых студый Масквы — студыю «Чалавек», Брунсікіна, Фяклістава, Козака, — у іх за плячыма чатыры гады школы-студыі МХАТ і пяць гадоў працы тамсама. Якая ж яна, студыя? Як правіла, у студыі ішлі людзі, якія не знайшлі сябе ў драматычных тэатрах, і, як зрабілася відавочным, вельмі справядліва... не знайшлі. У дзевяноста дзевяці выпадках са ста. Прайшло дзевяць гадоў, трыццацігадовыя зрабіліся саракагадовымі. З імі нічога не адбываецца, акрамя аднаго: сябе яны ўтрымаць не ў стане. Таму — да дзяржавы з патрабаваннем (!) зрабіць дзяржаўнымі. А гэта значыць, што да дваццаці тэатраў, якія дзяржава сяк-так утрымлівае, трэба дадаць яшчэ дваццаць. Навошта? Сем гадоў таму я сумна жартываў, што адчыняць тэатры прыемна і кожны можа адчыніць, а хто зачыняць будзе? У выніку цяпер мне, як эксперту Маскоўскага ўпраўлення культуры, тэлефануюць якраз з тым, каб спрыяў... зачыняць.

— Ці ўсё тая ж адлегласць між Масквою і не-Масквою, якую ўтваралі прыкрыя перапады мастацкіх ідэй, іх увасаблення ды ўзроўню гэтага увасаблення?

— Вялікай колькасці геніяльных спектакляў у Маскве няма. Дый проста дыхтоўных таксама няма. Думаю, што ў хуткім часе становішча Масквы не будзе такім выгодным: цэны на самае неабходнае і не на самае неабходнае ўжо зраўняліся. Раней усе ехалі ў Маскву па каўбасу ды па Булгакава. Цяпер і тое, і другое ёсць паўсюль. Раней Масква, без перабольшання, смактала лепшыя сілы з

Старажытнае Бярэсце рытуеца адзначыць у канцы ліпеня свай 975-годдзе.

Першай ластаўкай у вялікай праграме святкавання стала адкрыццё ў асабняку абласнога краязнаўчага музея па вуліцы Пушкінскай выставачнай залы, якая атрымала назву «Гасцёўні». Тут будуць ладзіцца маленькія канцэрты з чапціцом, будуць збірацца людзі мастацтва — мастакі, паэты, музыканты, а аматары творчасці змогуць набыць работы майстроў пэндзля, народных умельцаў, фатографу.

Першай адкрыла сваю выставу ў новай зале маладая берасцейская мастачка Анастасія Фіцсэва. Больш паўсотні яе работ прысвечаны старому гораду і аб'яднаны назвай «Міражы старога Бярэсця».

Гаспадыня «Гасцёўні» стала вядомы ў горадзе музейны работнік, краязнаўца Таццяна Міхайлаўна Ходцава.

На здымку: Анастасія Фіцсэва каля адной са сваіх работ.

Фота Эдуарда КАБЯКА, БЕЛІНФАРМ

«ГАРАДЗЕНСКІЯ ЗАПІСЫ», ВЫПУСК 1

Альманах з гэткаю назваю пачаў выдавацца ў Гародні. Поўная яго назва — «Гарадзенскія запісы (Старонкі гісторыі і культуры)». Апокунамі новага выдання выступілі факультэт беларускай філалогіі і культуры Гарадзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы і Гарадзенская суполка Беларускага фонду культуры. У рэдакцыйнай калегіі — П. Сцяцко (галоўны рэдактар), С. Габрусевіч, І. Жук, А. Пятковіч, Г. Семянчук (адказны сакратар), Я. Таюрская.

Што можна вылучыць у першым выпуску «Гарадзенскіх запісаў»?

Па-першае, у раздзеле «Даследаванні» нямаю цікавых матэрыялаў з гісторыі зямлі Гарадзенскай (асабліва цікавыя моўныя і гістарычна-рэлігійныя вышукі); па-другое, пільную ўвагу прыцягвае раздзел «Крыніцы», у якім змешчаны аўтабіяграфічны нарыск кс. В. Гадлеўскага, пратакол Беларускага сялянскага з'езда ў Гародні (15—16 снежня 1918 г.), іншыя дакументы. Нарэшце, пры канцы друкуюцца жадлівыя сведчанні часу — прысуды судовай калегіі Гарадзенскага абласнога суда 1948—1951 гадоў, паводле якіх за «гнушную антысавецкую клевету на саветскую дзейнасць», «эвосхваленне ўмоў жыцця ў буржуазнай Польшы», «антысавецкія анекдоты» і г. д. на 10—25 гадоў зняволення асуджальнікі жыхары Гарадзеншчыны — у большасці сяляне, студэнты, службоўцы... Вось хоць бы дзве выняты з прысудаў: «АНДРЮШКО, будучы вяржэбна настроеным па адносінах да Саветскаму гасударству... весной 1948 года в магазине деревни Соколыни бросал отходы от слив в висевший портрет одного из руководителей коммунистической партии и Советского государства, при этом возводил клевету в отношении его...» (тэрмін зняволення — «отбывание меры наказания в исправительно-трудовых лагерях сроком на десять лет с поражением в правах...»); «КОЗЮК, будучи вяржэбна настроеным по отношению Советского государства, 30 апреля 1948 года в пожарном депо поселка Порозово в присутствии пожарников команды издевался над портретом одного из руководителей Коммунистической партии...» (прысуд такі самы). З матэрыялаў судовай калегіі можна таксама даведацца пра існаванне ў вёсцы Одля Бераставіцкага раёна «моладзежнай падпольнай антысавецкай групы, ставившей своей целью борьбу против Советской власти». Удзельнікам «групы» — па 16—17 гадоў, адукацыя — 4—5 класаў... Выпуск «Гарадзенскіх запісаў» мае быць прадоўжаны.

І ВЫМІРАЕМ З ЦІХАЮ МАЛІТВАЙ...

ЗАБІТЫЯ Ў БАЯХ ЗА БЕЛАРУСЬ

Я той, каго забілі на вайне,
Каго забілі нават абелскі.
Пажоўклы фотаздымак на сцяне
Хіба матулі толькі й блізкі.

На выжарах баёў мы не адны,
Пльве над намі ўдовіна малітва.
Ярчэе ў кветках смутак даўніны,
Дзе боль салдата зарывам разліта.

Мы ў жураўлінай песні адплылі
У забыццё, дзе сорам нас не паліць.
Вярнуліся б да вас, калі б змаглі
Вы захаваць пра нас зямную памяць.

Душу байца вякі не разатруць,
З нябёсаў свепаць зоркі франтавыя.
Забітыя ў баях за Беларусь,
Мы да нашчадкаў вернемся жывымі.

Куды ідзем, брыдзем, кульгаем,
Як жабракі, як батракі?
Чаго з кута ў куток сягаем,
Дзе нас чакаюць тумакі?

Гаспадары або найміты
Вы ў роднай хаце? — кажа Бог, —
Чаго трываеце намітку
Зла і засілі над сабой?

Куды не кінеш вокам — з гора
На продаж скарб душы нясуць...
Пасуравеў паглядом горад
І вёскі кішаней трасуць.

Зямля цяжарная рыдае
Кругою крывдай васількоў,

ПАМІЖ ЦЮЛЕНЕМ І АКРАБАТАМ, альбо ЭНЕРГІЯ НАДЗЕІ

(Пачатак на стар. 5)

на моду і густ апранутая і з бляскам у вачах. Мая знаёмая падышла прыцаніцца да яблыкаў, паколькі яна таксама была не без бляску ў вачах, прыцанілася да яблыкаў з чарвяточынай, канечне. Мне стала балюча, я адышоўся.

Калі прадавец накладаў яблыкі на вагі, адзін з іх упаў на снег і падкаціўся да яго бабурькі. Яна застыла, утаропіўшыся ў яго. Я хацеў падысці да прылаўка і пакласці яблык на стол, і ўжо зрабіў крок, але на наступны не адважыўся. Бабурька ківалася над яблыкам, як мятнік гадзінніка, які зламаўся або ў якога кончыўся завод. Я ўжо ведаў, што будзе далей, але не магу сказаць і вам, што прымусіла мяне даглядаць гэтую сцэну да канца. Бабурька заўважыла мой рух да яблыка, і я зразумеў, сапраўды адчуў скурай, убачыла ўва мне ворага, саперніка. Яна хуценька нахілілася і зграбла яблык разам са снегам у руку. Імгненне пайшло на дэман-

Не грэшніца і не святая, —
Жыве ў знявагах прымакоў.

І ты, прыніжаны, не можаш
Падняць на белы свет вачэй.
Няўжо ўсё так бездапаможна,
І жыць пад палкаю лягчэй?

А, можа, ты святла не бачыў,
Валокаў спадчынных не меў?
Карпеў над сошкаю, батрачыў
За лусту хлеба, і нямеў?

А дзецям як у свеце звацца?
Які нашчадкаў свеціць лёс?
Ад іх дакору не схавацца,
Бо нам жа дадзена было

Прадвызначыць шляхі-дарогі
Да волі, шчасця, дабрыні...
Нас абалваніў ідал строгі,
Забылі Бога, ніць радзі.

Забылі, што чацвёртыя кожны
Адаў жыццё за вольны край!
Прымаем новыя законы,
Што абяцваюць хуткі рай...

Мо грэху большага на свеце
На Беларусі не было,
Як торбы шыць уласным дзецям
І нішчыць годнасці святло.

Пасля дажджу апаранай змяёй
Зываецца знямоглая сцяжына.
Хрыпць зямля Гартаннаю крывёй.
Успучаецца кроў
Ва ўласных жылах.

Запалавела лісце арабін.
Нам радасцю высёлкі
Не сагрэцца,
Бо кожны з нас —
Растраціў і згубіў
Не менш таго,
Што з паднябесся л'ецца.

Мы дыхаем адхланнем аблачын,
З якіх журба палеская
Разліта...
Хрыпім крывёй падатліва,
Маўчым.
І выміраем з ціхаю малітвай.

Святла ці цемры
Над Зямлёю больш? —
Пакуль жывы —
Наўрад ці разбяруся.
Ачэзлай ружай
замірае боль
Над кожным крывкам,
Лёсам беларуса.

ПАДАННЕ ВЯКОЎ

Уладзіміру КАРАТКЕВІЧУ

Асвятліў Бог абсягі Гародні.
Прасвятлела вякоў далічын...
Ланчаць позірк Хрыстовы паходні,
Нескароныя ў сечах мячы.

Чэлядзь храмы душы раскрывае...
Б'юць высока ў нябёсы званы.

Гляньма, людцы, зямля ажывае
Бел-чырвоным святлом даўніны!

Занялася над светам Пагоня
Са святгарных Ісусавых рук,
Каб не слёзы,
А песні над гонямі
Распыаў чарадзейны жаўрук.

ЯНЕЧКА

Як жылі раней, не зналіся,
Нашы сэрцы не яднеліся?
Наказала шчыра раница:
Вы абранікі і абраніца.

Яня, Яня, Янечка,
Любая мая вясняначка,
Зачаруй жа май вясёлкамі,
А сцяжыны нашы зёлкамі.

Вішань белая мяцеліца
За табой, нявестай, шцеліца.
А вятры — музыкі хмельныя,
У званочкі б'юць вясельныя.

Не пытайце людзі ў Янечкі,
Дзе была яна да раничкі,
Не пытайце, з кім дружылася,
Чаго дзеўка зажурылася...

ПРЫМАКОВА ДОЛЯ

Паводле народнага

Лёс прымаккі — хлеб сабакі,
Горай, можа, за жабрачкі.
Што малое не даець,
Недасёрбіне з місці цесць —
Разам, як сабаку,
Адаюць прымаку.

Што зваліецца ў кутку
І не знойдуць мышы,
Злая цешча прымаку
У булён пакрышыць.

Каб рабіў, не еў, не піў,
Жыў каб на мякіне.
Дзе ж не так зрабіў, ступіў, —
Цешча прырыць кіем.

Але вось каторы дзень
Будзць ноч сабакі.
І знікае ў сеньях цень.
І няма прымакі.

Леш галеча, як турма,
Дзе душа — як змылак...
Цешча люткі ўжо сама
У карыце мые.

Цесць асаджвае касу,
Дакарае жонок:
«Канюшыну я скашу,
Ты — дапры лясэнку...»

А дачка? Яна — савай
Пляча ля пачуркі:
«Хоць прымака, але свой
Пеўнічак ля куркі...»

А прымака ж —
У ляску
Апароў гажэльні.
Ні на якім ланцугу
Больш яго не жніш.

адзіны ў свеце, які можа чэрпаць энергію з надзеі. Я думаю, што хутчэй за ўсё так зразумеў рускае слова «авось». І я кажу сабе і вам зараз: авось. Таму што люблю гэтае слова, таму што мне няма больш чаго сказаць. Хіба толькі прывесці вось такую доўгую цытату з Чэстэртона:

«На самай мяккі страху мы набываем неспасціжны спакой. Гэта не спадзяванне, бо спадзяванне — пачуццё, яно рамантычнае і скіраванае ў будучыню. Гэта не вера, бо вера напоўнена сумненнямі і выклікам. Гэта не мудрасць — розум нібыта адключаны. Нарэшце, гэта не здранцвенне гора (як сказаў б дурныя цяперашнія людзі). Стан, у якім я пішу, не адмоўны; ён станоўчы, як добрая вестка. Уласна, мы можам яго назваць добрай весткай — быццам існуе нейкая вышэйшая раўнавага, пра якую нам ведаць не трэба, каб мы не сталі абывакавымі да добра і зла; і веданне гэтае адкрывае нам на імгненне, як апошнюю дапамогу, калі ніякай іншай дапамогі быць не можа».

Вішваем!

ЯГО ВЕРШЫ — ЯГО ВОЧЫ

Гаўрыла Шутэнка апошні раз бачыў сонца ў 1942 годзе. Яго цяжка параніла на Паўночным Данцы. Перад гэтым разведчык Г. Шутэнка, хоць і быў прызваны ў армію з год назад, прымаў удзел ужо не ў адной баявой аперацыі. Усё абыходзілася добра, можна сказаць, шанцавала, а тут... Тое, што адбывалася, страшна, неверагодна і ўдвая балюча, таму што страціў зрок у дзевятнаццацігадовым узросце. Сама радаваца жыццю, марыць аб здзяйсненні запавятных планаў і — нечаканая нямогласць, якая скоўвае волю, прымушае раз-пораз задумавацца, чаму такое няшчасце выпала менавіта яму.

Справы ж ладзіліся не так і блага. У 1940 годзе, калі споўнілася шаснаццаць, скончыў школу фабрычна-заводскага навучання пры швейнай фабрыцы імя В. Валадарскага ў Баку, паспеў папрацаваць рабочым. Ды і ў арміі падабалася. Малады, акрылены, як і пераважная большасць юнакоў, рамантычна настроены, хацеў граміць ворага, набліжаць светлы і чаканы дзень Перамогі.

Нічога не зробіш, неабходна было пачынаць новае жыццё. І ён пачаў яго. Быў культурнікам, дырэктарам вучэбнага вытворчага камбіната таварыства сяляных інспектарам. Апынуўся далёка ад родных мясцін (нарадзіўся Г. Шутэнка 24 чэрвеня 1924 года ў сяле Арэгір Арэгірскага раёна Стаўрпальскага краю) — з 1946 года жыве ў Наваградку. Знайшоў сямейнае шчасце, прыйшло і прызначэнне.

З першымі вершамі Г. Шутэнка выступіў у друку ў 1951 годзе. Праз дзесяць гадоў змог

уззяць у рукі сваю першую кніжку, лаканічна названую «Мои глаза». У ёй роздум аб ваенных шляхах-дарогах, боль аб страхах і ўласны боль. «Как в одиночестве прожить за темною моей стеной, как эту темень сокрушить, чтоб жить с людьми, со всей страной?» — з трывогай задаваў пытанні. І разам з тым у іншых вершах ненавязліва адказваў на іх, апяваючы будні, расказваючы пра людзей, дарагіх і блізкіх яму. Сярод іх, канечне, на першым плане — тая адзіная жанчына, якая прынесла спагаду і шчасце. Невыпадкова на першай старонцы зборніка значылася прысвячэнне: «Жене, другу і помощнику моему Александре Григорьевне Гранчик». Ёй пазт прысвяціў і чарговую кнігу, якая мела назву «Горит костёр воспоминаний».

Паміж згадымі зборнікамі былі кніжкі паззіі «Память», «Жажда», дзіцячая «Наш котенок Димурлы»... Дарчы, падборка, адраславая маленькім, пад назвай «Елочка» значылася і ў «Моих глазах». Зразумела, па-ранейшаму ў Г. Шутэнка на першым плане — асабіста перажытае. Яго лірычны герой даволі часта атаясмяляецца з самім аўтарам: «Я институт не кончал, не потому, что не хотел: бойцом за Родину я стал, лишь видел свастику в прицел»; «Не так-то просто жить без зренья не год, не два, а сорок пять»; «И тут увидел над собой — на уцелевшей ветке качалось яблоко — звездой с осколочною меткой».

Адчувальныя ў творчасці Г. Шутэнка матывы чалавечнасці, спагады, за шырымі радкамі бачыцца, як з пашанай ставіцца народ да ветэранаў, асабліва цяжкапараненых. Уражвае верш «Когда ко мне пришла беда». Пазт

вяртаецца ў дзень, калі вярнуўся ў бацькоўскую хату з фронту, а там «ни стола, ни лавок», фашысты расстралілі бацьку, закатавалі маці. Трывожна спалася на падлозе сляпому франтавіку, а раніцай...

Я на веранду дверь открыл,
Ногою что-то зацепил,
Нагнулся,
Шуплю рукой —
Ведро, чугунок небольшой.
В ведре — сметаны кувшинок,
Щепотка соли,
Хлеб, чеснок
И маленький стаканчик —
Мёд!
... Не спал со мною
Мой народ.

Пазбаўлены зроку, Г. Шутэнка валодае, так бы сказаць, інтуітыўным бачаннем. Гэта дазваляе яму ствараць яркія, непаўторныя вобразы. Як, напрыклад, у гэтым невялікім вершы:

Лежат в ладошках кленки
Росинки огоньки.

Сам, как травинки, товенький,
А листья велики.

Мне кажется, на цыпочки
Стал предо мною он,
Придет пора, поднимется
Над старым парком клен.

А як хараша перадае ён пачуццё прывязанасці да чалавека, якога кахае, галубіць, шануе? «Ты вошла с мороза. Будто розы пламенили на твоих щеках, улыбка грелась на губах, вызывая радостные слезы. И такою ты была хорошей, как березка в утреннем лесу. Ощутив на миг твою красу, стало легче мне с моею ношей».

Або возьмем гэтыя два чатырохрадкоўі: «Ты стояла слева, солнце сияло справа — мне казалось, что я стою между двух солнц»; «Пусть земной не вику красоты. Мне ли о потерянном жалеть? Я ведь мог от раны умереть — не узнав, что есть на свете ты».

У адным з ранніх вершаў «Мои глаза» Г. Шутэнка праўдзіва перадаў сваё адчуванне, калі даведаўся, што яго наршыце надрукавалі:

И вот пришла, пришла в ответ
Газеты свежей полоса.
С нее глядели в белый свет
Мои стихи — мои глаза.

Сказана афарыстычна. Асабліва гэта адчуваецца цяпер, калі Г. Шутэнка знайшоў сваё месца не толькі ў жыцці, але і ў літаратуры, прынамсі, у пазычым страі. Яго вершы ўбіраюць у сабе ўсю гаму фарбаў наваколля, напаяюцца трывогамі штодзёнасці, а значыць і сам аўтар адчувае сябе далучаным да ўсяго, чым жывуць людзі, што іх трывожыць і непакоіць. Той жа, хто бярэ кнігі Г. Шутэнка, чытае іх, перажывае хвіліны сустрэчы з паззіі светлай, эмацыянальнай і праўдзівай.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Векіпомнае

А ЛІСТУ — ПЯЦЬДЗЕСЯТ УЖО...

Сярод дарагіх майму сэрцу лістоў, што саргавалі душу ў гады вайны, — лісты ад народнага пазта Беларусі Якуба Коласа пасля яго ад'езду з Ташкента, Міхаса Лынькова, Элі Кагана з яго зваротным адрасам — Палявая пошта 70503.

Ліст гэты прыбыў у Ташкент, горад маёй эвакуацыі, які з ваеннай пары стаў для мяне і многіх людзей родным і блізкім.

На лісце штэмпель ташкенцкай пошты, пазначаны 22 чэрвеня 1944. Якое драматычнае супадзенне! Адрэаўлены 6 чэрвеня ліст прыбыў да мяне 22 чэрвеня — у дзень, калі загінуў, як потым высветлілася, франтавы карэспандэнт Эля Каган.

Чорны атранант, выразны почырк. Дзіўна, але і праз пяцьдзсят гадоў чарніла амаль не выцвіла. Стары сябра і сёння ў мяне нібы перад вачыма — яго каржакаватая постаць, чарнавокі ўсмешлівы твар.

Дарчы, ён паходзіў з інтэлігентнай настаўніцкай сям'і. Старэйшая сястра Роза ў гады грамадзянскай вайны працавала ў чырвонаармейскіх газетах, пасля, уступіўшы ў КПЗБ, доўгі час была на падпольнай рабоце ў Беластоку і Вільні. Мне выпала з ёй пазнаёміцца пасля вайны ўжо, і я даўю давалася з энергіі і нейкага ўнутранага імпульсу гэтай ужо даволі пажылай жанчыны, на долю якой выпала столькі выпрабаванняў. Жывучы ў Заходняй Беларусі, яна, адарваная ад сваёй сям'і, фактычна не ведала, як склаўся лёс яе малодшага брата Элі, не ведала, што ён вырас у таленавітага і цікавага яўрэйскага пісьменніка, творы якога ў перакладзе на беларускую і рускую мовы можна было ўбачыць ці не ў кожнай бібліятэцы.

Майстар кароткага апавядання, Эля Каган нячаста выступаў у перыядычным друку. Я неяк папракнула яго за гэта. Усмехнуўшыся, ён адказаў бы на поўным сур'ёзе: «Ты памыляешся, маё прозвішча вельмі часта з'яўляецца ў газетах. Асабліва сярод падлісаў пад некралагамі...»

Першае апавяданне Элі «Сэрца на вёслах» было напісана ў час вучобы ў Мінскай прафтэхшколе абутнікоў і апублікавана ў яўрэйскім часопісе «Эмес». А потым адна з адной выйшла яго кнігі: «Апавяданні і мініяцюры», «Горад без цэркваў» і «Дзіцячыя апавяданні».

Ён шмат ездзіў па Беларусі і вяртаўся з гэтых вандровак поўны ўражанняў ад убачанага. І не адзін сюжэт яго апавяданняў нарадзіўся, як ён сам прызнаваўся, у дарозе.

Ён шмат перакладаў творы беларускіх пісьменнікаў на яўрэйскую. У сваю чаргу некаторыя яго творы былі выдадзены ў беларускіх перакладах («Дружная сямейка», 1940). У 1979 годзе да сямідзсяцігоддзя з дня нараджэння выйшла ў перакладзе Яна Скрыгана кніга Э. Кагана «Моем зялёным».

Незадоўга да пачатку Айчынай вайны Эля Каган і яшчэ два беларускія літаратары Злік Аксельрод і Рыгор Бярозкін былі арыштаваны. Пасля вайны ўжо Рыгор Саламанавіч успамінаў, што праходзілі яны па адной справе — «антысавецкага агітацыя». Калі немцы падыходзілі да Мінска, калону знявольных павялі на ўсход па Маскоўскай шашы. Пад бамбёжкай з часткай палітычных вязняў канваіры расправіліся на месцы, але сямю-тату ўдалося ўцячы. Сярод іх былі Э. Каган і Р. Бярозкін, якія неўзабаве добраахвотнікамі пайшлі на фронт. Што тычыць іх трэцяга «подельніка» пазта Зліка

Аксельрода, дык ён застаўся ляжаць пры дарозе з чакіскай куляй у грудзях.

... У той час я шукала сваіх землякоў у шпітальных Сяродне-Азіяцкай ваеннай акругі, дзе амаль штодзень выступала перад параненымі. Неадступна шукала свайго брата Барыса, які сустрэў вайну студэнтам 3-га курса Мінскага юрыдычнага інстытута. Толькі пад канец вайны даведлася, што ён загінуў пад Ельняй. Два кароткія лісты Барыса з фронту, пазначаныя яшчэ ліпенем 1941-га, захавала яго жонка Зінаіда. Апошні ліст заканчваўся словамі: «Упэўнены, што яшчэ доўга будзем жыць разам!»

Паслала я ліст Элю Кагану, франтавы адрас якога мне паведаміў наш пісьменніцкі старшыня Міхас Ціханавіч Лынькоў. Эля, не марудзячы, адгукнуўся.

І вось ён — ліст, якому пяцьдзсят гадоў.

«6 чэрвеня 1944 года.

Дарагая Эдзі!

Атрымаў твой ліст. Рад за цябе, што дасягнула поспехаў. Гэта ж адзінае судзішце далёка ад роднай нашай Беларусі.

Што табе напісаць аб маім жыцці, аб маіх кавалерыйскіх практыкаваннях («Над канём і пад канём»)? Вельмі доўгая гісторыя, як сама вайна. Убачымся калі-небудзь, раскажу. Увогуле жывы-здоровы і адчуваю сябе няблага. Вядома, я не такі таўстун, якім быў да вайны. Пісаць не даводзілася, але ўсё ж некалькі разоў адсылаў матэрыял у яўр.-антыфашысцкі камітэт, ды і гэтымі днямі напісаў апавяданне. Кажуць, што я яшчэ не ссохнуў на вайне. Я сябе зусім добра адчуваю, але цяпер я трапіў у новую часць і яшчэ не зусім

абжыўся, сумую патрошку па новых і старых сябрах.

Твайго брата я не сустракаў. Ваюю ўжо трэці год і за гэты час я сустрэў на фронце толькі аднаго блізкага знаёмага — Цялесіна. Сустрэча была невыказная — якраз ля Дняпра на парозе БССР.

Калі я быў у Маскве, казалі, што Мальцінскі ляжыць недзе ў шпіталі, ранены. Але дзе, я так і не змог даведацца.

Што табе піша муж? Хто ў Ташкенце з нашых пісьменнікаў?

Перадай прывітанне ўсім знаёмым.

Асаблівае прывітанне перадай маме.

Будзь здарова.

Эля».

Франтавыя сябры Элі напісалі яго брату, як ён загінуў.

21 чэрвеня 1944 года пайшоў з заданнем рэдакцыі «Чырвоны артылерыст» на перадавую лінію. Цэлы дзень правёў пад агнём і не ўбярогся — адшукала яго разрыўная куля. Санітары падабралі Элю і адвезлі ў палявы шпіталь. На пытанне хірурга, як ён сябе адчувае, — Эля са сваёй звычайнай усмешкай адказаў: «Няблага. Я магу пачакаць. Аперыруйце таго — ён у больш цяжкім стане».

І гэтак, усміхаючыся, ён праз колькі хвілін памёр...

Сябры пахавалі Элю на чырвонаармейскіх могілках ля вёскі Зялья былой Палескай вобласці 22 чэрвеня 1944 года.

... Як я ўжо казала, мы з мамай атрымалі ліст ад Элі ў дзень яго гібелі. Зноў трымаю ў руках пажайцелы канверт, углядаюся ў напісаны на ім адрас. Дзве літары на ім нібы расплыліся. Успомніла, — над ім тады раптам горка расплакалася мая маці. Нібы прадчувала, што Элі Кагана ўжо няма на свеце.

Эдзі АГНЯЦВЕТ

ЁН БЕЗ ВЕРШАЎ НЕ МОГ...

На фронце літаральна з першых дзён вайны мы ішлі з Янкам Шыхаўцовым побач, як кажуць, «плячо ў плячо». І ўвесь час, усю вайну добра, па-салдацку сябравалі.

Янка перад вайной скончыў медтэхнікум і стаў фельчарам. З пачаткам вайны заняў пасаду камандзіра медыка-санітарнага ўзвода ў стралковым батальёне. Колькі параненых байцоў выратаваў ён са сваімі санітарамі!

Я да гэтага часу ўсё здзіўляюся: як гэта ён толькі знаходзіў гадзіну-другую, каб у такіх цяжкіх баявых абставінах пісаць яшчэ і вершы! Прызнаюся, я чытаў іх першым, а некаторыя і друкаваў у нашай дывізіённай газеце «Красноармеец», у якой быў адказным сакратаром.

Памятаю агітперш Я. Шыхаўцова «Фашыстаў баяцца — на свеце не жыць!» Памятаю і радкі з яго верша, якія былі вынесены ў загаловак: «Ганарыся, Грыгор'еўскі, арламі!» Верш быў прысвечаны байцам, што вызначыліся пры штурме Арла, за ўзяцце якога быў дадзены першы ў гісторыі Вялікай Айчынай салют. А Грыгор'еўскі Іван Фёдаравіч — малады наш генерал, камандзір нашай 348-й дывізіі.

Без вершаў мой таварыш і на фронце не мог ні аднаго дня. Ён біў ворага і пазычым словам!

Вясною 44-га, калі дывізія наша знаходзілася на адбітым у немцаў «пятачку»-плацдарме на заходнім беразе Друці, у раёне Рагачова, Іван Іванавіч ажыццявіў сваю даўнюю задуму: напісаў «Песню пра дывізію». Музыку да яе стварыў капельмайстар дывізіённага духавога аркестра мінчанін Міхаіл Нахімоўскі.

У вёсцы Сяліцкая ля Гомеля незадоўга да пачатку слаўтай аперацыі «Баграціён» наша дывізіённа выпускала невялікі пазычым зборнік з вершаў нашых аднапалчан пад назвай «Франтавы радкі». Вершы Янкі Шыхаўцова занялі ў ім самае пачаснае месца. Быў там і ўпершыню надрукаваны верш-рэзюме, прысвечаны памяці першага ў дывізіі Героя Савецкага Саюза Мікалая Сцяпанавіча Шаўлякова, які ў час жорсткага бою з фашыстамі цела сваім накрыў амбразуру німецкага дзота.

Разумею цяпер, як разумеў і тады, што вершы пазта-самавука былі далёкія ад пазычым дасканаласці, але пісаліся яны ад душы і чыстага сэрца. Вось чаму я, будучы пераведзеным з дывізіёнкі ў армейскую газету «Боевое знамя», прывёз туды добры стос твораў свайго сябра і друкаваў іх ці не штодзень у новай для мяне газеце. Рэдактару і калегам «пробы пяра»

пачынаючага літаратара былі таксама да густу...

Скончылася вайна. Мой сябар быў усё тым жа ўзводным камандзірам. А калі дывізія наша «сваім ходам» пайшла з-пад Берліна ў Беларусь і неўзабаве была расфарміравана, перад Іванам Іванавічам, як і перад іншымі аднапалчанамі, паўстала праблема: куды падацца пасля дэмабілізацыі? Калі б не аршанская красуня Дуля, Еўдакія Раманаўна, лёс бы, пэўна, склаўся па-іншаму. Янка ажаніўся і застаўся ў Оршы «на ўсё астатняе жыццё»: пакуль не памёр нядаўна ад другога інфаркту па дарозе з дому да бальніцы ў машыне «хуткай дапамогі»...

Працаваў Іван Іванавіч увесь пасляваенны час на мясцовай санэпідстанцыі. І па-ранейшаму, як і на фронце, пісаў вершы, прымаў самы актыўны ўдзел у рабоце літурткоюўцаў пры аршанскай раёнцы. Я і адшукаў Шыхаўцова праз многія гады дзякуючы гэтай літаб'яднанню: у «Літаратуры і мастацтве» неяк была інфармацыя пра аршанскіх літурткоюўцаў і там згадалася імя Шыхаўцова. Жыў я тады ў Малдове, працаваў карэспандэнтам «Літгазеты». І мы часта перапісаліся. А калі праз чэрць стагоддзя, ужо ў 77-м годзе,

вярнуўся на радзіму, Іван Іванавіч стаў частым маім госцем у Мінску, нярэдка дасылаў мне аршанскую газету са сваімі публікацыямі. А аднойчы атрымаў ад яго «сачыненне», прысвечанае маёй персоне. Летас я паехаў у Оршу, каб ушанаваць светлую памяць слаўнага пабраціма, франтавога таварыша, з якім столькі цяжкіх дарог прайшоў разам. І ўдава Шыхаўцова Еўдакія Раманаўна дазволіла мне пазнаёміцца з архівам мужа. Там я знайшоў нямала цікавага. Найперш — франтавы дзёнік і, вядома ж, вершы.

Рыгор ТАРАСЕВІЧ, былы ваенны карэспандэнт, удзельнік вызвалення Беларусі, ветэран вайны і працы Іван Шыхаўцоў. Здымак зроблены пад Арлом у 1943 годзе.

«ЮГАСЛАВІЯ, ЮГАСЛАВІЯ!..»

НАТАТКІ ЎДЗЕЛЬНІКА БЯЛГРАДСКАЙ МІЖНАРОДНАЙ СУСТРЭЧЫ ЛІТАРАТАРАЎ ПАД НЕЗНІКОМАЕ РЭХА ПРЫГОЖАЙ І ЎЗНЁСЛАЙ ПЕСНІ

НЯМА
МАЙСТЭРАНЬ?
ЗАТОЕ
ЁСЦЬ МЫТНІ...

У бліжэйшы час цэрквы Беларусі папоўняцца абразамі, канфіскаванымі на брэсцкіх і гродзенскіх мытнях. А там іх скапілася каля трох тысяч. Захоўваць іх ужо няма дзе — мясцовы музей і сховішчы не прыстасаваны для такой колькасці каштоўных помнікаў. Паходжанні яны, як паведаміў старшыня Дзяржаўнай інспекцыі па ахове помнікаў спадар Д. Бубноўскі, у асноўным расійскага, але з-за неарганізаванасці беларуска-расійскай мяжы затрымліваюцца на нашых мытнях з Польшчай. Згодна з Парыжскай канвенцыяй, дзяржава, з тэрыторыі якой былі вывезены творы мастацтва, мусіць даказаць свае правы на іх. Таму і знаходзяцца абразы на Беларусі каторы ўжо год, бо, у большасці крадзеныя, яны не зафіксаваны ў каталогах.

Адгукнуўшыся на просьбу ўладзікі Філарэта, ДЗНАС вырашыў перадаць беларускаму Экзархату 500 абразоў з умовай іх абавязковага вяртання, калі раптам знойдзецца ўладальнік. Але такая сітуацыя досыць нерэальная.

Н. К.

РОЗДУМ «БЕЛАРУСКАЙ ДУМКІ»

«В. Быкаў вывёў беларускую літаратуру на еўрапейскую арэну, пра што заўсёды марылі нашы лепшыя пісьменнікі. Нарэшце ён злучыў сваёй творчасцю век мінулы, век класічнай літаратуры, з векам наступным, які няўхільна набліжаецца і абяцае шмат новага, нязведанага» — так завяршае развагі пра творчасць В. Быкава ў сувязі з 70-годдзем народнага пісьменніка Беларусі М. Тычына.

Арткул яго «І вечны бой» змешчаны ў шостым нумары часопіса «Беларуская думка». У ім жа шэраг матэрыялаў, прысвечаных 50-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў: верш П. Панчанкі «Ебайце, які першы ступіў на беларускую зямлю», старонкі запіснай кніжкі А. Твардоўскага, артыкул У. Лемяшонка «Нахірунак галоўнага ўдару», успаміны І. Хазана «Няма нічога даражэй», нарыс А. Ваньковіч «Адрас пекла — Трасцянец» і іншыя публікацыі. Галоўны рэдактар «БД» У. Вялічка гутарыць з экс-спікерам беларускага парламента М. Дзям'янецам «Экстрэмізм у палітыцы — гіблая справа». У. Глушакоў («Моль у доме») разважае аб нашым складаным і супярэчлівым часе. У артыкуле М. Кузьміч «Берагі культуры і плынь жызця» — надзейныя пытанні нацыянальнага Адраджэння.

ХОРУ 114 ГАДОЎ

Тры дні на Беларусі выступалі званы ў Польшчы Акадэмічны хор ветэранаў імя С. Манюшкі горада Шрэмі Познаньскага ваяводства.

Гарачымі апладысмантамі і кветкамі сустракалі выступленне артыстаў у сталічным Доме ветэранаў, у пасёлку Азёрным пад Мінскам (мясціна, дзе нарадзіўся Станіслаў Манюшка), у санаторыі «Крыніца». Польшка спявакі (іх больш за 30 чалавек) выконвалі з вялікім майстэрствам свецкую і духоўную музыку польскіх класікаў, народнае песні, сучасныя творы. Самы старэйшы хор суседняй краіны выканаў і дзве песні на беларускай мове.

П. ГАРДЗІЕНКА

ВЫХОЎАЕ «МАЛЫШОК»

Апошнім часам выдавецтва «Народная асвета» і «Юнацтва» німаля робяць для таго, каб больш выпускаць дапаможныя літаратуры, што спатрэбіцца работнікам дзіцячых садкоў і ясляў у паўсядзёнай рабоце. Але яе не хапае. Вось тут і прыходзіць на дапамогу тыя, хто таксама атрымаў права займацца выдавецкай дзейнасцю. Скажам, Гомельскі абласны савет Педагагічнага таварыства выпускаў дыдактычны дапаможнік «Малышок». Матэрыялы падрыхтавала метадыст абласнога Інстытута ўдасканалення настаўнікаў Н. Шаршанькова. Дапаможнік садзейнічае развіццю круглагаду дзетак, дапамагае іх знаёмству з навакольным асяроддзем.

Падкрэслію адразу, што я сам напасіўся на гэтую публікацыю. Хоць раней мне рознымі органамі друку рабіліся прапановы даць ацэнку падзеям у СФРЮ, потым СРЮ і іншых рэспубліках былой федэрацыі. Я нават абяцаў выказацца, браўся пісаць, але кідаў. Гэта паўтаралася. Безвынікова. Ды так менавіта не без прычыны. Свой пункт гледжання ў мяне быў і ёсць. Больш як дваццаць гадоў займаючыся югаславістыкай, меўшы дачыненне як да тэорыі, так і да практыкі культурных сувязей з гэтай шматнацыянальнай краінай, я мусіў такі вывучаць, што называецца, пэўныя крыніцы і філалагічнага, і этнакультуралагічнага, і гісторыка-палітычнага кшталту. Уласна палітыка мяне цікавіла менш за ўсё. Хоць і ў гэты плане складалася нейкі досвед, прычым не толькі кніжны. Даводзілася шмат разоў выязджаць, вандраваць па краях, што былі тады ў межах аднаго дзяржаўна-палітычнага ўтварэння, а цяпер сталі размежаванымі. І жыццё я назіраў не на зверху рэкамендаваных маршрутах, не з сілона турыстычнага аўтобуса ці спецыяльна прызначанага аўтамабіля, у суправаджэнні гідаў з гладка прычасанай інфармацыяй. Так што фармальнае права «дзеікнуць» было. Але ж ці дастаткова яго? Узнікала сумненне, ці стасуецца зведанае мною ў мірны час з рэальнасцю новых, ваенных, умоў. Краіна, якую я палюбіў, развальвалася, палыхала. А за падзеямі, што ў нас адгукаліся пяцірадовай газетнай альбо двухмінутнай ТБ інфармацыяй, для мяне бачныя былі канкрэтныя людзі, мае добрыя калегі і сябры, вайноў пастаўленыя па розныя бакі ад шматлікіх ліній франтоў. І мне больш чым каму трэба было страхаватца ад суб'ектывізму, непазбежнага, а разам з тым балючага на ўспрыманне.

За інфармацыяй, натуральна, сачыў. Здзіўляюся многаму, асабліва — старэцтвам, шырока распаўсюджаным і таму ўжо прынятым за ісціну, прынамсі, замацаваным у свядомасці масы, якая другой інфармацыі не мела і не мае. Дазволю сабе спыніцца на некаторых момантах.

Часта без агаворак падаецца сцвярдзенне, што Югаславія ўтворана па ўзоры і падабенстве Краіны Саветаў, за якой ішла следам, пераймаючы вопыт, гэтаксама рыхтуючы свой крах, бо займалася «зліццём нацый» і да т. п. Уласна, параўноўваць дазваляецца што хочаш з чым хочаш. І падабенства, калі парупіцца, можна выявіць. Скажам, тое, што ў дадзеным выпадку адна і другая дзяржаваў — федэратыўныя, шматнацыянальныя, шматканфесійныя, што ў абедзвюх былі дыктатары з магутнымі рэпрэсіўнымі апаратамі. Усё гэта трэба ўлічваць. Разам з тым, аднак, улічваць і другое. Напрыклад, што ідэя югаславіянства (пад рознымі назвамі і лозунгамі) існуе шмат стагоддзяў, што Югаславія — як краіна — утварылася ў выніку Версальскага дагавора, ад Саветаў незалежнага, і называлася Каралеўствам сербаў, харватаў і славенцаў, што новае ўтварэнне, пасля новай сусветнай вайны, тэрытарыяльна амаль паўтарыла папярэдняе, толькі надаўшы (так ці інакш) большыя правы народам — аб'яднала шэсць рэспублік ды вылучыла яшчэ два аўтаномныя краі. Разгортваючы параўнанне далей, нельга таксама абмінуць увагаю тое, што літаральна праз тры гады пасля ўтварэння ФНРЮ, пазней перайменаваная ў СФРЮ, павяля не «прасавецкі», а «антысавецкі» курс. І, між іншым, Голы востраў, палітычны канцлагер той пары, змяшчаў амаль выключна западозраных у сімпатыі да СССР і рускага, што б гэта ні было. Старэйшае пакаленне памятае, чым поўніліся старонкі нашых газет канца 40-х — пачатку 50-х, ды і наступных гадоў. Не толькі людзям сталага веку вядома, што Югаславія адмяжоўвалася нязменна ад СЭУ, ігнаравала членства ў Варшаўскім саюзе, была заснавальніцай і лідэрам «руху недалучаных». Можна заўважыць, што з 1948 года так званы Запад нават успрымаў гэтую краіну як сімвал антытаталітарызму, дапамагаў ёй грашыма, харчаваннем і іншымі сродкамі.

Паводле асабістых уражанняў, я б адважыўся, хоць і рызыкуючы, на такое абавуленне: Югаславія сваім вопытам правярыла тое, што ў нас называлася сацыялізмам, і тое, што называлася пера-

будовай, і тое, чаго мы так баімся ў перспектыве, ды, нібы заклятая, сунемся да яго. Каб правільна зразумелі, удакладню, якімі лозунгамі кіравалася грамадства СФРЮ апошняга часу: «Дэмакратыя», «Самакіраванне», «Нейтралітэт», «Адкрытыя межы», «Узаемапавага і раўнапраўнасць міжнародных стасункаў», «Узаемавыгадны гандаль». Апроч таго, падкрэслію, што пасля смерці Ёсіпа Броза Ціта замацаваўся ратацыйны прынцып кіравання Федэрацыяй — па чарзе прадстаўнікі ўсіх рэспублік, што сфера гандлю і абслугоўвання была пераважна прыватнай, што калгасаў у сельскай гаспадарцы амаль не было, а таму цэны кірмашу заўсёды трымаліся ніжэй за крамныя, што працаўладкаванне вялося ледзь не паўсюдна паводле конкурсаў, а беспрацоўе лічылася нормай, тады як прадпрыемствы мусілі «выплываць» самастойна і асвойваць замежны рынак — дарэчы, з многімі канкурэнтаздольнымі таварамі, рабсілай таксама. Там і стабілізацыяй сваёй валюты доўга займаліся, і нейкай канверсуемасці дасягалі, і малюнкi на банкнотах мянялі, і «чарнуху» выдавалі.

Недапушчальным лічу таксама накладваць на югаслаўскую сітуацыю савецкія і постсавецкія ўяўленні пра федэрацыю-канфедэрацыю. На мой погляд, там па сутнасці апошнія дзесцігоддзі было канфедэратыўнае ўладкаванне. Адзін толькі прыклад з пачатку 80-х: абшчына Бялграда (сталіцы Федэрацыі і Рэспублікі Сербіі) вядзе доўгія перамовы, каб купіць пшаніцу ў Ваяводзіны (аўтаномнага краю менавіта ў складзе Сербіі). Даводзілася. Купіць за канверсуемую валюту. Даведаўшыся пра гэта, я тады не мог паверыць, што такое магчыма. А падобныя прыклады як у палітычнай, так і эканамічнай сферах безліч. Дзіўна толькі, што абагулены іхні вопыт не скарысталі як след ні эсэсэраўскія, ні эсэнцаўскія тэарэтыкі. Можна было навучыцца на чужых памылках.

Распад Югаславіі сусветнымі і нашымі сродкамі інфармацыі вітаўся. А я і дагэтуль не магу адкараскацца да сумнення, ці правільна так рэагаваць. Яно так, права нацыі на самавызначэнне — святое права. Аднак у гэтым выпадку, з былой Югаславіяй, таксама як і з былым СССР, аб'ектыўна праграмавалася жорстка калізія, палітыкі змешваліся паняцці «права нацыі» — «права тэрыторыі», «права на самавызначэнне» — «права аддзялення», «межы этнічныя» — «межы дзяржаўныя», «непарушынасць межаў» — «гістарычнасць межаў» і г. д. Небяспека яшчэ звязана і з тым, што на югаславіянскія народы спакоўнеку дзейнічалі рознай арыентацыі знешнія сілы, стварыўшы кожная сваю зону ўплыву. На цяперашні момант, адпаведна, уздзеянні зноў мусіць праўліцца, уплывы паларызуюцца навідавоку, у формах розных, ды сутнасці адной — падтрымкі таго ці іншага боку, зацягненага супрацьстаяннем, ужо ваенным, а ў выніку адстойванне сваіх геапалітычных інтарэсаў пры новым раскладзе сіл у Еўропе і свеце.

Асэнсоўваючы рэальныя вынікі згаданай паняццыйнай лытаніны, трэба кожны элемент сітуацыі канкрэтна бачыць як «рэзч у сабе». Скажам, адно — калі на падставе рэфэрэндуму выходзіць са складу федэрацыі больш-менш этнічна цэласная Славенія. Іншае — абвешчэнне самастойнасці ў ранейшых межах Харватыяй. І ўжо зусім не падобнае — тое, што патрабуе дзяржаўнага суверэнітэту Боснія і Герцагавіна, у якой няма адзінай нацыі, паводле традыцыйных разумеванняў, а штучна ўтворанае азначэнне «мусліман»-мусульманін можа дарэшту скасаваць лагічныя падыходы і перспектывы ўладкавання, паколькі прадугледжвае ўлік аднаго канфесійнага крытэрыю і абсалютызаванні ўтвораных гэтаксама азначэнняў «праваслаўны», «католік», «пратэстант», «іудзей» плюс удакладненні ў этнічнай прыкметы: серб-мусульманін, харват-праваслаўны, мусульманін з некалі змешанай сям'і ад бацькі серба і маці харваткі... Сімптаматычна, што нават на момант абвешчэння (і прызнання многімі краінамі замежка) Боснія і Герцагавіна суверэннасці ў класічным разуменні проста не мела і мець не магла. Яе насельніцтва складалі тры этнаканфесійныя абшчыны, да таго ж не ўсюды кампактна размешча-

ныя, у пераменных суадносінах, калі браць дэмаграфічныя паказчыкі розных часоў. Пры гэтым важна, што спакоўнеку Босна з'яўлялася палігонам сутыкнення інтарэсаў розных сіл. І выхалены асобна гістарычны перыяд можа скарыстоўвацца любым зацікаўленым цяпер бокам. У той час калі паразуменне магчымае толькі пры ўліку ланцуга змен, пераарыентацый, рознаскіраваных чыннікаў ад старажытнасці і да апошняга часу, а таксама з поглядам у будучыню. «Гарачыя кропкі» заўжды існуюць пры падтрымках звонку. Інакш бы «ахаладалі». А так могуць стагоддзі тлець. Як у Ліване, куды яшчэ ў 1859 годзе, на падставе рашэння міжнароднай канферэнцыі, Англія і Францыя ўводзілі свае войскі. Канфлікт у Босніі і Герцагавіне, трэба прызнаць, не мае перспектыву на справядлівае ўрэгуляванне да той пары, пакуль знешняя вялікія сілы даюць толькі пра свае інтарэсы, не звязаючы на ахвяры, страты, якія нясе карэнны люд. Удумаем-ся: на перыяд лета 1992 года ў рэспубліках былой СФРЮ налічвалася 2,3 мільёна бежанцаў; апошнім часам называюцца лічбы намнога большыя, ды і прыведзеная азначае — кожны дзесці!

У такіх звадах не бывае пераможцаў. І так званыя міратворцы здольны прыняць хіба што часовыя меры. І заклікі націснуць на адзін з бакоў, сербскі, бязгледзя. А ўжо размовы пра карысць бамбардзіроўкі Бялграда, калі не дапамагае блакада, — наогул вар'яцтва, бо гэта ж горад пакуль што мірнай краіны.

Што ж, як бы там ні было, а мусова лічыцца з рэальнасцю ўтварэння Рэспублікі Сербская Краіна ў Харватыі і Рэспублікі Сербскай у Босніі і Герцагавіне. Яны абвешчаліся на падставе рэфэрэндуму. Прычым першая з названых вось якія мела вынікі: галасавалі 95%, за суверэннасць — 98,6%. Логіка працэсаў тая самая, што ў суверэннацыі былых рэспублік СФРЮ. Але рэакцыя чамусьці іншая. Чаму?

Пытанні з'яўляюцца і ў многіх іншых выпадках. Тады, напрыклад, калі нашы журналісты закранаюць «вядкасербскую ідэю», разумеючы яе гэтаксама як вялікарускую. Тыпалагічны падыходы свой сэнс маюць. Але з іх дапамогаю высвятляецца не толькі падабенства. Яшчэ больш важнымі з'яўляюцца адрэзненні, якіх шмат. Возьмем хоць бы колькасць паказчыкі. У адносінах да агульнай колькасці насельніцтва СФРЮ сербы складалі не намнога болей за трэцюю частку. І ў складзе Рэспублікі Сербія прыкладна 75—80%. Усяго ў свеце іх — каля 12 мільёнаў. Істотна таксама, што на працягу стагоддзяў народ падзяляўся прымуова захопнікамі, з яго вылучылася па этна-дзяржаўным самавызначэнні такая супольнасць, як чарнагорцы, а яшчэ і згаданая вышэй — «муслімань». У сацыялістычнай Югаславіі кіраўніцтва нельга лічыць сербскім, калі мець на ўвазе ключавыя фігуры — Ціта, Піядэ, Кардэль, Бакарчы, ды і пазнейшую генерацыю федэральных кіраўнікоў, дзяржаўных і партыйных функцыянераў. Апошнім часам нашы журналісты і публіцысты захапілі тэзісам: «У Сербіі ўладу захапілі камуністы», маючы на ўвазе Мілошавіча. Але ж тыпалогія і тут павінна скарыстоўвацца паслядоўна, бо тое самае адбылося ў выпадку з лідэрамі амаль усіх і югаслаўскіх, і савецкіх былых рэспублік, прычым на падставе выбараў. Нашто голас народа адзін раз падаваць голасам Божым, а другі — д'яблавым? Дарэчы, я меў магчымасць трохі паназіраць, як ішла перадавыбарная кампанія ў Сербіі тады і як ідзе цяпер. Магу засведчыць, што антыкамуністычныя настроі і было, і зараз ёсць значна больш, як у нас. У тых выбарах, між іншым, бралі ўдзел многія партыі, сярод якіх, апроч Сацыялістычнай, лідэрам якой з'яўляецца сённяшнім прэзідэнт Мілошавіч, запам'яталіся акцыі Радыкальнай, Дэмакратычнай, Дэмакратычна-рэформісцкай, Сербскага руху абнаўлення. Праз месяц там выбары зноў. Пабачым, каго народ заслугоўвае. А каб спектр удакладніць, адзначым, што з-за мяжы вярнуўся прынц Томіслаў, і манархічныя настроі таксама падтрымліваюцца шэрагам партыі — напрыклад, Усясербскім саюзам, Раялісцкім рухам, Святаўсцкім (Св. Савы) аб'яднаннем, — ахопліваючы

розныя сацыяльныя групы. Карацей кажучы, пры бліжэйшым разглядзе проста развейваецца міф наконт суцэльнакамунікацый, антыдэмакратычнай па прыродзе Сербіі. Можна зразумець, паводле той самай тыпалогіі, што азначаюць такія характарыстыкі ў мікпартыйных дыскусіях, калі бураленяць перадвыбарчыя страсці. Можна таксама зразумець, але ўжо інакш вытлумачыць, скарыстанне іх на міжнародным узроўні, прычым у сітуацыі асабліва далікатнай, калі гэта не проста прапаганда, але і апраўданне санкцый супраць цэлага народа. Так, ёсць сярод яго носьбіты ідэі збудавання «Вялікую Сэрбію». Толькі гэта суадносіцца не з уяўленнямі пра Вялікую Расію, Вялікі Кітай, Вялікую Брытанію, а суіснуе з ідэямі Вялікай Албаніі, Вялікай Харватыі, Вялікай Венгрыі і іншых, пры фарміраванні новага палітычнага клімату на прасторах былой федэрацыі, рэгіёна, Еўропы і, адпаведна, свету.

Пэўна, такімі пытаннямі трэба каб займаліся тыя, каму належыць па абавязку. Мы, у адрозненне ад прафесійных палітыкаў, маем права на асабісты меркаванні, у тым ліку і на памылкі. Разам з тым далёка не бяскрыўдным з'яўляецца распаўсюджванне інфармацыі, якая даходзіць «праз пятыя рукі», часта пераніцаваная, у своеасаблівай упакоўцы. Грэх было б усіх агулам вінаваціць у свядомай дэзінфармацыі. Яна ўзнікае па розных прычынах і з розных крыніц. Таму, відаць, часта выглядае праўдападобнай. На тым бы можна было і рукамі развесці. Каб не адзін небяспечны сімptom: сярод нас усё болей і болей ахвочых паказаць сябе стратэгамі, назіраючы бой з беларускага далёку. Што ж, паводле шматгадовай традыцыі нам да ўсяго была справа — каб «землю крестьянам в Гренаде отдать» (якраз тады, калі ў сваіх сялян уласную зямлю адбіралі), каб Лумумба перамог, каб Луіса Карвалана вызвалілі... Зараз таксама без асаблівых рэфлексій і аглядак можна салідарызавацца з папулярным тэлекаментарам ці журналістам-міжнароднікам з цэнтра, няважна, бліжняга ці дальняга. Яшчэ менш адказнасці і больш упэўненасці, калі на адлегласці выказваеш давер асобам, якія ўпаўнаважаны быць назіральнікамі ад міжнародных арганізацый, асабліва ААН. Іхнія пункты гледжання трэба браць пад увагу. Але ж не забываючыся і на погляды вацэй, залітых слязьмі ды крывёю: з-над краю сынавай магілы, з-пад гусеніц танка, з-за дроту імправізаванага канцлагера, скрозь шчыліну ў аканіцах прадзеда бабудававай, а раптам невядома кім акружанай і незразумела за што падпаленай хаты. Абсалютная вага такіх пунктаў гледжання, бадай, не менш значная. Хоць сумленна ўзважыць, падагульваючы, гэта цяпер нікому не дадзена. Пакідаецца гісторыкам.

А мы нашто? А на тое, каб не знікла канчаткова вера ў праўду, у яе выратавальную місію. Натуральна, пры ўмове, што нас саміх яшчэ не пакінула спагядлівасць да пакут народаў-братоў, што нам неаб'якава будучыня свету і нашых лёсаў у ім, так блізікім да чарговага, страшнейшага за ўсе папярэднія, катаклізму. Калі ж зусім канкрэтна і «па-простаму», не лішне задаць (кожны сам сабе) вось якое пытанне: а які сэнс рабіць выгляд, што мы, пры ведах, набытых па праграме савецкага «лікбезу», можам лёгка рашаць любыя ўраўненні вышэйшай палітыкі, з многімі невядомымі? Ставячыся да такіх галаваломак — тут важна ўлічыць першаснае значэнне слова, — падобна як да задачка з абавязковага курсу пачатковай школы, мы не проста дэманструем сваю наўнасць, не толькі паддаёмся грэху безразважнасці. Жудасна, што бяромся аперываваць нейкімі адцягнутымі, чыста ўмоўнымі велічынямі замест канкрэтных плошчаў той ці іншай этнапрасторы, тэрмінаў залежнасці альбо суверэннасці народаў, працягласці жыцця масы рэальных людзей і знішчэння імі адзін аднаго, колькасці ахвяр, што павялічваецца няспынна, пакуль у нас ёсць ахвота падтрымліваць дыстанцыяваны і абагулена-безадносны чужы погляд.

Хоцання верыць, што асвятленню, а не зацяменню чарговай дзеі югаслаўскай трагедыі магло б паслужыць убачанае, пачутае, перажытае літаратарам у асяроддзі да яго падобных, не палітыкаў, не воінаў, не аколных карэспандэнтаў. Няўжо будзе лішняй такая, дадатковая інфармацыя дзеля роздму?

Захляючыся ад мажлівых папрокаў, павінен удакладніць: далей выказваюцца непасрэдна ўражанні з новай, як там яе называюць, «тэрыі Югаславіі», а калі зусім канкрэтна — з Сербіі, адносна Сербіі, паводле Сербіі, рэспублікі, у якой гэтым разам давалася пабыць.

Працяг будзе

Векспомнае

ПЕРШАЯ БЕЛАРУСКАЯ

З усіх цікавых фотаздымкаў, якія прынес у «ЛІМ» са свайго асабістага архіва кампазітар Генрых Вагнер, найбольш прыдатным для друку аказаўся толькі гэты. І сведчыць ён пра гістарычны факт з жыцця творчай інтэлігенцыі Беларусі — тых артыстаў, музыкантаў, якія былі поруч з салдатамі Савецкай Арміі, адмыслова спрычыняліся да іх цяжкай і трагічнай ваеннай ношы, дзялілі з імі радасць Вызвалення, святкавалі Перамогу.

Пра тое, што зведаў-перажыў сам Генрых Вагнер падчас апошняй суветнай вайны, якая пачалася для яго, юнака, менавіта як суветная, яшчэ ў 39-м, у Польшчы, адкуль ён вымушаны быў з'ехаць і шукаць ратунку на Беларусі, — пра тое мусіць быць сказана (дзій ўжо сказана) асобна. Ваенныя пучавіны зьявілі яго з Георгіем Менглетам, Леанідам Уцэсавым... Гэтыя ды іншыя чалавечыя, прафесійныя кантакты паспрыялі таму, што малады патомны музыкант Г. Вагнер выйшаў з вайны сапраўдным артыстам; будучы піяністам-канцэртмайстрам, мог узяць у рукі й акардон, падтрымаць саліста, аздобіць пастаноўку франтавога тэатра ўласнай музыкой...

Беларусь, куды ён вярнуўся пасля вызвалення рэспублікі ад фашысцкіх акупантаў, зрабіла на Г. Вагнера балючае, гнятлівае ўражанне разбуранай, абрабаванай краіны. Стоячы ў Мінску на Прывакзальнай плошчы, ён бачыў жудасную панараму зруйнаванага горада з ацалелым гмахам опернага тэатра. Малады музыкант стаў студэнтам кансерваторыі і наведваў заняткі ў вядомым будынку на плошчы Свабоды, у якім месцілася таксама і музычная школа, і вучылішча, прычым выкладчыкі ды прафесары жылі тамсама са сваімі сем'ямі, а зранку тое жылло ператваралася ў вучэбныя класы.

Дык вось, аднойчы (было гэта ў 45-м) студэнту Вагнеру паведамілі, што ён у якасці піяніста-канцэртмайстра ў складзе спецыяльна сфарміраванай брыгады майстроў мастацтваў Беларусі мусіць выпраўляцца ў Германію. Вылет спецыяльнага самалёта быў прызначаны на раніцу наступнага дня. Для студэнта, які не меў нават прыстойнай кашулі, каб паказацца на ўрачыстым канцэрце, гэта была поўная неспадзеўка, аднак усе «аргпытанні» ўдалося хутка вырашыць.

— Для мяне, студэнта кансерваторыі, гэта была радасная і пачэсная падзея, — успамінае народны артыст Беларусі прафесар Генрых Вагнер. — Уявіце сабе: ляцець у Берлін па запрашэнні асабіста маршала Жукава для выступлення перад воінамі-пераможцамі! Апынуцца ў першай беларускай канцэртнай брыгадзе, у асяроддзі такіх выдатных дзеячў культуры і мастацтва, якія ўжо тады былі легендамі! Оперныя спявакі, віртуозныя музыканты, салісты балета. Я не называю ганаровыя званні, дастаткова назваць імяны:

Александроўская, Жыновіч, Аляксеева, Млодак, Дзянісаў, Балюцін, Мурамцаў, Нікалаева, Дрэчын, Талкачоў; у складзе брыгады былі таксама салістка філармоніі Альшэўская ды чыгальніца Грыгор'ева.

Пасялілі нас непадалёк ад Патсдама, у Бабельсбергу. Штодня давалі для вайскоўцаў па некалькі канцэртаў. Рэпертуар быў разнастайны: гэта, вядома, і песні, якія гучалі тады паўсюль і жылі ў сэрцы кожнага салдата; гэта і класічная музыка, і класічная харэаграфія, і народны танец, і мастацкае слова. Прымалі беларускіх артыстаў выдатна. І амаль што раз пасля канцэрта да нас падыходзілі салдаты-беларусы, наладжвалася цёпла гутарка, землякі распывалі нас: а што там, на радзіме? Ці былі мы пасля вызвалення ў Віцебску, у Мёрах, у Магілёве? Прасілі раскажаць, як там. Мы ж былі першымі пасланцамі Бацькаўшчыны...

У адзін з дзён нашай вандрукі па просьбе камандавання германскі прафесар пазнаёміў нас з адметнасцямі знанага палаца Сансусі. З цікавасцю праязджалі па Берліне, падзеленым на сектары. У Доме афіцэраў у Патсдаме мелі сустрэчу з маршалам Жукавым, дзе ў прысутнасці генералітэта маршал асабіста выказаў падзяку першай беларускай брыгадзе за мастацтва высокага ўзроўню, якое прадэманстравалі нашы артысты. Дарэчы, было прыемнай нечаканасцю тое, што салдаты шматнацыянальнай савецкай арміі цёпла прымалі не толькі беларускія народныя песні, але і віртуознае гранне на цымбалах: падыходзілі пасля да Іосіфа Іосіфавіча Жыновіча, цікавіліся інструментам, задавалі пытанні...

Сёння, калі ўсенародна святкуецца 50-годдзе вызвалення Беларусі, асабліва яркімі робяцца ўспаміны пра мінулыя вайны, пра першыя сустрэчы на вызваленай зямлі, пра нялёгка гады адраджэння сталіцы ды іншых гарадоў, куды ўвесь пасляваенны час прыводзілі Генрыха Матусавіча Вагнера канцэртныя маршруты, творчыя справы. Успамінаецца і гэты эпізод з далёкага 45-га, калі палонены Берлін быў падзелены на «зоны ўплыву» толькі сціплымі вулічнымі шыльдачкамі, паўз якія імчала ўжо не франтавая, а першая мірная брыгада лепшых беларускіх артыстаў.

С. Б.

СЛОВА НОВАГА ПАКАЛЕННЯ

На гэтым тыдні ў Мінскай мастацкай вучэльні прыходзіла абарона дыпломных работ. Сёлета ў творах, прадстаўленых на разгляд Дзяржаўнай камісіі, дамінавала нацыянальная тэматыка. Дыпломнікі звярталіся да этнаграфічных і гістарычных матываў. Часам у даволі прасталінейнай форме, але заўжды шчыра. А менавіта шчырасць — найгадоўнейшы крытэрыў творчасці. Абарона дае падставы гаварыць пра паступовае фармаванне ў беларускім мастацтве новага напрамку, новага светапогляду, новай сістэмы каштоўнасцей. Для новай генерацыі мастакоў слова «Беларусь» мае не толькі палітычны, але і эстэтычны сэнс.

Да нядаўняга часу Мінская мастацкая вучэльня была чымсьці накшталт першай ступені для тых, хто збіраецца атрымаць вышэйшую мастацкую адукацыю, своеасаблівым падрыхтоўчым аддзяленнем Беларускай акадэміі мастацтваў. Сёлетнія дыпламы сведчаць, што немалая частка выхаванцаў вучылішча падрытэравана для самастойнай работы і можа далей удасканальвацца ў сваёй прафесіі без настаўніцкай апекі. А вучыцца мастак усё жыццё...

П. В.

ЛІМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Заснавальнікі:
Саюз пісьменнікаў Беларусі
і Міністэрства культуры і друку
Рэспублікі Беларусь

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалеў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар

Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

Андрэй ГАНЧАРОЎ

першы намеснік галоўнага рэдактара

Юрась ЗАЛОСКА

Міхась ЗАМСКІ

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Барыс ПЯТРОВІЧ

намеснік галоўнага рэдактара

Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,

вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі

332-461

намеснік галоўнага рэдактара

332-525, 331-985

аддзель:

публіцыстыкі 332-525

пісьмаў і грамадскай думкі

331-985

літаратурнага жыцця

332-462

крытыкі і бібліяграфіі

332-204

паэзіі і прозы 332-204

музыкі 332-153

тэатра, кіно і тэлебачання

332-153

выяўленчага мастацтва

і аховы помнікаў 332-462

навін 332-462

мастацкага афармлення

332-204

фотакарэспандэнт 332-462

бухгалтэрыя 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".

Рукапіс рэдакцыя не вяртае
і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі
і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах
Друкарня "Беларускі Дом друку"

Індэкс 63856. Наклад 11.194.

Нумар падпісаны 30.06.1994 г.

Д 123456789101112
М 123456789101112

Тэлебачэнне

ПАНЫДЗЕЛАК, 4.07

Беларускае тэлебачанне

9.05 Пад купалам Сусвету
9.15 Пяць хвілін на жарты
9.20 «Пасля Перамогі», прэм'ера, с. 1
9.55 Існасць
10.25 «Скрыжаванні вайны», тэлеспектакль, ч. 1
11.15 «Шматгалоссе»
13.30 Навіны
13.40 Экран — абітурыенту. Матэматыка. Фізіка. Гісторыя
15.05 Тэлебачанне
16.00 Навіны (Брэст)
16.15 «Літары на мармур», к/ф
16.50 Навіны
17.00 «Ой, лятала шэра перапёлка», «Свет у гліне», д/ф
17.25 Навіны Бі-бі-сі
18.00 «Вялікая Айчынная», с. 15
18.50 Да Дня незалежнасці ЗША. Выступленне Часовага Паверанага ў Справах ЗША ў Рэспубліцы Беларусь Дж. Крола
19.00 «Планета людзей»
19.20 Л. Абелівіч. «Партызанскія баллады»
19.40 I Міжнародны пленэр імя Марка Шагала ў Віцебску, ч. 1
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 Пяць хвілін на жарты
21.40 «Талесабрына»
21.45 Спартыўны тэлекур'ёр
22.05 Пад купалам Сусвету
22.15 I Міжнародны пленэр ў Віцебску, ч. 2
23.15 Ніка
23.30 Надвор'е
23.40 «Цазар-заваўнік», м/ф (Італія)

Канал «Астанкіна»

5.30 Раніца
8.00 «Як лісы з курамі пасябравалі», мульт
8.20 Паглядзі, паслухай...
8.45 «Дакая ружа»
9.10 «Ты памятаеш, таварыш?»
10.00, 15.00, 17.00, 20.00 Навіны
10.20 «Вяртанне», н-т/ф
15.25 Наш музычны клуб
16.00 Зорная гадзіна
16.40 Кампанія «Мір»
17.25 Свет сёння
17.40 Азбука ўласніка
17.50, 20.30 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дакая ружа»
18.55 Мужчына і жанчына
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.40 Футбол. 1/8 фіналу. У перапынку — Навіны
0.25 Імгненні вялікага футбола
0.40 Прас-экспрэс

Канал «Росія»

6.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелявых людзей
7.30 Вуснамі дацяці
8.00 Навіны Бі-бі-сі
8.30 «Люсы», д/ф
9.00 «Кашчэй Бессмяротны», м/ф
10.25 Кіно ў ліпені
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Мульці-пульці
15.30 Прыгоды вайчэра
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.35 «Ураччэ выклікалі?»
16.50 Бізнес у Расіі
17.20 Свята кожны дзень
17.30 Выратаванне 911
18.30 «Жанчыны свету», д/ф
19.25 Падрабязнасці
19.35 Л. Мінелі ў Расіі
21.00 Без ратушы
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 ЭКП
22.45 Аніматэка

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Адам і Ева +
13.30 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца», с. 7
14.20 «Песня», мульт
14.45 «Страсці», м/ф (Італія), с. 1
16.20 «Зачэпныя слезы», мульт
16.30 Парад кветак Галандыі
16.45 «Турэцкае кап'е», м/ф
18.10 Мультифільмы
19.05 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца», с. 7
19.55 Пляжны вайейбол
20.45 Тэлеслужба бяспекі
20.55 Свет мастацтва
21.25 Тэлемагазін
21.30 Будні
22.00 Спорт, спорт, спорт...
22.10 Ваш стыль
22.20 «Свет мастацтва»

АУТОРАК, 5.07

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Эканаміст
8.20 Пад купалам Сусвету
8.30 «А старыя людзі казалі...», д/ф
8.50 Надвор'е
9.00 Мультифільмы
9.25 Пяць хвілін на жарты
9.30 «Цазар-заваўнік», м/ф (Італія)
11.20 «Скрыжаванні вайны», ч. 2
12.10 «Нов і К»-топ-10
13.10 «Жыццёпадзел». Пазт К. Жук
13.30 Навіны
13.40 Экран — абітурыенту. Матэматыка. Фізіка. Беларуская літаратура
15.10 «Спатканне з вальсам», канцэрт
16.00 Навіны (Віцебск)
16.15 «Халады ў пачатку вясны», к/ф
16.45 Навіны
16.55 Існасць
17.25 Навіны Бі-бі-сі
18.00 Эканаміст
18.10 «Вялікая Айчынная», с. 16
19.00 Эканамічная хваля
19.45 Крымінальная хроніка
20.05 «Пяць вершаў каралевы Марыі Сцюарт», вакальны цыкл Р. Шумана
20.25 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Пасля Перамогі», прэм'ера, с. 2
22.10 Пад купалам Сусвету
22.20 «Час выбраў нас», с. 4
23.30 I Міжнародны пленэр імя М. Шагала ў Віцебску, ч. 3
0.30 Ніка
0.45 Надвор'е

Канал «Астанкіна»

5.30 Раніца
8.00 Аглядрынку нерухомасці
8.15 Вялікая нотка
8.35 «Басножкі і яе сябры», мульт
9.00 «Дакая ружа»
9.25 Прытанне з Грэндфлау
9.45, 23.15 Прас-экспрэс
10.00, 15.00, 17.00, 20.00, 23.00 Навіны
10.20 «Джэйс і Вустэр»
15.25 «Вайна гобатаў»
15.50 Паміж намі, дзяўчынкамі...
16.05 Рок-урок
16.40 Планета
17.25 Документы і лёсы
17.40 Знак пытання
17.50, 20.35 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дакая ружа»
18.55 Тама
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 З першых рук
20.55 Залаты шлягер
21.45 «Пунсовы першацвет», м/ф (ЗША — Вялікабрытанія), с. 1
23.25 Футбол. 1/8 фіналу

Канал «Росія»

6.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелявых людзей
7.30 Дзяткаўскі шоу
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.30 Ранішні канцэрт
8.45 Без ратушы
9.40 Тэлегазета
9.45 «К-2»: «Фрак народа»
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Дацяці музычны фестываль
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 Ваша права
17.05 Чалавек справы
17.40 Свята кожны дзень
17.50 Нікто не забыты
17.55 Музыка на дэсэрт
18.10 L-club
19.25 Падрабязнасці
19.35 Рапарцёр
19.55 Футбол. 1/8 фіналу
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 «Сяродзэрх камяню», м/ф

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца», с. 8
14.20 «Адважныя джыгты», мульт
14.45 «Наш чалавек у Сан-Рэма», м/ф
16.35 Тэлемагазін
16.40 «Прадавец птушак», т/ф
17.40 Адрыўка для саба Расіі
18.10 «Заяц, Скрып і скрыпка», мульт
18.55 «Шлюб», мульт
19.05 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца», с. 8
19.55 «Юсі Ватанен жэнціца», т/ф

СЕРАДА, 6.07

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 «Пасля Перамогі», прэм'ера, с. 2
8.55 Пяць хвілін на жарты
9.00 Надвор'е
9.10 «Час выбраў нас», с. 4
10.20 Відэама-нявідзьма
11.20 «Скрыжаванні вайны», ч. 3
12.10 «Мара маленькага аслянца», мульт
12.20 «Купальская ноч», м/ф
13.30 Навіны
13.40 Экран — абітурыенту. Матэматыка. Гісторыя. Фізіка
15.10 «З аднаго гнязда», канцэрт
15.40 «Ірычын дзённік», к/ф
16.00 Навіны (Гомель)
16.15 «Калі Віцебск быў Парыжам», д/ф
16.45 Навіны
16.55 «Сумаваць не трэба», канцэрт
17.25 Навіны Бі-бі-сі
18.00 «Вялікая Айчынная», с. 17
18.50 «Крок»: «Карамболь»
19.20 «Гэтыя даўгавечныя сонны...»
20.05 ТА «Рэха»
20.25 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Пасля Перамогі», с. 3
22.20 Пад купалам Сусвету
22.30 «Час выбраў нас», с. 5
23.35 Дзясц хвілін плюс стагоддзе
23.45 Ніка
24.00 Надвор'е
0.10 Грэжа-рымская барацьба

Канал «Астанкіна»

5.30 Раніца
8.00 Аглядрынку нерухомасці
8.15 «Месяцавая дарожка», мульт
8.30 «Дакая ружа»
8.55 Клуб падарожнікаў
9.45, 0.15 Прас-экспрэс
10.00, 15.00, 17.00, 20.00, 23.00 Навіны
10.20 «Джэйс і Вустэр»
15.25 «Вайна гобатаў»
15.50 Дзённік дацячага кінафестывалю
16.05 «Лятаючы дом», мульт
16.40 Кампанія «Мір»
17.25 Свет сёння
17.40 Тахнадром
17.50, 20.35 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дакая ружа»
18.55 «Адродзіцца натхненне...»
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 Чалавек і закон
20.55 «Пунсовы першацвет», с. 2
22.15 «Баявоўскі дом»
22.45 Новая жыхары

Канал «Росія»

6.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелявых людзей
7.30 Добрай раніцы
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.30 Пілігрым
9.15 «Залатыя рогі», м/ф
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 Рубяжы
17.05 Будні
17.45 Свята кожны дзень
17.55 У свеце аўта- і мотаспорту
18.25 Свая гульня
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.25 Гранд рапартаж
21.00 «Для вас сляваю...»
А. Абрацова
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 Цішыня N 9

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца», с. 9
14.20 «Непераможныя», мульт
14.45 «Кароткі подых каханя», м/ф
16.35 Урок нямецкай мовы
16.50 С. Пракоф'еў. «Дацячая музыка»
17.10 «Тайна карабельных гадзіннікаў», м/ф
18.55 «Тайны багатахаджыццяў», т/ф

ЧАЦВЕР, 7.07

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 ТА «Рэха»
8.40 Пяць хвілін на жарты
8.45 «Час выбраў нас», с. 5, м/ф. Заключная серыя
9.50 Надвор'е
10.00 «Пасля Перамогі», с. 3
10.45 «Скрыжаванні вайны», ч. 4
11.45 Настальгічны дывертымент. Гісторыя ДАВТА ў асобах, ч. 3
12.50 Дзясц хвілін плюс стагоддзе
13.00 «Госці», к/ф
13.30 Навіны
13.40 Экран — абітурыенту. Матэматыка. Беларуская літаратура. Фізіка
15.10 Мультифільмы
16.00 Навіны (Гродна)
16.15 «Еўрапейскі калейдаскоп»
16.45 Навіны
16.55 «Незабытава». Сустрэча на Кургане Дружбы
17.25 Навіны Бі-бі-сі
18.00 «Вялікая Айчынная», с. 18
18.50 Зачытайце мае пісьмо...
18.55 Зрабі сабе кар'еру
20.10 Пазіцыя ўрада
20.25 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Пасля Перамогі», с. 4
22.20 Пад купалам Сусвету
22.30 «Крок»
23.45 Ніка
24.00 Надвор'е

Канал «Астанкіна»

5.30 Раніца
8.00 Аглядрынку нерухомасці
8.15 «Капрызка», мульт
8.40 «Дакая ружа»
9.05 У свеце жывёл
9.45, 0.40 Прас-экспрэс
10.00, 15.00, 17.00, 20.00, 23.00 Навіны
10.20 «Джэйс і Вустэр»
15.25 «Вайна гобатаў»
15.50 Мультипропія
16.05... Да 16 і старэйшым
16.40 За кулісамі
17.25 Документы і лёсы
17.40 Загладка СБ
17.50, 20.30 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дакая ружа»
18.55 Асобы расійскай палітыкі. А. Якаўлеў
19.15 Тэлемамуары. С. Тулікаў
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.40 Масква-Крамль
21.00 Лато «Мільён»
21.30 «У светлую месяцавую ноч», м/ф (Італія)
21.40 «Белыя ночы Санкт-Пецярбурга»

Канал «Росія»

6.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелявых людзей
7.30 Аніматэка
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.30 Тэлегазета
8.35 Паехалі
8.45 «Санта-Барбара»
9.35 «Літургія апантанаў»
10.30 «Крымскія замалюўкі», д/ф
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 Дысней па пятніцах
17.45 Свята кожны дзень
17.55 Звычайная справа
18.10 Тэатральны раз'езд
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.30 Я — лідэр
21.00 «К-2»: «Пярпендыкулярнае кіно»
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 «Свастаўство гусара», м/ф
23.45 Арт-абстрэл

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Да вас, сучаснікі мае», т/ф
14.45 «Грантавы бранзалет», м/ф
16.20 Еўрапейскі калейдаскоп
16.50 Маладая фантастыка Расіі
17.20 «Жыў-быў Іванка», т/ф

ПЯТНІЦА, 8.07

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Пад купалам Сусвету
8.30 «Аліса ў Краіне цудаў», мульт
9.00 Пяць хвілін на жарты
9.05 Надвор'е
9.15 «Пасля Перамогі», с. 4
10.00 «Крок»: «Карамболь»
10.30 Экспедыцыя ў Бразільскі запаведнік
10.55 «Скрыжаванні вайны», ч. 5
11.40 Тэлевізійны Дом кіно
12.40 «Я + Я»
13.15 Пазіцыя ўрада
13.30 Навіны
13.40 Экран — абітурыенту. Беларуская літаратура. Гісторыя. Матэматыка
15.40 «Танцэў Л. Трамбаўскага»
16.00 Навіны (Магілёў)
16.15 «Край»
16.45 Навіны
16.55 «Царэўна-жаба», мульт
17.25 Навіны Бі-бі-сі
18.00 Эканаміст
18.10 «Вялікая Айчынная», с. 19
19.00 Эпіцэнтр
19.35 «Фантазія на тэмы Фабержэ»
19.45 Бізнес-рынг
20.15 «Талесабрына»
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 Пяць хвілін на жарты
21.40 «Разява», м/ф (Францыя)
23.25 Пад купалам Сусвету
23.35 Ніка
23.50 Надвор'е
24.00 Рок-айленд-шоу

Канал «Астанкіна»

5.30 Раніца
8.00 Навы старт
8.15 Сарока
8.45 «Гаражы і іншыя»
9.15 Эльдарада
9.45, 0.30 Прас-экспрэс
10.00, 15.00, 17.00, 20.00, 23.00 Навіны
10.20 «Джэйс і Вустэр»
15.25 «Прыгоды ў горадзе, якога няма», м/ф
17.25 Рэха тыдня
17.45, 20.35 Надвор'е
17.50 Чалавек і закон
18.20 «Гаражы і іншыя»
18.50 Поле цудаў
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 Чалавек тыдня
21.05 «Дан Агаст»
22.00 Палітбюро
22.50 Аўта-шоу
23.15 «Белыя ночы Санкт-Пецярбурга»

Канал «Росія»

6.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелявых людзей
7.30 Аніматэка
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.30 Тэлегазета
8.35 Паехалі
8.45 «Санта-Барбара»
9.35 «Літургія апантанаў»
10.30 «Крымскія замалюўкі», д/ф
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 Дысней па пятніцах
17.45 Свята кожны дзень
17.55 Звычайная справа
18.10 Тэатральны раз'езд
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.30 Я — лідэр
21.00 «К-2»: «Пярпендыкулярнае кіно»
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 «Свастаўство гусара», м/ф
23.45 Арт-абстрэл

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Да вас, сучаснікі мае», т/ф
14.45 «Грантавы бранзалет», м/ф
16.20 Еўрапейскі калейдаскоп
16.50 Маладая фантастыка Расіі
17.20 «Жыў-быў Іванка», т/ф

СУБОТА, 9.07

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 «Пасля Перамогі», прэм'ера, с. 1
9.55 Існасць
10.25 «Скрыжаванні вайны», тэлеспектакль, ч. 1
11.15 «Шматгалоссе»
13.30 Навіны
13.40 Экран — абітурыенту. Матэматыка. Фізіка. Гісторыя
15.05 Тэлебачанне
16.00 Навіны (Брэст)
16.15 «Літары на мармур», к/ф
16.50 Навіны
17.00 «Ой, лятала шэра перапёлка», «Свет у гліне», д/ф
17.25 Навіны Бі-бі-сі
18.00 «Вялікая Айчынная», с. 15
18.50 Да Дня незалежнасці ЗША. Выступленне Часовага Паверанага ў Справах ЗША ў Рэспубліцы Беларусь Дж. Крола
19.00 «Планета людзей»
19.20 Л. Абелівіч. «Партызанскія баллады»
19.40 I Міжнародны пленэр імя Марка Шагала ў Віцебску, ч. 1
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 Пяць хвілін на жарты
21.40 «Талесабрына»
21.45 Спартыўны тэлекур'ёр
22.05 Пад купалам Сусвету
22.15 I Міжнародны пленэр ў Віцебску, ч. 2
23.15 Ніка
23.30 Надвор'е
23.40 «Цазар-заваўнік», м/ф (Італія)

Канал «Астанкіна»

5.30 Раніца
8.00 Аглядрынку нерухомасці
8.15 Вялікая нотка
8.35 «Басножкі і яе сябры», мульт
9.00 «Дакая ружа»
9.25 Прытанне з Грэндфлау
9.45, 23.15 Прас-экспрэс
10.00, 15.00, 17.00, 20.00, 23.00 Навіны
10.20 «Джэйс і Вустэр»
15.25 «Вайна гобатаў»
15.50 Паміж намі, дзяўчынкамі...
16.05 Рок-урок
16.40 Планета
17.25 Документы і лёсы
17.40 Знак пытання
17.50, 20.35 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дакая ружа»
18.55 Тама
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 З першых рук
20.55 Залаты шлягер
21.45 «Пунсовы першацвет», м/ф (ЗША — Вялікабрытанія), с. 1
23.25 Футбол. 1/8 фіналу

Канал «Росія»

6.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелявых людзей
7.30 Аніматэка
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.30 Тэлегазета
8.35 Паехалі
8.45 «Санта-Барбара»
9.35 «Літургія апантанаў»
10.30 «Крымскія замалюўкі», д/ф
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 Дысней па пятніцах
17.45 Свята кожны дзень
17.55 Звычайная справа
18.10 Тэатральны раз'езд
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.30 Я — лідэр
21.00 «К-2»: «Пярпендыкулярнае кіно»
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 «Свастаўство гусара», м/ф
23.45 Арт-абстрэл

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Да вас, сучаснікі мае», т/ф
14.45 «Грантавы бранзалет», м/ф
16.20 Еўрапейскі калейдаскоп
16.50 Маладая фантастыка Расіі
17.20 «Жыў-быў Іванка», т/ф

НЯДЗЕЛЯ, 10.07

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Пяць хвілін на жарты
8.25 Слова да чалавека
8.55 Справа вайсковыя
9.40 Урокі здароўя
10.10 Мультисерыял
10.40 MTV. Легшыя хіты
11.10 АВС-клуб
11.25 Існасць
12.20 Беларусы ў Амерыцы
13.20 Вяскоўцы
13.50 «Слова гонару», «Па дарозе з воблакамі», мульт
14.10 «Мой муж — іншлагланца», м/ф
15.35 КВЗ-шоу-94
17.05 «Зорка фрыстайла», прэм'ера д/ф
17.15 Тэлеграма
17.25 Тэлежурналіст
17.50 Гінес-шоу
18.20 Дзелявы веснік
18.35 Мультисерыял
19.05 Запрашаем на вачоркі
20.00 Панарама
20.35 Пад купалам Сусвету
20.40 Кальханка
21.00 Пяць хвілін на жарты
21.05 «Несумлены дзядзёчкі», м/ф (Італія)
22.55 Кібоксінг

Канал «Астанкіна»

7.20 Алімпійская раніца
7.50 Спортлато
8.00 Марафон-15
8.30 Кампанія «Мір»
10.00 Ранішня пошта
10.30 Я — жачына
11.00 Навіны культуры
11.10 Смак
11.30 «Каралева бензакалонкі», м/ф